

PETAR KOČIĆ

PRIPOVETKE

ABLAN	<u>1</u>	<u>E</u>	<u>5</u>	<u>N</u>	<u>1</u>	90
ROZ MES'AVU	<u>1</u>	<u>E</u>	<u>5</u>	<u>R</u>	<u>1</u>	14
POZ slayke gzu	<u>9</u>	<u>B</u>	<u>K</u>	<u>A</u>	<u>1</u>	30
тешиди	<u>1</u>	<u>B</u>	<u>5</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	38
Узавау иред суган	<u>B</u>	<u>0</u>	<u>B</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	41
рез патла	<u>R</u>	<u>0</u>	<u>R</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	
мртза	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	
кроз светлост	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	
ракчию поке	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	
сугончи	<u>2</u>	<u>0</u>	<u>R</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	
Узавау иред суган						

ПЕТАР
 $\frac{3}{5} \frac{c}{c}$ $\frac{3}{5} \frac{c}{c}$
 КОУИН
 $\frac{3}{5} \frac{c}{c}$ $\frac{3}{5} \frac{c}{c}$

Инв. бр.

Презиме и име писца

12663

Тодил Ђешор

Сигнатура

НАСЛОВ ДЕЛА:

886-32

Изабрана пријобна

Место и година издавања:

16/6

5/8

Изабрана пријобна
Београд 1950

Број карте читаоца	Датум враћања	Примедба	Број карте читаоца	Датум враћања	П
1001	20	1124 11/	3501	13/	
521	13/		1155	11/	
2557	18/6	024 6/	2361	14/	
1023	10/		1951	6/	
1298	23/8	2108 10/	1583	17/	
2826	10/	3016 20/	1687	14/	
1511	21/		1881	14/	
1017	1/	84 1/	157	8/	
1242	10/	2225 1/	1308	8/	
1360	7/	1513 10/	1835	4/	
2888	7/	1921 3/	720	14/	
3511	6/		1026		
1112	1/	1000 11/	2117		
281	24/	1000 11/			
517	11/	1124 20/	1200		

~~989 19/6~~

~~914 12/11~~

~~2862 25/11~~

~~1444 20/12~~

~~1013 25/6~~

~~1875 1/8~~

~~1212 25/1~~

~~204 21/12~~

~~645 30/11~~

~~1280 18/12~~

~~332 16/6~~

249

РАДНА ОБЛАСТ
РАДНЕ ОБЛАСТ
ИВКОБАН

См

ИЗАБРАНА ДЕЛА
СРПСКИХ РЕАЛИСТА

КЊИГА
III

БЕОГРАД

1945

ПЕТАР КОЧИЋ

ЗАБРАНЕ ПРИПОВЕТКЕ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСНОВЦА

Бр. 774
Одељење Б Струка Б-26

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСНОВЦА

Бр. 12.663

Струка 886-32

ПРОСВЕТА
ДРЖАВНО ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД

44 DEC 1954
HARBOUR FRONT

ALBION 300 4A

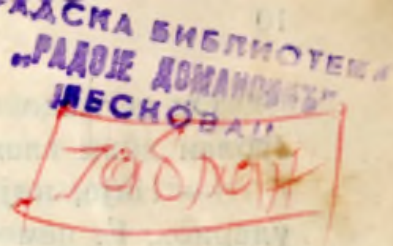
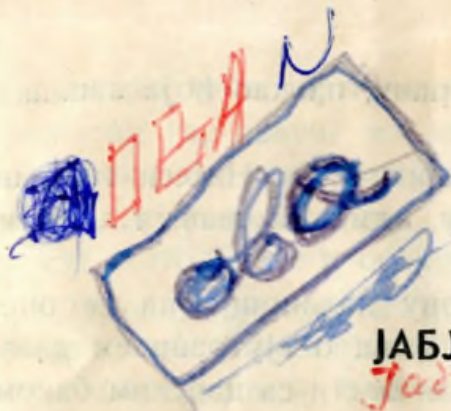
1971-72

88-888

ИЗАБРАНЕ ПРИПОВЕТКЕ
изабране приповедаке

Петар Кочик

1851

ЈАБЛАН

Јаблан

Одавно се ухватио сумрак.

На стрњишту испод села у једној забрдици скупио се Лујо сав под хаљиницу. Само му вири пјегаво лице с крупним, грахорастим очима и неколико прамичака жућкасте косе, расуте по челу. Пред њим на неколико корака пасе Јаблан.

Овакве вечери, откад су настале врућине, до неко доба ноћи напаса Лујо свог Јаблана. Пази га као очи у глави. Два пута га на недељу соли. И ужину с њиме полови. Воли он Јаблана, — јер је Јаблан најјачи бак у цијелој околици. Лујо се поноси. Остале говедаре и њихове бакове поношљиво презире. Усред гробља смио би он ноћити, кад је Јаблан с њиме.

— Само шјутра! — Трже се Лујо као иза сна, збаци са себе хаљиницу, а очи му сијевнуше од узбуђења.

Устаде, приђе баку, па га стаде миловати, мазити и тепати му:

— Добро се ти, Јабо, наруцај. Руцај, бате, колико ти дуса подноси... Само шјутра! Рођени мој, мили мој, драги мој Јабо само шјутра!

У Лујином промуклом гласићу дрхтало је меко, њежно преклињање. Бак махну по навици репом, па га ухвати мало по образу.

— Зар мене, Јабо? — пита га пријекорно. — Сад ћу ја плакати.

Стефановић Јанковић

Он се мало одмаче у страну, па као ђоја заплака. Јаблан диже главу.

— Није, није, Јабо! Шалим се ја. Нијеси ти мене ударио... Е, немој се, оца му, одма' за свашта љутити! Де, да се појубимо!

Пољубише се. Лујо огрну хаљиницу па се опет спусти на влажну траву, да сања о сјутрашњем дану.

Сјутра ће се његов Јаблан бости са царским баком. У њему већ одавно букти, пламти жеља: да се Јаблан и са Рудоњом пободе. Преклињао је кнеза да му испуни жељу. И остарији су људи молили кнеза.

— Ма, људи моји, није то тако лако — царски је во! Него, ја ћу бацити молбу. Одреди ли царство да се боду, добро и јест — не браним ни ја; не одреди ли — није ништа ни било! Је ли тако, браћо?

— Тако је, кнеже. Само 'ајде по реду, па се не бој!

Молба је бачена, одговор је кнезу дошао. дозвољава се. Сјутра је Преображење, а уједно и царски дан. Сјутра ће се код кнежеве куће огледати Јаблан и Рудоња.

О томе Лујо будан сања. Час види како је Јаблан пао, како убоде издише; час, опет, како је надбо Рудоњу, па поносито стоји на мејдану. Чује како Јаблан громовито риче, а брда одјекују. Он долига:

Воло-лиге, доло-лиге!
Јаче моје мило баче
од те ваше јадне краве!
Ћа, кравуљо, нагрдуљо!
Нагрдим ти говедара
и у кући кућаницу
и на струзи стругарицу.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

— Јабо, је ли теби студено? — чу се Лујо испод хаљинице.

Јаблан пасе, шути, ништа не одговара. Он устаде, помилова га, извуче из стога два снопа зоби, метну пред бака, па леже крај њег'. Послије дугог полусањивог, дрхтавог трзања превари га сан. Кад Јаблан поједе жито, леже и он код свог доброг друга.

Дубока, страховита тишина. Влажна свежина шири се кроз ноћ. Млак вјетар продухује преко кућа, што се у полукружном, непрекидном низу протежу испод планине. Кровови, обрасли маховином, једва се распознају, према мјесечини, од зелених шљивика кроз које стрше. Само се гдје-гдје бјеласка нов кров. Село слава мирно, слатко, као једно, здраво и осорно планинче, када га мати подоји и уљуља.

*

Сунце се лагано помаљало иза планинских врхунаца, који још уморно почиваху у прозачном јутарњем сумраку. Један тренутак — па се све обли у бјеличастој свјетлости! Све трепти, прелива се. Само тамо далеко испод планина, у присојима, трепери магличасто тиморно плаветнило. Све се диже, буди, све се пуши као врућа крв, одише снагом, свјежином.

— О, свануло већ! протегну се Лујо, протраочи и погледа око себе. Јабо, бате, што ме нијеси пробудио?

Јаблан је рано, врло рано устао и добро се напасао. Драго бијаше Луји кад видје како су у Јаблана трбуси забрекли.

— Е, кад си се тако, бате, наруц'о, ето ти, па мало 'нако заслади! — вели весело Лујо, па баци пред бака неколико снопова зоби.

Јаблан поједе. Кренуше кнежевој кући.

Милош Ђукић

Вране пролијећу из околних шумарака и падају на кукурузе, који су се истом почели зрнати. Чувари хајкају! Страшила на оградама око кукуруза лепршају се. Сермија се изгони на пашу. Вика, довикивање на све стране.

Лујо иде замишљено за Јабланом. Удубио се у мисли — не чује он те галаме, тог живота, који се око њега шири. Он мисли о Јаблану и мејдану.

Врцну се, као да се нешто досјети. Растеже педаљ, па поче мјерити штап:

— „’Оће Јабо надбости — неће; ’оће — неће; ’оће — неће; ’оће!“ — викну Лујо, а очи му засвијетлише од превелике радости.

Од драгости стаде љубити и грлити бака.

— Је л’ де, Јабо, да ћеш ти њега надбости? Нека је он царски! Свеједно је то мом милом, драгом, рођеном Јаби. Је ли тако? Де, кази своме Јуји! — поче му се безазлено улагивати.

У разговору с Јабланом стиже Лујо кнежевој кући, где се бијаше доста свијета искупило. Светац је, не ради се, па дошли људи, да мало пробесједе, а као планинцима мило им је гледати кад се бакови боду.

Луји се стеже срце кад угледа Рудоњу. Учини му се страшан, голем; и дебљи и већи од Јаблана.

— Јабо, бате, ако данас платиш главом, не зажали на ме! — Уздахну Лујо, припи се уз вола, па поче опет, кријући од људи, мјерити штап. Изиђе, да ће Јаблан надбости! Разведри му се лице.

— Јеси ли се уплашио, мали?

— Ти се, синко, ништа не бој. Твој је бак стари мејданџија — соколи га један чичица.

— Не бојим се ја, вала, ништа! — вели Лујо поуздано.

— Богме ћеш ти, малишане, и јаукнути, кад Рудоња исуче Јаблану цријева — застрашава га пољар.
— А и јест ми много додиј'о.

— Е, то ћемо, пољаре, истом виђети! — смије му се пркосно, заједљиво Лујо.

— Ма'ните се, људи, празна разговора! На страну дјеца и жене! — викну кнез оштро, готово званично.
— Поведите бакове на ову раван ниже плота!

Изведоше их. Околи свијет са свију страна. Бакови се почеше њушкати, као да се упознају.

— Трке, Јаблан!

— Трке, Рудоњ!

Бакови стадоше букати, копати предњим ногама, заносити се, ребрити, док силно не грунуше рогови с рокове. Стоји прасак, лом! Земља се круни, угиба под њима.

Лујо дрхће, стрепи. Сваки му се живац разиграо. Избечио крупне, грахорасте очи, не трепће. Сваки покрет прати; сваки удар одјекне у разиграном срцу. Стигнуо се, погнуо се — помагао би Јаблану да може. Засјенише му се очи. Само назире како се нешто пред њим врти, вијуга, угиба.

Рудоња насрну свом силом.

— Подувати га, Јабо! — викну Лујо, као изван себе.

Јаблан, стари, лукави мејданџија, посрну као ђоја на десно кољено предње ноге, па подухвати Рудоњу испод врата.

— Не дајте, људи, нагрди вола! — узвикну преплашено кнез.

Испод врата Рудоњина шикну велики млаз крви. Лујо задолига. Јаблан стоји поносито на мејдану и риче, а планински врхунци силно — силно одјекују.

Крсти *д. Занимљиво*

КРОЗ МЕЋАВУ

Већ се поче и смрачати, а они не могоше краве продати. Нико их честито и не погледа, акамоли да их упита за цијену. Нико ни да се нашао!

Старцу се то нешто грдно ражали и јуто га за-
боли, и да је имао суза, грко би и болно проплакао.
Али, онако испаћен и сатрвен дугим јадом и чемером,
само суво уздахну и крену с трга, водећи погружено
на привузи стеону кравицу, чија се плава, свијетла
длака, мркасти рошчићи и обло, пуно виме измеђ бје-
личастих и меснатих кракова једва распознаваше у су-
вој и оштрој зимској вечери. За кравом се диже и поће
дијете — није му могло бити више од дванаест годи-
на — држећи чврсто у промрзлим рукама љескову мот-
чицу.

Старац је ступао погнуто, вукући тешко ногу за
ногом. Сијед је сав, коштат и крупан као одваљен ко-
мад оних грђених и непрекидно мрачних и туробних
планина што се мукло уздижу поврх његова села. По
разголићеним, руњавим и широким прсима нахватало
му се стврднуто иње. Уздигао накостијешене, дебеле
бркове, испод којих мутно, као из неке даљине, вире
уморене и готово умртвљене очи, па љума и граби уз
пут.

Сува зима стегла. Одасвуд бије, пржи и као уједа,
гризе оштра и немила студен. Руштри се окорјели сни-
јег, и жалобитно цвилећи угиба се под ногама.

— Баш нико ништа, Вујо! трже се старац и обрну се дјетету.

Мали је шутио и уморно, изнемогао корачао за кравом. Од суве студени на њему се бијаше све накостријешило и укочило. Ситне, меке длацице на лицу му се најежиле, а руке поцрвењеле, па поцрњеле од тешке зиме.

Кад бише наред чаршије, снијег поче пропадати. Љуто и као на силу одваљиваше се лепирица за лепирицом, испрва тешко, као да се мучи и натеже, па онда лакше, учестаније и гушће.

— Баш нико ни да се нашали с цијеном, а ево нас и ноћ у чаршији стиже! — трже се опет старац из мисли, а у ријечима му, очима и лицу дрхташе нешто болно и очајно.

Све се више смрачава и као да се нешто из далека потајно и подмукло спрема и пригушено хуји.

Снијежне лепирице укрштају се у лету, ломе се једна о другу, и шуште у тананом и меком шуму по врх њихових глава, а њих троје, старац напријед, крава за њим, за кравом Вујо, промичу чаршијом лагано и уједначено, стопу за стопом.

Старца су обрвале мисли, тешке и црне мисли, па потресају из темеља душом његовом.

Некад је он био најнареднији и најзгоднији домаћин на цијелој Крајини. По далеким селима, касабама и градовима, по механама и хановима, на царским друмовима од Босне до Цариграда, говорило се и причало о згоди и направи Реље Кнежевића са Змијања.

Велика је снага и задруга у њега била. По четрдесет, педесет кућне чељади радило је на њивама његовим, са којих се у врелој сунчаној свјетлости кроз плањинско, небеско плаветнило ломили и кршили дрхтави

Витојасвети Јане

и задихани гласови, а пуна и забрекла снага прштила и пуцала испод загријаних кошуља и сребрних гердана. И пјесма рада и распламћеле младости, пјесма ускипјеле, неубуздане планинске снаге уз оштри фијук коса и српова разлијегала се силно, протегнуто, у врелом дрхтању бијелих облих грла, испод помодрелих горских висова.

Раном зором отискиваше се небројено благо од Рељиних торова. За час би крдо оваца прекрило и забијелило пољем испод планина. Говеда би у дугим редовима замицала у планину на пашу, да се у подне врну води на планиште. Јаблан, који је својим разглашеним јунаштвом затворио цијело Змијање, поносито би се одвојио од говеда, измакао би напријед, па би громовито рикао, букао, копао ногама и задрто разносио земљу роговима.

И Реља је као растао, ширио се. Прса му се напињаху да пукну, а срце му обузимаше и облијеваше нека слатка, чудесна врелина.

Све му је напредовало, расло, бујало, множило се и ширило у недоглед. И њега би често пута, кад би погледао на свој мџл и имаће, обузимала некаква потајна, нејасна језа и слутња... „Ово се већ одавно пресица... прелијева!“ — прошаптао би, дршћући и угушујући ону страшну кобну мисао, која би му тада синула кроз главу.

И рађало је, и расло је, и напредовало је: жене се близниле, овце се близниле, козе се близниле, а улчек сјемена бацао по десет рода. Торови прекрилили пола поља, а стаје се окуниле око једног заравања као мала касаба.

Глас се Рељин ширио. „Шта толико теслаишеш! Што си се толико диг'о, нијесу на теби токе и илике

ТАЈНА КНИГА 17-
ДОВЕ А. ГИОР
ПЕСНОВА

Реље Кнежевића!“ — говорило се, кад би се когод стао чиме поносити. На зборовима код црква и манастира, на кумалима и свадбама приказивао би кум куму, пријатељ пријатељу част и поштење: „Вала ти, куме, 'вала ти пријатељу! Ти мене почестов'о овом чашом, а тебе Господин Бог сваким родом и берићетом. Жито ти родило, коло ти возило, и бакови букали к'о у Реље Кнежевића!“

И паше су му падале на конак. Црне грчке владике високих тенцерастих камилавки, бескрајно дугих и широких рукава и облапорна срца на жуту јаспру, свраћале су њему и благосиљале дом његов и торове његове. И он им је давао много, премного, не бројећи, не устежући се, пуном шаком. Самоме везиру за курбан-бајрам слати су овнови из Рељиних торова. И некакву је бурунџију од цара задобио. Зашто и крошто, он није знао, нити је хтио кога питати. „Ово мени ништа не треба, а у реду није да се царска јазија потеже и повлачи по кући!“, рекао је, и сложио бурунџију на ватру. Његова су мушка чељад била сва до зуба наоружана. Пасоше за оружје није му падало на ум да тражи, нити је коме падало на ум да га пита за то. Често је купљено од народа оружје, али се Рељи никад заптије не свратише ни на каву. Нешто им је било као зазор.

Свагдје је био признат и призват. Али овамо да буде кнез или да сједи у каквом царском меџлису, није хтио ни по које благо, нити је дао коме свом, иако се знало да су његови стари судили на Змијању, и да је он потомак од Змијања Рајка што се у пјесмама пјева.

— Кад не могу кнезовати к'о што су ми стари кнезовали, нећу да будем ни турски алабаш! — говорио је Реља поносито.

Силно је мрзио чаршилије и ријетко је силазио у чаршију. Три пута у години: кад би смиривао мирију, кад би товарио пиће за крсног имена и кад би са зимнице у прољеће пратио овце на јагњило у доње крајеве.

Већ би се на неколико дана знало кад ће градом минута крдо Реље Кнежевића са Змијања, и чаршилије би се искупиле на ћошковима, и Турци би посједили на дивананама, да ћефше и сеире кршно и бијело благо. Кад би звоно са големог овна предводника растегнутим звуком одавало да су прве овце иза града, пошљедње би улазиле у чаршију, преливајући се у пуној свјетлости прољетног, дрхтавог сунца, а за њима би поносито јахао на брњашу Реља, обучен у модри копоран и црвене, скерлетне чакшире, са црвеним шалом око главе и крупним, сребрним токама и иликама на прсима, под пуним пусатом. И Турци би се и чаршилије дивили и чудили згоди и богатству Рељином, а у његовој души дизаше се сласт и топлина, свијетла и мека као незнана пјесма без ријечи што се диже од загријане земље, и миришући веже се са насмијаним небом прољетним.

Препунише се торови, пресуше се амбарска ока, пренапуни се кућа здраве, једре и кршне чељади, а кеса, пуна бијеле и жуте јаспре, силно затеже за Рељиним припашајем.

И једног кобног дана — добро се он сјећа — нехадно се дигоше врући планински вјетрови, погнаше и завитлаше млаку прашину у ковитлац, расипљући је по торовима, стајама и њивама његовим. Тих дана обноћ је у торовима блечало благо, торске су љесе болно, као да цвиле, шкрипјеле, чобани су снивали немиле и чудесне снове, а пси су око торова некако ту-

жно, претужно урликали и завијали као гладни курјаци усред зиме на планини.

И пође шапат од уста до уста:

— Рељин брњаш осван'о мртав у бари.

— Три јунице, што су се ономадне оштуриле, на-
ђоше јутрос говедари мртве у тору.

Орлови мрлинаши, они грдни планински орлови огуљених, голих вратова и дугих, заоштрљених кљунова, почеше се вијати небом изнад стаја Рељиних и падати крај торова. Црне вроне и гаврани у дугим, широким јатима кобно су и злобно грактали поврх ма̀ла и имаћа његова, падајући на товне мрлине са немилим крештањем, а он је болан, преболан доао тамо и амо, као без главе, сатрвен и убијен ненадним јадом и чемером. Чама, зебња и грозничава, дубока језа дрхташе на образима његовим и на образима че- љади његове. Свако је чељаде ^{стрепи} ло и осјећало да се нешто невидовно увлачи и подмукло шири по торовима и стајама, обарајући немилосно све живо пред собом.

— И Јаблана јутрос међу силним мрлинама на-
ђоше мртва у тору! — просу се опет шапат, болан и дрхтав шапат од уста до уста, а из поља од торова разлијегало се жалобитно јадиковање малог Ђоке за својим Јабом. И сва се чељад заплакаше, зајаукаше. И Рељи се грдно ражали, али се стеже, намрачи, па само суво уздахну и, заносећи се као мало устрану, викну:

— Не плачите, не јадикujte, дјецо моја! Плачем и јауком не ожали се погибија снаге моје и љепоте моје. Пјесну, пјесну, дјецо! Јоване, Милане, Видо, Ја- годо, дјецо моја! Не плачите, не јадикujte, већ се за- грлите и запјевајте ону пјесну од туге големе... ону

велику пјесну од које процмили и дрво и камен, ака-
моли срце у човјеку! Ту пјесну, ту велику пјесну запје-
вајте загрљени и ожалите погибију снаге моје и ље-
поте моје!

Мали је Ђоко вас дуги дан прејадиковао набра-
јајући Јабланове мејдане, и пред вече је заспао на
мртвом тијелу биковом, од кога га нијесу могли ни-
како раставити. Заспао је, да се никад не пробуди.
Мало срце, пуно велике, дјетињасте љубави, препукло
је од преголеме жалости за својим Јабом.

И прва се носила кренуше из Рељине куће.

Иза тога чељад се поче поболијевати и падати као
снопље. Носе се носила, нижу се гробови и промукла
женска грла, бугаре сиње и црне тужбалице. Мушкар-
ци, гологлави и распојаси, без црвених припашаја,
без модрих чованих копорана, и без крупних тока и
илика, убијени ненадном и подмуклом несрећом, твр-
докорно шуте, без суза и јаука, али су жалостивни,
сломљени, сатрвени...

И нижу се гробови, мали и велики, женски и му-
шки. Страхота погледати! Нагрнули огољели просјаци
и блентови из далеких села; пуно их гробље. Осјетили,
нађушили и јони, као и оне планинске прождрљиве
орлушине на мрлинама, па се отимају о пиће и масна
јестива што се износе на гробље. Обучени у нове ми-
ришљаве рубине, што остају иза мртваца, просипају
пиће по гробовима, прождиру облапорно грдне масне
залогаје, режећи један на другога као пси. Блентави
Шеле обукао на се читаву нову одјећу покојног Мар-
кана, брата Рељина, па скаче поамно преко гробова
и бучно мумла да уши заглухну:

— Ај! Иј! Уј! Како ми стоји глава?... Зар није-
сам кршан и прикладан, не буди примијењено, к'о и
сваки герз!... Ај! Иј! Уј!... Ујујуј!...

Луди Крстан, обучен у стајаће руво Луке, синовца Рељина, сјео на камен више једног гроба, поднимио се на обје руке, па сам за се крупно, дубоко говори, као да му глас долази из мрачних дубина:

— Док једном не смркне, не море другом сванути. Додуше, оно не би требало да тако буде, али људи тако 'оће, па нек им тако и буде. Ја нијесам чојек, ја сам блентави Крстан, а блентавом Крстану то је ако 'ћеш, блентави Крстане, и драго. Зар није тако?

— Јест, брате Крстане, тако је — мијења глас и одговара сам себи...

— Кад буде по некој памети, брате Крстане, мрачне су ово и кржаве бешједе, али се мени не море ни смркнути ни сванути међу људ'ма, јер ја нијесам чојек, већ блентави Крстан. Зар није тако, брате Крстане?

— Тако је, брате, тако...

И блентави је Крстан и даље нешто мумлао, претресао, а око њег' се дизао и ломио грозан и језив јаук и лелек. Наједанпут се трже, исколачи очи, зину и грчевито здера са себе сву одјећу и го побјеже с гробља, а за њим се нададоше остали блентови са силном, заглушном вриском и писком. Само остаде злоглава Каласура, која од малених ногу трчи по селима од куће до куће и увијек свијету говори да нешто тражи. Већ неколико дана, од јутра до мрака, она непрестано јадикuje и нариче на гробљу, не једући и не пијући ништа. Нуде је јелом и пићем, дају јој хаљине што остају иза мртваца, она све то одбија, неће да прими, него само јадикuje и непрекидно јадикuje. Родбину и укупнике обузима све већа и студенија слутња, и они је гоне с гробља, али се она упорно отима, неће да иде:

— Не дирајте ме, ја сам жалобитна, ја сам мека и болећива срца. Ово су дјеца моја, сестре моје и бра-

ћа моја. 'Оћу да и' ожалим. Нико и' неће онако од срца
сжалити к'о' ај...

Силом је одагнају с гробља, али се она опет привуче, и обноћ, кад се све смири и утиша, ходајући од гроба до гроба, јадикује и нариче, дубоко потресајући душом запрепашћене чељади.

Реља, усправан, потамњео у образима као какав окорјели грешник, празна и укочена погледа, хода тамо и амо, суво, изнемогло шапће и мрмља:

— Чудне ли среће и црна ли удеса мога!... Боже, Боже, што си тако немилостан! Што расточи државину моју, што обори и разруши краљевину моју? Зар нијесам пис'о на намастире и цркве; зар нијесам дав'о кљасту и сакату; зар нијесам славио име твоје и прислужив'о свијеће слави твојој?...

Онда би се наједном тргао, занио, подбочио би рукама слабине, окренуо би се према торовима око којих се разлијегаше језива писка орлова и студено грактање врана и гавранова, па би као упола јакнуо:

— О, ви црни врани и орлови, наједите се, науживајте се, и напијте се крви моје и снаге моје! Оснажите своја крила, па се високо под небеса дигните и крилите земљом и свијетом. Огласите својим црним гуком у јауком на све стране свијета несрећу моју голему и погибију краљевине моје и љепоте моје!...

И све помрије, леже у гроб, осим њега и неколико млађих жена, које се убрзо разудаше; и све пропаде, ишчезну, свега нестаде, осим хуе и врлетне земље, коју немађаше нико више обрађивати и зиратити, и осим празних и загушљивих стаја, из којих заудараше задах смрти и пустоши. Торске љесе нешто свијет разнесе, нешто се опет осушише и сагњеше. Друго све узе невидовни удес и разграбише птице небеске и ра-

знијеше просјаци и суманути блентови. И он остаде сам с окорјелим мразом и ледом на души, и тврд као камен, црн као огорјео пањ у планини, спусти се изнад огњишта, на коме се ватра гасаше...

Највише је чамио у кући и око куће, и врло је ријетко излазио међу свијет, који гледаше у њ као у неко чудо и страшило. Њега би дубоко у души забољело оно бојажљиво, нејасно и тајанствено сашаптавање, кад би гдјегод бануо међу људе који га не познају — само кад нешто шапћу. Светковина и зборови код цркава и манастира клонио се као живе ватре, јер се ту много причало и бесједило о његовој страховитој погибији и удесу. Кад би помислио на те зборове и светковине, душа би му потајно пропиштала, јер се на њима не блијеште више токе и илике са витких и врсних Кнежевића, не праште пећанке њихове, не бјеласају се у лепршању широке бошче, нити звекћу меко и уједначено дуги гerdани са једрих и наочитих снаха и дјевојака, које задихано разноссе по збору, од сопре до сопре, части кумовима и пријатељима. Умукле су и оне дрхтаве, приказне ријечи које су одјекивале с краја на крај збора и слатком врелином слијевале се у душу његову: „Вала ти на твојој чести и чествовању, краљевино славна!“

На зборовима и светковинама широко се и снажно пролијевала снага његова и љепота. Свега тога нема више, све је умрло, увело, ишчезло, да се никад не поврати. Само су се оне крупне приказне ријечи дубоко упиле у душу његову и живјеле с њим и он с њима. Прелако га је било увриједити. Требало је само нешто рећи о његовој потреби и сиромаштини.

— Сирома’, вукарни Реља!

— Не дирајте ме, браћо! Црн је удес мој, велик је јад мој и преголема несрећа моја... Нијесам ја вукарни Реља! Ја сам краљ без краљевине... цар без царевине! — узвикнуо би очајно, задрхтао би и само би тада грчевито зајецао, да га је жалост било погледати.

Сваком свом чељадету, малом и великом, подигао је Реља, одмах првих дана биљег, па је гробље тврдо оградио, све сам, без ичије помоћи.

Држао се чисто и у реду. Сам је себи и прао и крпио рубине. Гдјекад би, недјељом и празником, обукао и стајаће руво, али му оно стајаше некако тужно, неприкладно, и он се стидио од сама себе.

— Реља, Реља, не приличи ти ово руво више! — говорио је сам себи и брзо га је свлачио.

Нешто свога блага што је било у свијету, на маслу и на изору, пригнао је кући, да заметне и расплоди, али му се није дало. Кад нешто једном пође, не заустави се!

И малог је Вују, синовца и једину мушку главу, кад му је мати умрла, повратио на старевину.

Кад се све старо измакло, кад је сасвим осиромашао и опотребиао, кренуо би у доње крајеве, доље гдје га нико не познаје, па би радио на надницу. Тако би, преко љета, зарадио нешто за зиму, да се прехрани и прислужи свијеће на гробовима своје чељади. То га је много стајало, али он је сваких задушница, и зимских и јесенских, палио свијеће и држао даће и прекаде.

— Ама, виђе ли ти, Вујо, како је леден и немилостан данашњи свијет: нико ни да се нашали с цијеном, а шјутра су задушнице! — прену се опет Реља као иза сна, кад бијаху подалеко измакли из чаршије

и прихватили се брда. — Шјутра ће бити гробови и биљези наше чељаде мрачни, неосвијетљени. Немам чиме споменути мртве своје нити имам чиме даровати кљаста и саката за покој душа њи'ови'... Шта дочека Реља Кнежевићу! — с грким пријекором дубоко уздахну.

Вујо га није чуо и разабрао, већ се сав тресао и цвокотао зубима од оштре студени која га обузимаше са свију страна и снажно продираше до сржи у костима.

Поврх њихових глава шуштао је и меко лепршао снијег, који је пискаво шкрипао под ногама, а око њих је као болно чамила језиво бијела зимска ноћ, без гласа и даха.

Кад, у Добрњском Пољу, скренуше с главног друма према селу, мјесец бијаше на заходу, а скромачна свјетлост звијезда једва се распознаваше на непрегледној, бескрајној бјелини.

Снијег поче гушће лепршати кад уђоше у планину, коју им је ваљало пријећи и спустити се у поље.

Крава стаде нешто зазирати и застајкивати.

— Идеш ли, роде? — окрену се старац и јаче повуче привузу.

— Идем, идем — тешко мали растави вилице.

— Је ли ти студено?

— Да — једва чујно и с напрезањем одговори Вујо.

Реља скиде шал, стресе снијег с њега, и омота га чврсто малом Вуји око главе и ушију.

— Утопли се мало, по Богу брате, јер све ми се чини да се спрема велика мећава... Ту мотчицу баци, чоче, из руке, па руке метни у њедра... Ево ти ове моје 'аљине, па се добро умотај — рече старац, скиде хаљину, и остаде скоро упола ! ГО.

— А ти, стриче?

— Мени, дијете, не треба ништа. Ја се не бојим ништа, ни међаве, ни вјетра, ни студени,... Силне су мене међаве биле и гониле, па ми не могоше ништа...

Високе оморике под тешким ињем стадоше се лагано њихати и повијати, шкрипећи и збацујући са себе пуне прегршти снијега.

Рељу нешто жигну кроз срце. Он само махну главом и пође, шапћући, пун слутње:

— Ово се спрема међава. Знам ја Змијање, знам ја ћуд нашије' планина и ове наше злеуде; врлетне земље: све то потајно и подмукло режи!

Наједном се ненадно задрмаше у врховима јеле и оморике јаче, силније, а јака се и бучна међава диже, као да се цијела планина из темеља потресе.

Њима се испред очима. Снијег их је све јаче засипао, међава им је дисање заустављала, а они су грабили напријед, посрћући и заносећи се.

— Идеш ли, роде?

— Идем, идем — једва је одговарало диједошћући више од страха него од студени.

— 'Ајде, роде, 'ајде... О, страшне ноћи и међаве — ће ће ми ово убого сироче моје главу изгубити!

— шаптао је старац и пробијао се свом снагом кроз међаву.

Уморени и малаксали од силног напрезања и оштрог шибања разљућених ветрова, они би застали да одахну, да се одморе, ослушкујући са неизмјерним страхом и зебњом како бијесни ноћни вихори урлају и потресају, рекао би, и небом и земљом, ломећи и кршећи све пред собом.

Каткад међава утоли, вјетрови се смире, стишају. Ништа се не чује, ништа се не осј ећа њихово крат-

ко, изнемогло дисање, и оно лагано, дрхтаво изумирање вјетрово што трепери и клизи по снијежној бјелини око њих.

— Моремо ли, Вујо? — викнуо би старац послјије одмарања, стежући чвршће привузу у рукама.

— Моремо, моремо! — одговарао је Вујо, а у гласу му је сад дрхтао онај луди, врели планински пркос, који се све силније буди и пламти, и у малом дјетету, што је напрезање веће.

— Напријед, Вујо! — узвикну Реља, прикупљајући сву снагу, као да ће се с неким у коштац хватати.

За часак се опет ненадно диже мећава. Јеле су се љуљале из корјена, шкрипећи болно, и вјетрови су са њихових врхова у поамном бијесу и звизгу тргали и разносили огранке и иње на све стране.

Пријеђоше планину и сиђоше у поље. Пuteви су били замeтени, нигдје пртине, ни знака, ни даха од живота, а бура непрекидно бјесни и урла.

Ударише на пометеничке биљеге којих је много, премного на Змијању, и Реља осјети да су забасали, па викну из све снаге:

— Помагајте, помете нас мећава! Забасали смо...
Забасали смо!...

Његов изнемогли глас дочекаше и зграбише вихори и, као осветнички, поамно га растргоше и разнијеше по узбјешњелој, лудој ноћи змијањској. Кад се мало, за часак један само, стиша бура, он опет викну:

— Помагајте, забасали смо... забасали смо! Помете нас мећава...

Испред Накомичића кућа, чије је од вајкада било да спасавају залутале путнике и намјернике што у зи-

му прелазе преко Змијања, лизну широк и висок пламен запаљене сламе и чу се снажан, протегнут узвик:
— На десно, браћо, на десно!

Реља напреже сву снагу и јурну преко сметова према пламену који се високо у небо дизаше, повијајући се под ударцима вјетрова сад на једну, сад на другу страну.

И Вујо граби, и он се очајно отима, али се све више умара, малаксава, снага га оставља, издаје, а онај мали распламћели пркос догорјева у њему, гаси се

— Идеш ли, роде?

— Идем, идем — немоћно одговара дијете посрћући, падајући и устајући, док наједном звизну снажан вихор и дебео га смет удари у прса. Вујо јаукну и изнемогло паде.

— Идеш ли, роде? — викао је Реља поиздалека.

— Идем, идем, — чинило се старцу да чује дјетињи глас.

— 'Ајде, роде 'ајде! — мрмљао је потмуло Реља, подмећући пркосно своја гола, раздрљена прса немилосрдном и неодољивом шибану планинских љутих вихора.

У њему се бијаше распламћела дивска снага, сви му се живци напрегли. Посрће, пада, устаје, заноси се и језиво осјећа како се бори с нечим страшним, небидљивим, што га дави, гуши, зауставља му пару и дисање.

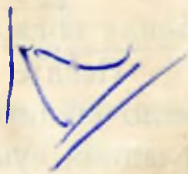
— Идеш ли, роде? — викну опет и несвјесно се обрну, али не бијаше ни краве ни Вује.

Он држаше само комад привузе у руци. Капу му сјргли вјетрови и однијели, а опанци му негдје спали и остали у снијегу. Био је бос и скоро го. Прибра сву снагу и, посрћући преко сметова, потрча натраг.

— Вујо! — очајно, силно јавку и паде крај ма-
лог, с кога бијаху ветрови снијег разнијели.

Негдје у даљини, са планинских овршака, разлије-
 гало се по узнемиреној зимској ноћи студено вијање
 гладних вукова, мијешајући се са урликом и ломњавом
 побјешњелих вјетрова који потресају земљом, носећи
 као невидљиви дивови на својим снажним плећима гр-
 дне сметове, и разбацајући их ражљућено на све стра-
 не... Звижде вјетрови, звижде и урличу, а полумртва
се уста љубе и издишу у слаткој смрти...

10

ГРОБ СЛАТКЕ ДУШЕ

Упекло сунце — сажеже све! Дошло небо модро као чивит. Изведрило се, нигде облачка да опазиш. Далеко тамо — далеко око Осмаче и Луњевца ухватила се плавичаста тиморина, па трепери и дршће под узаврелим сунчаним зрацима.

Пријатан мирис скорошеног планинског сијена с тешким смоластим задахом мртвих, ~~спарених~~ јела и б-морица, некако тешко пада човјеку на душу у овој загушљивој планинској жези.

Сједимо ја и Дуле пред колибом. У хладу смо. Изнад нас се дигло неколико крошњастих смрчика, па суморно бацају преко нас дебеле, шиљасте сјенке. Само се гдје-гдје кроз размакнуто грање пробија сунце, просипљући зажарену свјетлост у снопљастим млазевима по дивљачкој, млечикастој трави.

— Виђе ли ти, брате си мој слатки, данашње жеге и врућине! одахну крупно Дуле, па раздрљи знојаву кошуљу на широким, руњавим прсима. — А само да ти је знати, каква љута зима море бити воће, на планини.

— Зима, велиш?

— Да, зима, зима! Колико ли је само свијета и мела мећава на 'вој планини! Видио си, ваљада, ои гробове изнад мог шјенокоса... у 'ном пристранку?

— Јесам.

— Оно су све пометенички и гињенички гробови. Све је то љуто, немирно, горопадно и тврдоглаво на 'вој планини и испод ове планине. У нас је ријеткост питом и 'вамо покоран чојек. А има и' доста, који, ако 'ш, овог суда много и не бендају... Видиш онај гроб с новим, бијелим биљегом изнад мојије' откоса? Оно је гроб слатке душе...

— Слатке душе! — зачудих се ја. — Како то слатке душе?

— „Како то Слатке Душе!“ — као да се мало Дуле љутну. — Лијепо! Слатке Душе оно је гроб...

Он се подиже на кољена и пружи руку између два врхунца, кроз које се бјеласало село доље под планином.

— Ено, оно тамо на крај села у 'ној долини, више које к'о у сумаглици трепере двије јасике... Видиш ли? Видиш зар? Е, ноће ти је био кућерак Слатке Душе. Тако је свак звао старог Мију, покој му души! Прозвали су га, белћим, тако, што је он сваког звао слатком душом. Познав'о он кога, не познав'о — он сваком: моја слатка душо!

Прије неколико година — поче Дуле, а чело му се намршти — диже га спа'ија са старог кућишта и насели на његову старевину некаква Личанина. Жао је то, прежао било покојном Мији, ама, шта је мог'о! Спа'ија и суд тражили су да се пресели, јер није им'о чељади да обрађују зиратну земљу, а то је штета, рекоше му доље у суду, и за спа'ију и за царевину.

Велика је снага чељади у Мије била, па све обамрије и у 'вој пошљењој буни изгину. Остаде сâм с једним ожењеним сином, који неке године плати главом на сараорини, кад се градила теста од Бања Луке до Јајца. Прошћеш, домаћица тога му сина преуда се

горе у Локваре и преведе са собом малог Стојана, једино унуче Мијино... Тако је он, кукавац, ост'о к'о окресана грана сáм самдијан! Једва су га дигли са старог кућишта. Баш сам се тук'о кад га дигоше.

— 'Ајде, стари, пртљај! — веле му ђендари.

Он сио на кућни праг, поднимио се на обје руке, па шути и гледа у земљу.

— Нећу! — издера се Мијо силовито, па подиже счи, у којима се свијетлило неколико суза. — Зар је баш до тога дошло? Зар да ја оставим своју земљу, своје калеме и велике воћаре, које сам ја главом садио и подизао?!... Ко ме да оставим? Шваби... Личанину! А мој Столе, моја слатка душа, кад одрасте, да иде том Шваби у најам!... А-а, то не мере бити!

— 'Ајде, 'ајде, стари! — веле му ђендари мало блаже. — Мораш, јер те закон гони; не гонимо те ми...

— Чујеш, господине, остав'те ме још једно двије, три године, у том ће и мој Столе одрасти, па кад сине пролеће, све ће ово зацрњети. Све ћемо ми ово узорати... ја и мој Столе. Онда ће бити и цару премилоном и спа'ији свега доста... Тако ти то мени учини, мој добри господине, моја слатка душо! — објеси се Мијо о врат једном ђендару, па стаде плакати.

Тешко ли је гледати, брате си мој слатки, кад стар инсан плаче!

— Немој, господине, да на мене пане проклетство: да сам угасио своју крсну свијећу; да сам оставио своју крв без куће и кућишта, а на 'ваком данашњем земану! Немој, моја слатка душо, да се затре моје племе... моја крв, Бог ти сваку срећу дао! — преклиње покојни Мијо, а сузе му теку низ образе к'о киша.

— Ми, стари, не можемо ништа. Закон те гони, ми те не гонимо.

— Какав је то закон?! — јаукну Мијо и свали се на земљу. — Пустите ме да се пошљедњи пут исплачем на својој земљи. Земљо моја, мајко моја... — загрцну се. — Земљо моја, мајко моја, колико ли сам зноја, суза и крви своје на теби пролио! Колико сам јада и чемера на теби видио!... Столе мој, моја слатка душо! Столе мој, грдна рано моја!... Ја велим: пошљедњи пут. Није пошљедњи, није! Столе мој, крви моја, тражићемо ми своју праву. Ић'емо ми у Беч. Знам ја ће су царска врата...

— То ти стари можеш одма' тражити, док ти унук одрасте, а сад устај!

— Баш се мора ићи? — пита ^и ^{Мијо} Мијо и гледа оштро у ђендаре.

— Мора! Закон те гони; ми те не гонимо.

— Онда вас молим с божје стране, прикаж'те доље суду да моје кућиште предаде ком нашем човјеку из ове наше проклете земље.

Дигоше га.

Он се пресели у 'ну долину. Од старије' брвана подиже му село нешто колибице, јер није ћио да се потуца по туђије' кућа'. Им'о је само једну једину кравицу. То му је био сав ма̂л.

У јесен би му сваки живолознији домаћин односио по један варићак жита и по шаку, двије гра̂.

Он се селу од своје стране одужив'о како је и колико је мог'о. Казив'о нам је кад је који светац; кад се смије, Бога молећи, радити, а кад не смије. На крсним имен'ма чат'о је кршњаком славу, а на пировије' приказив'о дарове... Био је учеван и 'вамо разговоран к'о какав калуђер. А био је и послушан. Док ко умре, одмах по старог Мију, да мртваца окупа и да код њег' прешједи, док се не укопа.

Село га је волило и штимало. Само поп и кнез нису га могли никако гледати.

— Ришћанине, не уплећи се у моје ствари, јер ће нас иконе ми, свукуд бити! Неком неће ваљати!... Ти знаш — Свето писмо каже: „Једно стадо и један пастир“ — љутио би се поп на покојног Мију.

— Ама, народ припитује, моја слатка душо, па ја. 'нако знаш, казујем... Шта 'ш: дрво на дрво — човјек на човјека. Тако је увијек било. Не мереш ни ти, к'о велим, свађе приспјети, па ја к'о млим: севап је да народу прикажем кад је који светац, да не гријеш, јер је и 'нако доста гријеха и клетве на нашем закону... А мени мој мили и добри народ помаже, па ти ја њему шта могу и како могу... Помог'о би' му, Бог зна и моја напаћена душа, и друкчије, кад би мог'о и знао...

— Ја ти кажем, 'ришћанине, не уплећи се у моје ствари, јер ћемо, 'ванђеља ми и часне трпезе, излетити пред владику, па ћемо питати коме је додата синђелија: мени или теби!...

Кнез се јопе' љутио на Слатку Душу кад би мирно и одвраћ'о тежак да не иду суду на сваку ситницу.

— Немојте, дјецо, — говорио би покојни Мијо — за свашто одмах летити суду. Суд је суд!... Боље, насул'те се 'вође, у селу, пред својим људ'ма, јер коме данашњи суд суди... Туј су оне молбенице, они протокури, туј оне закрпе, туј трошкови... Не иде, дјецо, па ет'!... Неко вели: ово — оно... турски суд!... Мријети ваља није ни за турског земана било праве, ама... Немојте, моја рођена дјецо! Насул'те се 'вође пред људ'ма, па се пољуб'те к'о браћа... к'о прави Србови. Нема у овој земљи праве. Наша је права на Косову закопана... Ето, Крсто, моја слатка душо, нешто ти попусти, а нешто ћеш и ти, Маркане, моја слатка душо,

попуштити, па ће, с Богом, сваком бити право... Тако, дјецо, Бог вам сваку срећу дао!...

— Мијо, не уплећи се у моју дужност! Јеси ли ти 'вође господин пријестолник или сам ја?! — пит'о би га намргођено кнез.

— Ама, моја слатка душо, ни суд не воли да му се за свашто тужака...

— Ја ти кажем, Мијо, не мијешај се у моју службу, јер, овога ми царскога мур, биће свашта!

— Ама, к'о ја велим...

— Нема туј:— „Ама, к'о ја велим!...“ Ман' се ти ћорава посла; јер, овог ми царског мур и царске ми службе, стаћемо барабар пред господина пријестолника, те ћемо се порошкати, па ко изврци!

Мијо би само слегн'о раменије', па би се упутио својој долиници. Кад се преселио, ријетко је излазио међу људе. Увијек је био нешто замишљен и тужан. Често су га затицали људи, а он сио више огњишта па плаче.

— Само док он ојача, док узмогне пјешачити, кренућемо се ми на далеки — далеки пут — тако је увијек Мијо говорио — не могу да гледам како се онај Швабо шири по мом добру, како руши и обара моје воћаре и моју шуму, коју су ове старе руке гајиле.

Чу се да је Столина мајка умрла. Мијо оживи.

*

Преклани, биће баш уз оно девет бабиније' ука иза Мученика, забразди' и ја. До подне се зацрни читава њива. Пустисмо волове из лијеса, па 'вако шједосмо ужинати, док неоклен трнапи Мијо с малим Стојаном. Видим: вес'о је нешто.

— Ево, и ја, Дуле, оживио. Столина мајка умрла, па он дош'о свом ђеду, да потражи своју старевину.

— Куд сте то наумили, ако Бог да? — питам ја.

— Пошли смо тражити своју праву... своје старо огњиште и земљу.

— Е, мој Мијо, тешко да ти то...

— Ма, што тешко?!

— На оног је, брате си мој слатки, све преписано. Тебе и твог Столе нема код овог суда ни у каквом тефтеру. Оној је Швабурина додата и тапија и кметовска права.

— Ја не бендам ни његове тапије ни кметовске праве. Ово је дијете одрасло. Оно је његова старевина, а онај нек иде, оклен је и дош'о... Ја ћу обићи сва судска врата у 'вој земљи. Не буде ли ништа. — ја ћу самом цару у Беч!

Те је године Мијо с малим Стојаном обиш'о све судове. Иш'о је чак и у Сарајево пјешице Земљаној влади. Свађе је нашао затворена врата. У зиму, неће пред Часне вериге, врати се са дјететом у село.

Ће си био — није. Шта си радио — ништа.

— Шта ћеш сад, Мијо? — питају га људи.

— У Беч, управ' у Беч!... Иш'о би' и на другу страну, али се нема куд.

— А трошак? — упита неко.

— Ја млим, људи, требало би да се село пореже, па да му скуца штогођ трошкова? Севап је! — реко' ја. Не даде поп, а кнез запријети да ће сваког суду јавити, ко му само једну пару дадне.

— Браћо моја и дјецо моја, немојте с мене страдати — рече Мијо и сузе му ударише. — Имам кравицу, узећу је преда се, па у чаршију.

Сјутрадан иза тога свеза краву и пође с дјететом. Сви смо га заустављали да не иде, јер се спремила велика мећава, а ваљало му је преко планине пријећи.

— Нешто ме, браћо моја, гони! Не могу чекати.

Не послуша и плати главом и он и дијете. Помела и' је мећава, кад су се враћали из чаршије, на вој планини.

— Нађосте ли пара при њему? — упитах ја Дулу.

— Нашли смо двадесет и пет воринти. Десет узе поп себи за опијело, а петнаест однесе кнез суду и сасу у царску касу.

— А ко му подиже биљег?

— Село је подигло биљег својој Слаткој Души.

Ову књигу народног
библиотеци, подарио је
име " Равногорског Четничког
Покре та и Димарске Четни-
чке Дивизије "

- С В Е Р О М У Б Г А -

Вук Крајчић

Т Е Ж А К

Болујем и копним у грком чемеру и немаштини љутој откад знам за се. Болан сам, преболан, брате си мој слатки и медено љето моје, а онако посигурно не знам шта ми је, шта ме боли. Само осјећам да је бољка моја велика, и Бог драги зна има ли јој лијека и илаца. Снага ми је сва утрнула и вредовна, а душа празна, сува и исцијеђена к'о исцијеђени лимун са мора.

Радим и мучим се к'о тешки покајник од ране зоре до мрклог мрака; са звијездом, што 'но веле, падам са звијездом устајем.

У прољеће, гавељајући, гладан и сувотан, по врлетима за плугом и натапајући сваку бразду сузом и знојем, молим се добром и премилостивом Богу за род и берићет. Преко лета ми се открави смрзнута душа, и ја дркћем и стрепим к'о јасиково лишће над њивама својим, а под јесен, кад све средим у зноју и у суво згрнем, немилосно навали и 'ала и врана на труд мој и крваву муку моју. Душа ми тада процмили — процмили к'о гуја у процијепу, пред очима ми нешто замагли, а у ушима зазуји. Али, док се обазрем на 'ну своју гладну и голу максумчад, тргнем се, снага ми обамре и само узда'нем проклињући живот свој, матер своју и утробу њезину грешну...

Тако трајем живот и дане, и трајаћу до мотике, каква је права под овом новом управом и суданијом.

У стари земан, за турскога суда и турске, да кажемо, суданије, могло се некако живкарити и прометати. Боже ми прости, и Бог је боље дав'о. Берићета је било у свачем... свачег је било у изобиљу! Свијет је асли био пунијег и ситијег срца. Ага је остављао, царевина није прегонила ни сваку брезлослицу узбијала. Било је за нас, да рекнемо тежаке, и праве веће. Ако је ђекад тежаку и било криво у чаршији и на суду, било је криво и чаршилији на селу и планини, ђе косовица суди, па се то некако испорављало и везало једно с другим. .

Кажем ти, рођено моје, могло се лијепо живкарити и деверати, а откад заступи ова проклета и црна укопација, налет је било, све нас у црно зави. Бијели некакви људи у црној ођећи и црним шкрљацима размиљеше се као мрави по земљи нашој и отроваше нам и земљу и живот... Љетина нам поче издавати, сермија пропадати, а у људе уђе некакво проклетство и невјерлук.

Царевина удари тешке намете, а владике накривише наеро камиланке и ударише устрану... од народа. И вјера нам посрну.

Замрзну свијет сам на се. Све ти је то оштро, набусито, ниђе меке ни слатке ријечи. И љубав се и оно лијепо поштење старинско забаци, изгуби, к'о да га никад није ни било...

Сваком је докундисала ова црна укопација и црна суданија. Свак се диже, свак тражи неку праву: и поп и калуђер, и бег и ага, и газда и занација, а царевина, сапреле је муке наше на страшном суду, сваком понешто додаје и пружа. Само ми, тежаци, заборављени и забачени, полагамо венемо, трунемо и у мукама издишемо. И ми смо се поимали да устанемо, да зајаучемо, али нас

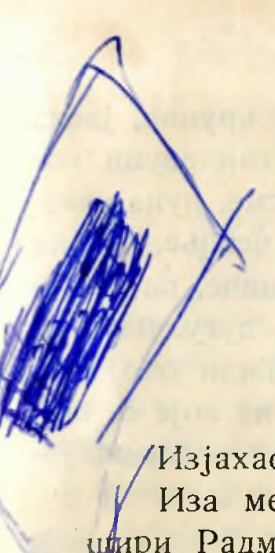
увијек изда снага и језик нам се поткрати, и над нама се јопет склопи црни мрак и мук. Злоба нас је изјела, немаштина сатрла, голема неправда убила, па куњамо к'о метиљава марва. Слаби смо, немоћни смо, неумјетни смо.

За турске суданије било је у нас и паметни' људи слободна срца. Многи су пашама и везирима на диван излазили и умјели су мудро и слободно енгленисати. Кад заступи 'Устрија, ми се асли престрависмо и разбисмо к'о крдо оваца кад га курјаци погнају. Изгубисмо срце, а изгубисмо и памет. Језик нам се завеза, па не умијемо ни двије унакрст пробешједити. Људи који су некада са пашама и везирима водили мудре и дубоке еглене, данас тим људма застаје ријеч у грлу кад почну бешједити доље у суду с оним голобрадим вузлетом, на коме све трепти и цепти од грдног швапског витмилука и роспилука.

Суди ми, кажем ја, по правди божјој и људској. — Не суди се, вели, у наше царевине по правди већ по палиграпу. Кад би она судила по правди, не би толике стотине година владала над деветнаест милета и седам, осам вјера и закона! — На те бешједе мени се језик завеже, па ни макац. Видим, истину говори, и онако је, друкчије не мере бити.

Тако ти је то и на суду и на путу. Одасвуд нас бије мраз и лед, и ми венемо и пропадамо к'о позни усјеви од студени. Слијепи смо код јочију, људи и блентави код памети, а оковани без синџира.

Шта да ти, брате си мој слатки и медено љето моје, дуљим и набрајам! Толико ти још кажем да је наше тежачко живљење само једна, што 'но веле, дуга тужбалица јада и чемера, патње сиње и невоље љуте.

2 30. јануара
није изабачу
на обзир 4
вет на 197

КРОЗ МАГЛУ

Изјахао сам на врх Кланца.

Иза мене се, под блиједом, мутном свјетлошћу, шири Радмањско Поље, и сви брежуљци, и равнице доље до Козаре, над којом се, као и обично у јесен, бијаху наднијели мрачни, згуснути, при дну загасито плавичасти облаци.

Преда мном се, опет, планинском долином, окруженом са свију страна брдима, расула сјеркаста, влажна магла, па се, с ове стране до мене, бјеласа и каткад на површини лагано залелуја. То је она тешка, јесенска магла, која једног јутра ненадно осване, и коју, истом кад подобро застуди, љути зимски вјетрови у страшном урлику распрште и некуд далеко, далеко пред собом отјерају.

Планински врхунци натмурено вире из магле као снажни, намргођени дивови, покиснули и разљућени на ледену студен позне јесени. Узвишени, осамљени, ближи облачном небу него они ситни брешчићи што се као из петних жила упињу да их достигну, хладни, тихи и суморни, као да презриво шапћу: „Иако се густе и тешке облаци црне невоље на нама вјечито одмарају, опет смо снажни: наша снажна плећа подносе све. Ми смо моћни, ми смо силни!“ — као да крупно одахну, одбијајући немилостиво од себе залутало, растргано, маглено прамење.

Испод магле чује се звекет гердана, крупна, јасна звона на овновима и воловима, жалобитни звуци чобанских свирала, и сјетне дјевојачке пјесме, пуне слатког страховања, пуне тихе, притајене чежње. Кобна је јесен на прагу, а зима се ледена примиче, па је тешко самотном чељадету зиму презимити, дугу, планинску зиму, кад оштра мећава бијесно звижди око смрзнутих, јелових брвана малене зградице, из које се шири јак мирис сува цвијећа и увелих, миришљавих јабука и крушака; кад чврсте младе смрчике, засуте бијелим, дебелим ињем, од љуте студени пуцају; кад испод планине гладни и бијесни вуци урличу, па кад се човјеку, од страха и студени, у жилама крв леди, а у костима срж смрзава. Тешко је самовати планинском чељадету, тешко, претешко!

Коњ уједначио, па поносито, гипко језди у лаганом раванлуку, док неоклен из магле као изненада, јекну пјесма:

Јесен дође, а мој драги оде;
 Ђе ли ћу ти презимети зиму?

Умиљато, обло, једро грло пригушено, забринута јеца и дршће кроз маглу, приближујући се према мени. Свијетли, гвоздени ланац, испод врата на коњу, уједначено звецка, и ми се полагаано спуштамо у мрачну, планинску долину. Са свију нас страна обасипа магла, једва чујно струјећи покрај ушију. Зађосмо у маглу. Само се још, подалеко иза нас, види влажан, бљедава траг од мутне свјетлости по жутом, утабаном путу.

Дува студен вјетар, оштра, ледена измаглица бије и гризе по образима, око бркова и косе хвата се ме-

кано, бјеличасто иње, а пјесма се све више и више
приближује, боно, сјетно јецајући:

Јесен дође, а мој драги оде;
Бе ли ћу ти презимити зиму?

Коњ језди и стриже кроз маглу. С обје стране пу-
та, са живе ограде, црвене се дугуљасте бобице бије-
лога трна, и модре се округле, набубриле трњине кроз
танки, сивкасти прах. Позно планинско воће!

Истом се у близини покаже марвинче, или се изнад
мене залепрша птица, па опет нијемо, нечујно утоне
у густу, збијену маглу као у сиње, непокретно, дубоко
море. Негдје звекну гердан, чу се дјевојачки врисак,
онда лизну кроз маглу блиједо-црвенкаст пламен и
прсну варница, па се опет све умири. Само пјесма и
даље јеца, цвили, и у слаткој чежњи и тузи умире, а
жалобитни се припјев све тужније, силније, заносније
понавља:

Јесен дође, а мој драги оде;
Бе ли ћу ти презимити зиму?

Наједанпут снажно духну вјетар, разби маглу на
све стране, и преда мном се, у мутној, дрхтавој свје-
тлости, указаше крда оваца, говеда, и гомилице чобана
с накукуљеним, црним хаљинама. Сједили су око ва-
тара, поврх којих се млитаво, изнемогло повијаше цр-
но прамење растрганог дима.

Низ једну окомиту низбрдицу, измеђ неколико
осамљених јела и оморика, на пушкомет према мени,
силазило је женско чељаде што онако заносно и жа-
лостивно малоприје пјеваше кроз маглу. Чим је вје-
тар изнад ње распрштио и разнио маглу, престала је
пјевати. Пјесма јој се скаменила на уснама. Било ју је
стид, ваљада, од свијета. На њој се, кроз замагљену

свјетлост, прелијевао блиједо-сребрнкаст гердан, а дугом, свијетло плавом, расплетеном косом тресао је и повијао ледени, узнемирени вјетар. Јадно чељаде! Можда је полудело?

Од једне чудне и загонетне болести, која се нехадно појави, страдају планинска женска чељад. Кад се чељаде развије и од силне једрине забрекне, да кошуља на њедрима попуцкује; кад се набубреле усне зарумене; кад врела и успламћела крв снажније заструји кроз набреккле жиле: у напону снаге, младости и здравља јави се та немилостива бољка и чељаде провиче, што народ каже. Кобна је то тајна. Од чег долази, не зна нико. Планинска су срца тврда. Боле своје, јаде своје, жеље своје не казују ником, већ их носе у гроб собом. Јадно чељаде, да ли је и тебе снашла та невидовна биједа?

У тренутку звизну разљућени вихор с друге стране, истјера маглу из планинских гудура и увала, па је опет расу по згаженим стрњиштима, спрженим, сувим сјенокосима и по жутој, жилавој бујади, која нијемо и укочено дријемаше под студеним, јесенским дахом.

Коњ језди, ланац испод врата тупо и једнолико одјекује, узбуђена магла снажније струји крај ушију, а ледено, свијетло иње све се више и више хвата по крајцима замршене гриве, блиједо треперећи кроз замућени, магловити ваздух.

Коњ зазрије у нешто и удари плаховито, заносећи се, устрану. Задрхтах, напрегох очи и спазих како се женско чељаде, уз мекан звекет, пробија кроз маглу према мени. Сретосмо се. Марушка, модроока Марушка.

— Марушка, по Богу сестро, шта је теби!? Што си као луда расплела косе?

Она не одговори ништа, већ једва чујно, погнуте главе, назва Бога, па се одмаче мало у страну и стаде крај једног крошњастог, огољелог трна, чије су шиљасте, влажне бодље с некаквом јогунастом, пркосном оштрином стршиле кроз мутну, дрхтаву маглу.

— Збиља, Марушка, куд си посрљала тако необучена, у ову проклету маглу? Шта је теби? ... Јеси ли ти оно малоприје пјевала?

Шути и укочено, погнуте главе стоји, као да су јој се сви живци скаменили, изумрли.

— Е, људи! — чу се неко подалеко испред нас у магли. — Е, људи моји, што још чојек неће доживити!

— Ама шта? — чу се други глас.

— Не питај, по Богу брате! Чу ли ти, вјере ти, пјесму малоприје кроз маглу?

— Чуо сам. Жалобитно и умиљато пропјева неко путем, тамо према Кланцу. Лијепо ме ледени трнци подиђоше, и некаква ме туга облада. Све ми се чини да је женско грло. А би ли знао ко је то пропјев'о?

— Марушка Регодина. Помисли, болан брате, те срамоте и тог чуда! Дошли сватови да је воде. Жене је увеле у зграду, расплеле јој, по обичају, косе, и почеле је за вјенчање пресвлачити и китити босиљем. Изишле жене да јаве да је све готово, а она уграби и суну к'о луда у маглу...

— Прекидам те у ријечи: за ког је то испрошена?

— За 'ну сакату кљусину, за 'ног мрциног, крепалог Обрада.

— Зар за њег', братимим те?! 'Нака цура да пође за 'ну мрцину! Е, то је, људи, Богу плакати!

— Шта ћеш, мрцина згодна, а ашика јој узеше у војску. Какав је Лако, да га не примише, увано би се данас код Регодине куће врућа, црљена крв пролила! ... Онај је модрооки ђаво умир'о за њим...

Жив, ватрен, отсјечан разговор и мек, уједначен топот коњски некако је чудновато одјекивао кроз маглу, и све се више и више одмицао, док сасвим не изумрије, умукну.

Високо, танковијасто, дивљачно чељаде шути. Тврда једрица затегла сваки крајић бијеле, влажне кошуље на њој.

Поче дрхтати и цвокотати зубма. Преко округлих, пуних њедара која се тресу од љуте студени, стаде се прелијевати свијетли гердан од цванцика крсташица и талира крсташа.

— Ама, зар си ти побјегла, Марушка?

Хладна, растужена, модроока Марушка скамењено шути и дрхће.

Узневијерено диже главу и погледа тужно, забринуту, очајно некуд у маглу. У модрим, трњинасто модрим, уплаканим и мутним очима тињала је прикривена туга, помијешана с оном немирном, уздрхталом чежњом, која се често виђа у очима младе, планинске чељади.

— Куда гледаш? Куда ћеш? — упитах је њежно, благо, јер ме обузе некакво језиво сажаљење.

— Куда ћу? Не знам ни сама... У маглу! — уздахну дубоко, па зајеца, а кроз извезену, танку кошуљу почеше се бурно дизати и спуштати обле уздрхтале груди, тресући снажно тешким герданом.

Јецајући, погледа ме дубоким, тужним погледом, погледом који моли, преклиње, тужи: Брате, брате, све ми хоће да отму — снове моје, жеље моје, наде моје, све, све! Зар је он моја прилика? Он, стара, злобна, пакосна кљусина! Он зар да зна и осјећа каква је силна сласт у љубљењу, грљењу, грижењу и дивљачном, грчевитом стезању, кад кости пуцају, сна-

га се увија, а раздрагано, уздрхтало срце хоће да иско-
чи из распламћелих, разиграних груди! О, каква је
неизмјерна и језива сласт загристи у топло, једно ли-
це које пуца од младости и свјежине! Како се је уго-
дно и пријатно одмарати иза голицавог, сладосног
умора, на милој, мушкој руци, кад око тебе миришу
јабуке, крушке, суво, скорушено цвијеће, а на двору
се прелијева мјесечина по блиставом, окорелом сније-
гу!... Опет грљење, љубљење, стезање, грижење;
опет дрхтање, заносно дрхтање, дрхтање без свијести;
опет меки, слатки звуци, звуци које уво не чује, али
који топло струје, трепере, продиру кроз срце, разли-
јевају се по снази која се, од силне сласти, увија као
усијани, растегљиви челик. Напољу се ненадно дигне
онај притајени, планински вихор. Ломе се и крше јеле
и смрчике под тешким, скореним ињем. Неоклен из
даљине заурличу вуци, а с планине, од чобанских ко-
либа, одјекују узвици и снажно се разлијежу кроз
снијежну, узнемирену, страховиту ноћ. Она се пла-
шљиво припија уза њ, а жедне, суве усне нешто не-
разговоријетно шапућу... Узвици изумиру, вјетар се
смирује, и ноћ, лагано шумећи око брвана, почиње ује-
дначено дисати. Она се још јаче припија уза њ, и меће
му главу у топла њедра. Ноћ притиче, мирис се по
згради разлијева, а на свјежу, снажну, уморну мла-
дост пада тежак, дубок, сладак сан... Зора! Зар тако
брзо мину, прохуја ноћ?! Опет оно страшно, преслатко,
зорино миловање; опет грљење, љубљење, грижење,
стезање, да кости прште; опет дрхтави, ниједи, глуви
занос; опет пјесма, мека, слатка пјесма коју уво не
чује, али која ватрено струји кроз срце, разлијева се
топло кроз снагу, заноси, опија!... „На рад, дјецо,
зора је!“ — чује се свекар, Лакин отац. „На рад! До-
ста је миловања, пост вам ваш!...“ И тако хује и про

тичу весели, ведри, свијетли дани, дани и с облацима без облака, а за њима се нижу бурно немирне, слатке, преслатке ноћи.

— Шта сам некада сањала и у слађаном, језивом стра'овању очекивала, па види сад! — нече Марушка јаче јецати и гушити се. Ал' жива нећу за њег'! — врисну и поамно шкрипну зуб'ма. — Волим да ме вуци истргају, него да ме се његова рука дотакне!

Изнад нас се стаде магла комјешати и све силније шумити. Шуми магла. Вјетар, све оштрији, студенији, провлачи се испод магле и обузима нас све већом, оштријом студени. У даљини се чује снажан, потмуо тутањ и разлијеже се кроз планинску долину. Сад се изгуби, нестане га, па се опет поврати, хујећи као удаљена хука морских валова. Хуји тутањ и проређује, разноси маглу. Изумрло огољело трње око нас почиње се трести, дрхтати, савијати. Све се јаче диже бура, звижди, јауче! Кроз проријеђену маглу већ се указују мрке, црне јеле које се крше и превијају под страшним урликом, а испод њих се нијемо, укочено назиру спржене, голе равни, хладне и мртве, као блиједи, мртвачки образи.

— Марушка, куда ћеш на оваквом времену? Врати се натраг! — говорим ја, а снажни, бијесни вихор гуши ме, зауставља ми дисање.

— Не говори то!... Прије и у гору и у воду него натраг! Волим да ме бијесни вуци на комадиће истргају, него да ме се његова рука дотакне! — писну и, уплаканих, трњинасто модрих очију, свијетло плаве, замршене косе и уздрхталих усана, суну у влажну, узбуђену, ледену маглу, из које још за часак тихано допираше мекан звекет гerdана и испрекидано, пригушено јецање увријеђеног, уцвијељеног и пониженог женског срца.

МРГУДА

Мргуда упрти рубине и пође на перило. Нешто јој се стеже око срца кад изиђе с бременом из зграде.

Има већ неколико недјеља како се у селу само о њезиној матери, а још више о њој, говори.

Кад мину поред Бореновића кућа, лијепо осјети како је румен обли и ухвати дрхтавица. Боји се, видјеће је ко, па ће што рђаво за њом рећи. Она је љута; вратиће му, па опет тешко њој.

Мати јој је немирна. Једнако трчкара од куће до куће. Некад и омркне и у селу, а свијет као свијет; свашта испреда. Човјек јој се жалио и попу:

— Оче, молимо те к'о старијер, прошћеш, она моја бјежи од мене... Буде два три дана код куће, онда се нешто пришјети, намаже косу, очешља се и обуче к'о да ће на збор, па ето ти је у свијет. Нема је за неколико, па се јопе' врати. Примим је. К'о велим: моја је, Бог је не убио! Буде мало, јопе' реп на раме, па у мрак... Ја је солим, одијевам, обувам и вамо чиним јој, што но веле, идару, а, прошћеш... Е, па, оче и брате мој, знаш како је: не мере инсан! Оно, има се и про'одати, ама с образом и поштењем.

— Не кријем, не шијем, већ ето ти отворено пред свом свјетлом брадом кажем: Нећу те! Шта ће ми стара, саката, сипљива и чакараста кљусина?!

— Шути, роспијо једна росписка! Осман је паша један по један био, па је и он на Плевни изнемог'о. Ама, зар није тако, оче Ђурђу, молимо те?

Так'а је Мргудина мати.

Посрћући с разора на разор. Мргуда застаде више Влајића тора. Чу разговор.

— Увано о мени говоре — помисли у себи, и зађе за један лиснат грм.

— Јест, друго моја, крв! Жестока крв је томе крива.

Мргода познаде грло и задрхта.

— И ја би' то рекла — чу се други, мало облији женски глас. — Ама, јеси ли је вид'ла, сестримим то нема јој ни седамнест година, а сисе јој набризгале, па тврде к'о камен! Кад је погледам, лијепо ми дође криво што сам женско; јест, очију ми!

— Испале ти, да Бог да! прошапута заједљиво Мргуда.

— Ама, не треба ти ништа друго: погледај мате-решину само! Старија је од мене макар десет година. Ја, јучерашње вузле: крезуба бабетина, а она и сад к'о каква млада.

— Нека си ти крезуба бабетина, ама си и поште-на жена а она је копилског соја. У њезином се пле-мену и копилад рађају. Ја би' се својом дјецом, друго, заклела да је и Мргуда копице.

— И јесам копице! — шкрипну Мргуда зубма и клисну поред тора на перило.

Спрти рубине, сједе и поче се изувати.

Кад се изу, збаци са себе зубун, забаци остраг прегачу, узгрну кошуљу до изнад кољена, па зађе у воду и стаде усправ. Погледајте је, како је кршна и наочита!

Очудено се за...

Лице смеће окошто а остала снага саливена, је дра, јуна као у надојена јањетарџ пне. дубоке, црне, они увијек су јој нешто влажне; а нос прав, меснат, с округлим ноздрвама, мало навише завинут. Усне набуриле и увијек црвене. Само, кад се разљути, задрхћу и поблиједје.

Осим свега тога Мргуда је, што се у народу каже, слатке крви — слатке, преслатке! А кад запјева: „Мој се драги на војску опрема“ — готово свака жена која има сина на солдацију стане плакати. Тако је копиле знало ту пјесму жалобитно запјевати.

— Само нек' сам ја Мики драга, па нек' свијет говори, што гођ' оће, — прошапта она, сагну се, узе пратљачу с обале и стаде испирати рубине.

Око ње свукуд вода, свјетлост и непрегледно, миришљаво прољетно зеленило. Ваздух се очистио иза кише, па трепери и свијетли се као стакло. Око бијелих, облих ногу жубори вода и лагано протиче, а треперава се свјетлост одбија од воде и игра јој се по влажним образима и дугом, сјајном гердану.

Диже главу, баци пратљачу на обалу, протегну се, а пјесма јој се сама из грла оте:

Мој се драги на војску опрема.

Очи јој засузише, а снага тихано дџа та. Глас се снажно, умиљато разлијегао; прелијевао се грчином, пркосом, разбукталим жаром.

Иза њећну камен у воду и попрска је по бијелим бедрима. Она се трже, поблиједи и задрхта као срна, а пјесма јој се следи на блиједим, уздрхталим уснама. Окрену се, а оно Микина глава вири кроз упрскано и овлажено шибље.

— Мика, брате мој, бјежи отален; видиће те свијет, па што ћу онда од срамоте, јадна ти сам! — преклиње га Мргуда, и неспретно, збуњено спушта кошуљу низ голе, пуне бедре.

— А кад те Лујо Крстанов пресреће у јелику, ти шутиш... Не велиш: видиће свијет.

— Мореш, Мика, говорити што гођ 'оћеш! — уздахну она и изиђе на обалу. — Шта ће ми Лујо? Онај шврћо? Од рђе се не море крува најести, а кад иде клима к'о какав старац. Да је барем таки герз к'о ти, тако снажан, плећат, висок, мог'о би чојек нешто и помислити, а 'нако... Мика, брате мој, ти се гријешиш ода ме.

Он се затрка, прескочи преко воде и приђе јој.

— Сав свијет скочио на ме, па и ти. Зар ти није. болан, жао?... Мика, Мика, огријешићеш душу!

— Знам ја твоје извијање, Мргуда, знам!

— Шта ти 'оћеш од мене. Мика?! Крви би ти своје уточила. Ја те волим, умирем за тобом, а ти... Душе би' ти дала. 'Оћеш душе?! А у чему је душа? Је л' у крви? — пита Мргуда, а сва се зажарила у образу.

— Веле, да је — одговори хладно, преко срца, Мика.

Она у тренутку истрже Микин ножић иза припа- шаја и махну по голој мишици. Крв шикну, а рана се разврати. Дршћући, трже рупчић испод накићене тканице, натопи га врелом крвљу и баци пред Мику.

— Ето ти душе! Мика, вјерујеш ли ми сад?! — јекну бонџ, а сузе је облише.

Мика се окаменио, побдијелио, па шути. Једва се освијести и приђе, те јој зави рану, па је стаде снажно око струка стезати, гристи, грлити и љубити.

— Немој, брате мој, не ваља се то прије вјенчања — отима се она малаксало, отирући руком оно мјесто на ком' је осјећала Микине уздрхтале усне. Боји се, јадница, познаће свијет.

Он јој несвјесно, нехотично завуче руку у набрекла њедра, која су у ватри горјела као оно модро, распаљено, планинско небо изнад њих. Мргуда се трже, врисну, а гердан јој звекну на једрим прсима:

— Јој, јој! Немој, очи моје, ја сам шкакљива.

Његова рука ухвати за нешто влажно, обло, тврдо као камен, а вруће као жива жеравица.

— Немој, зеницо моја! — прошапта она њежно, с дубоким уздахом, занесе се и, изнемогла од силног узбуђења, немоћно спусти главу на његово раме. Са Мргудиних зажарених образа нестаде узавреле румени. У часку се прели у мртво, ледено бљедило.

Од тога дана није се више насамо састајала с Миком. Бјежала је од њег', јер се бојала свијета; бјежала је од њег', а умирала је за њим. И јесен дође. Мику примише у војску. „Мој се драги на војску опрема!...“

Била је пошљедња ноћ пред полазак Микин, бурна, вјетровита, јесенска ноћ.

Мргуда запрета у кући ватру, уђе у зграду, свуче се и леже у мјесто¹⁾.

Испод тврдог, сламног поглавача мирише суво босиље, девесмиље и црвени, увели ђулићи, а под њом се шири мирис загријаног, планинског сијена.

Помисли на Мику. У глави осјети ватру, а уз образе јој удари врео пламен. Обли је врућ, преврућ зној и цијела јој снага задрхта, па набрекну. Дрхће и на-

1) Кревет.

миче на се власнату, меку поњавицу. Гори, сва гори, као да је у ватри.

Збаци поњавицу с облог, загријаног, уздрхталог тијела, завуче руку под миришљави простирач, извади сламку, па је стаде грискати, немирно се протежући. Она гриска, а испод поглавача мирише босиље, девесмиље и црвени, увели ђулићи:

— Боже мој, 'оће ли доћи?

Изиђе јој пред очи снажан, ведар, насмијан. Она нешто грјешно помисли и од те се помисли стресе.

— Не ваља што сам помислила! То је грјешно и Богу драгом мрско. Боже, што си ме 'ваку створио? Што ће ми ова снага и ватра? Проклета крви, што ме тако мучиш?!

Обрну се на другу страну. Кроз размакнута јелова брвна, која су ударала на смолу, видјела се мјесечина, како се расплинула по жутом, скореном блату око стаја̑. Она гледа и дршће, а срце стрепи у силној, насртљивој, неодољивој чежњи:

— Боже мој, 'оће ли доћи?

Вјетар ломи и крши гране с ретка трешања више зграде, силно зајауче, па ситно, оштро зацвили и затресе зградом. Вјетар трга и просипље суво, свенуло лишће, а она пламти, гледа и шапће:

— 'Нако ће се и моја младост осушити, увенути, чекајући га, док се врати с војске. Али чекаћу га. Да ме цар проси за свог сина — нећу!

Горјела је, дрхтала је, па је онда тихо у сузама, као мало сисанче, заспала...

На згради шкрипнуше врата, за планине зађе мјесец, вјетар утоли, и све се утиша.

Из даљине хуји ријека. На млинским лакомицама шуми вода и пада у бадањ. Кроз примамљиво шумење

и слијевање воде чујеш као да неко шапће. Окренеш се — не видиш ништа. Само чујеш како ријека уједначено хуји и осјећаш како тешко дише ледена, јесенска ноћ.

*

— Лани нас уби кља, ове године оби град, а до године нек' нам царевина пошље добра десетара — па никад боље среће!

— Људи моји, ја млим да нас ово трећи пут бије вријеме од ове проклете укопације?

— Како нас неће вријеме бити, кад се копилад рађају, а свијет се без божје воље вјеша!

— Ко се објесио?

~~— Па објесила се Мргуда Малетина, да Бог да јој земља кости изметала! Ш ње је овај град пао...~~

— Не кун, дијете! — викну стари Чочорика. Град је божја воља. Мргуда је погријешила, крв је занијела, ама и гријех је свој окајала. Дјецо, не кун'те је, већ реците: Бог да јој душу прости!

МРАЧАЈСКИ ПРОТО

Кад ме баш толико молиш, ето, хајдемо, па шта нам Бог дадне! — поче Стевица, син попа Јове, живо и окретно момче. — Не знаш ти још какав је то човјек, да Бог милостиви сачува! Никог не воли, никог не трпи, ником не вјерује. Мрзи на сав свијет, а на родбину, чини ми се, највише. Отјерао је сина од себе, а попадију је толико тукао и мучио, док неке године од тешких убоја не умрије код кћери у Божићима.

Сваку жену зове Ђурђијом. Пакосно се и заједљиво слади тим именом, у коме се нешто подругљиво, ниско, нечасно крије. „Дијете, дијете, чувај се сељачкије! Ђурђија, Христос и' убио! Ђурђија је Ђурђија! Удри Ђурђију, криж јој шокачки!“ — продере се и силно задрма косматом, подбулом главом, кад му се пароксијанин потужи на жену.

Од давнина се не може с нашом кућом. Због нурије гонио се много година с мојим дједом, и силно га је, кажу, мрзио, па и оца мрзи као Турчина, више него Турчина! Од велике мржње и пакости никад неће проћи друмом покрај наше куће, кад се враћа из парохије, иако му је много ближе, већ околиши, по по сата иде странпутицом. „Зар ја да идем путем куд пролази проклети, куљави, паклени Џибо!“ Џибо, Џи-бовина, тако зове оца, а дједа зове Џибукардом.

У парохији нити ће гдје ноћити нити шта окусити. Ни воде неће да се напије из туђе руке. „Не вјеруј ришћанину! Превариће, слагаће, облагаће, украшће, небо га убило!“ Док сврши вјенчање, крштење, опидело или што друго, одмах на коња, па кући. Код себе не да ником преноћити. Сам владика да дође, па ништа.

Кажу стари људи, да је за турског суда само једанпут био у граду, а од кад је Шваба ушао, не сјећају се да су га икад видјели. Много су га Турци мучили, и једном су га хтјели код Шибића чардака на колац набити. Други су му пут пријетили да ће га на ражањ натаћи и уз ватру као вола припећи, а трећи су га пут свукли гола и држали два дана у тешким гвозденим букагијама под врелим сунцем уз разбукталу ватру. И данас се на то тужи и вели: „Стари, крепали Цибукарда, Ђурђије и 'ришћани криви су томе, небо се над њима проломило“.

Не држи слуге. Све сам ради. Кува, пере, намирује коња, тимари га и чисти. Коњ му је као 'ала! Кад га узјаше, завришти и закопа ногама. Размитио га је, и воли га више него ишта друго на свијету. Још има једног пса. То му је, како кажу тежаци, сва сермија и родбина. Ено му се види кућа кроз воћњак! — викну Стевица, и глас му као мало задрхта.

Облачан, влажан, тежак дан. Свјетлост слаба, мутна; топлина се не осјећа, иако је лето. Стевица се задихао и уморио од причања, па тромо ступа преданом уским, утабаним путићем, који се као испребијана змијурина вијуга испред нас кроз засијане њиве Тешко, густо, овлажено жито мрачasto се прелијева и повија. Зрела, једра зрна са уздрманих класова круне се и просипају по обући. Преплашена препе-

лица негдје се у разору залепрша, дигне на крила, па се опет скрије у бледуњаво-жутом житу, из кога бије влажна, пријатна свјежина.

— Бога ми, брате, мене лијепо страх! — трже се Стевица, кад се у близини пред нама, на једном брежуљку, указа врло висока, дрвена кућа, под којом су се видјела врата од подрума с тешком, челичном бравом.

— Што?

— Не знаш ти, кажем ти, још какав је то створ! Можемо и настрадати. Истина, он мене не мрзи као оца, али...

Што се више приближујемо, Стевица све немирнији, све се више мијења у лицу и плашљиво обазире.

Уђосмо у авлију. Нигде живота. Мртва, дубока тишина. Све пусто, суморно, тешко. Само негде у пчелињаку брује потмуло и уједначено пчеле, и тек каткад, по једна, по двије прозује покрај нас, па их нестане иза дрвених, укочених стаја, које нас као хладно, презриво, зачуђено погледају.

— Да ли је код куће? — прошаптах.

— Ја мислим да јест — одговори Стевица једва чујним, уздрхталим гласом и поче ме гурати руком, кроз коју је струјило тихано дрхтање. Хајде ти напријед!

Приближих се лагано на прстима и извирих иза горње стрехе. Код куће је! Поднимио се на обје руке и одбочио на голе, сувоњаве лактове, па укочено, блесасто зури у нешто пред собом. На кошчатом, подбулом лицу и у мутним, престрављеним очима огледало се нешто немирно, растргано, нешто тешко, суморно. Сиједа кесераста брадица у недељу, а коса с понеким црнкастим праменом, замршена, масна, разастрла се по широким, угнутим плећима.

Трже се као иза сна, као иза дубоког, тешког сна, дохвати кутију, смота цигару, припали је и поче пушити. Отпуши неколико димова, па поврже цигару на брвно крај себе, гдје их је још једно десетак лежало, само мало отпушених. Онда тешко уздахну, опет се подними и нешто се дубоко, дубоко замисли.

Наједанпут устаде и поче немирно горе и доле ходати по диванани. Нешто је у себи шаптао, тешко, уморно превртао очима и млатао рукама, као да се с неким препире.

— Е, јадни и чемерни прото! — викну промукло. — Покрадоше те, отеше ти све... Ономе си псу јуче крстио дијете... Је си ли, де?! Данас ти рече паре до-нијети, па, ето, видиш! Ама не вјеруј 'ришћанину, сун-це га небеско сагорило!

Од силне мржње, пакости, злобе, сав се тресао и дрхтао. Умири се и сједе. Смота нову цигару, отпуши је мало, па је полагаано спусти међу оне остале, те се опет одбочи на руке и замисли.

Изиђох иза стрехе, а за мном Стевица.

— Помози Бог, оче прото!

Он се преплашено трже и узневијерено ме погледа, силно, страховито ме погледа:

— А ко си ти?! Оклеп си? Шта сам ти крив?!

— Помози Бог, оче прото!

— Ама, каква си ти вјера?! Шта ћеш ти од мене?... А куд си ти пош'о, Џибићу?! — писну, као да га нешто уједе за срце, кад угледа Стевицу иза мојих леђа. — Је ли те то посл'о куљави Џибо, да се мало, знаш, наврнеш код проте: да видиш, је ли креп'о? Ако није креп'о, бива да га упиташ кад ће, а? Џибовино, Џиби-вино, шјеме ти се умело!... Ама, шта ћете ви људи од мене?!

Глас му је злобно, пакосно грмио, а кроз рапаво, промукло грло, пробијала је дрхтава узнемиреност.

— Па, онако смо се, оче прото, мало наврнули...

— Ама, како сте ви ушли, да вас пас не опази и не залаје?... Нећеш више ни залајати, Џибовина ти се мяса на Божић најела! — загрми, суну у собу, излети с пушком и, у трку, посрћући, изгуби се иза кућа.

Стевица поблиједио, па дрхће као прут. Очи му се укочиле од страха.

Пушка грмну, пас скикну!

— Тако! Кад проту не знш чувати, који с тобом залогај братски дијели, а ти сад носи поздрав у пак'о старом Џибукарди! О-о! Ама, како су могли ући?! — чуди се и, узбуђен, узнемирен, потресен до дна душе, хода по авлији, носећи у руци задимљену пушку. — Неко ми и звоно скин'о с авлијскије' врата! — врисну, упути се, дршћући, вратима и стаде снажно теглити за дебео конопац, који нисмо ни опазили кад смо ушли. Конопац је био везан за кућни комјен.

Залупаше повелика, крупна, јасна звона, са свију прозора, врата, и са чађавог кућног комјена. Сва су звона вјешто била повезана једно за друго. Он стао, па љутито вуче за конопац, а звона циче, јече и потмуло се разлијежу.

Остави авлиска врата и стаде отворати стаје, умлајући нешто кроз зубе. Кад год коју стају отвори, а звоно изнад врата цикне. Кад све обиђе, умири се мало, уђе у подрум и поче се разговарати с коњем, који радосно зарза кад се врата отворише.

— Магајце један! Како си ми, како си ми, магајце један? — Нијеси ти коњ, већ онај вејити, вејити магајац! — тепа му, и чује се како га милује и лагано удара по сапима. — Сад ће теби твој прото дати соли,

па дати зоби, па те онда лијепо напојити и истимарити. Воли тебе твој прото, магајцино једна стара! А зељова! — раздера се и стаде љутито, злобно шкрипати зуб'ма. — Њега је прото опремио, да носи у пак'о старом Цибукарди селам, ама максуз селам, што балије кажу!

Кад напоји и намири коња, уђе у собу, остави пушку и изиђе на диванану.

— Ама, што сте ви, људи, дошли? Ја тебе мало ко и познајем — окрену се мени и наднесе руку над очи. — Ти си...?

— Јесам, јесам, оче!

— Е, па, ето, шједи, кад си дош'о. А, закона ти, ће се нађе с тим Цибиним пашчетом?... Шједи, шједи, па ћемо попиту каву, па свака за својим послом! Шједи и ти, Цибићу, кад те већ ђаво донио. Шједи, Цибићу, шједи, мјесто се прошјело под тобом! Твој ми је ђед о глави радио, па отац, па сви твоји, али ево им!... Много ме је — обрну се мени и пружи ми млин, пун несамљевене каве: — Самељи то, снажан си, видим, па ћемо попиту каву, па свака за својим послом! Много ме је, кажем ти... — уђе у кућу, клекну на колена и поче раскиривати ватру. Много ме је, кажем ти, Цибо... — диже се и пође у собу. — Ђе ћу сад наћи ђезву, вилцане, шећер? А! Ево и'! — чује се из собе. — Много ме је, кажем ти — настави, излазећи — Цибо благив'о и код владике и код овог швапског суда. Ама, мрачајски прото, ако'ш, мало бенда и владику и овај суд... Не гледај, Цибићу! Што звјерњаш по соби, а? Има прото свега у својој кући; немој мислити да нема... Јеси ли самлео већ? — издера се на ме.

— Јесам, оче прото, јесам!

Изнесе каву. Почесмо, ја и он, пити.

— Оче прото, ули-де и Стевици један филцан.

— Је си ли ти господар у 'вој кући, или је прото мрачајски?! — диже помамно главу и извјери се. — Пиј ту каву, пиј! Немој туј к'о будала каква заврзивати... Види ти њега! Он да мени заповиједа! Данас га први пут донесе ђаво, па већ се направио к'о неки господар у мојој рођеној кући.

— Ама, није, оче прото, већ...

— Шта није, шта?! Е, е,! — стаде се пакосно кесерити. — Да је ово отров, налио би' му и десет вилцана, а не један нек цркне пашче!... Да је теби знати, колико је мене његов ђед, па отац, па сви његови мучили, облагивали, пањкали и код турског суда, и код овог швапског суда, и код владике, и код људи!... Али се мрачајски прото једанпут страшно осветио старом, крепалом Цибукарди — шкрипну снажно зуб'ма, поврже филцан, па устаде и поче као махнит, у некаквом заносу, горе и доље ходати, млатајући рукама. — Почуј-де, момчићу! Отишо ја једног дана у нурију, да вјенчам једну сељачку Ђурђију. (То је било за султановог наџака). Она моја Ђурђијетина остала сама код куће. Враћ'о сам се показно из села. Прилазећи кући, чујем из собе Ђурђијин кикот и некакав мушки глас. Свежем коња за плот, скинем бисаге и кубурлике, па се пришуљам пенцеру: Цибукарда с Ђурђијом! Кикоћу, говоре и уговарају како ће ме и кад ће ме са свијета смакнути. О, небо вас убило! врисну, и сав се од љутине затресе, јер се толико занио у говору, да му се чинило да сад гледа пред собом Ђурђију и Цибукарду и слуша како се разговарају. Поврати се из дрхтавог, ватреног заноса, па настави: — Тргнем пушку из кубурлука: 'оћу ли пуцати, мислим се. Дуго сам премишљ'о, док ми нешто не суну кроз главу. Ућем у кућу,

КРАСНА ЗИЛОВА 63
ЈАНЕ ДОМАНО
МЕСКОВАЦ

Снимим с тавана три вијенца оније' љутије, црљеније паприка, закључам врата на соби, намакнем капке на пенцере, па онда, како се вуруна споља ложи, турим оне паприке и пробијем пет-шест лончића на вуруни, затворим је сачом, а и тутунлук подобро зашущкам, да дим не пролази. Ја кад се распали паприка, ја кад поче праштити, ја кад стаде Цибукарда с Ђурђијом играти и пјевати! „Отвори, по Богу брате!“ — пишти Ђурђија к'о змија у процијепу. „Отвори, оћорависмо! Помагајте, људи, поцркасмо! Оче и у Христу брате, тако ти свете причести и часне трапезе, отвори!“ — преклиње Цибукарда, и таба по соби к'о каравлашки међед. „Отворићу, отворити, док се вјенчате, и док мени Цибукарда, 'нако испрема се, опијело очата. Вјенчасја раб божји Цибукарда, раба божја Ђурђија!“ — смијем се ја и раздраган 'одам испред себе. И данас ми се чини да ми је то био најзадовољнији час у животу!

Престаде и, сав блажен, задовољан, што је имао то коме испричати, сједе на праг.

— То је ђед тог пашчета, ако почем нијеси знао. Креп'о је давно — додаде заједљиво и злобно погледа Стевицу, па поче сркати већ охладњелу каву.

— Па шта би са њима, оче прото?

— Кад је паприка сагорила, отворио сам врата и избацио сам и', онесвијешћене, пред кућу, онда сам, по обичају, свршио вечерњу, закључ'о кућу и лег'о спавати — рече мирно, без искре узбуђења, и припали цигару.

— И ти си, како велиш, и како чујем, много трпио и патио?

— Јесам. А што је теби за тим? Што сам препатио, не казујем свијету! — издера се осорно, одбочи на лактове, спусти обрве, па се удуби свом снагом у некакве црне мисли и укочено се загледа у западно небо.

Вече се примиче. Сумрак се као крадом шири, а сунце лагано, боно, величанствено боно, за планинским врхунцима издише.

На подужем дијелу западног неба пружили се тамномодри облаци, испросијецани оштрим, при крајевима зашиљеним пругама које се црвене као усијани челик. Из раздробљених, испреметаних, облачних комада, као из рапавих, планинских пећина, избија отворена, свијетла црвен попут распаљене ватре усред црне, бурне јесенске ноћи. Преко црвених пруга и оне чудновате, пећинске ватре превукоше се тихано мрачни облаци, и цијело западно небо чињаше се као огромни, дебели, тамни застор.

Сутон се све више смрачује, и као да лагано шушти, обавијајући све пода се у дрхтаво, нијемо, ледено ћутање. Све ћути и дршће; све се спрема на миран, угодан починак, да у заносном, слатком, ћутању проведе кратку, влажну, миришљаву ноћ. Одасвуд бије влага. Вече мирише и разлијева око себе сладак, опојан мирис. Мирише сазрело жито, миришу модре, набубриле шљиве кроз поблијеђело, поспано лишће, мирише млодув и босиље — све мирише и одише снажном, опојном свјежином а у меком, слађаном шуштању изумиру пошљедњи, дрхтави одјечи тешког, уморног, дневног живота.

Прото се трже, гледа у ноћ, задрхта и престрављено се стресе. Клисну у собу, скиде пушку с клина, пребаци је преко себе, а дугачак нож задјену за појас, па нас оштро, сијекући очима погледа и узнемирено, дршћући прошапта:

— Дјецо, црна је ноћ на земљу пала. Свак себи! Тражите конак!

24. 12. 00 год
00:25 min

Мирис

Вечер

КРОЗ СВЈЕТЛОСТ

Кад се све зазелени, и кад оштра, врела свјетлост облије земљу, па земља замирише оним освјежавним, пријесним мирисом на зелено, њега обузме тепло, нијемо дрхтање. Пробуде се успомене и мила сјећања на минувале дане. Како је све то преливено нечим тајанственим! Како то све ббно дира и прија уздрхталој, раздраганој души, као мека, мјесечева свјетлост кад се у миришљавој, љетној ноћи разлије по обамрлим брдима и ћутљивим долинама, кроз које једнолико шушти вода, а отуд, из мрке јелове шуме, допире потмуло шапорење и некакви неразговијетни, дубоки уздаси! Сва су се сјећања стишала на дну душе, па одагле, у топле ведре дане, снажно замиришу као увела кита милодува, предишући слатком тугом за бурно прохујалим добом делијања и ашиковања.

Све прође и мину. Само га још запахњује мирисни, слатки дах сјећања и успомена на прошле дане. И кад сунце залази, и кад се, изнад модрих планинских оврака, полагамо уздижући, рађа, увијек га то на нешто потсјети, и њега облада туга и насртљива пламена чежња за нечим нејасним и растегљивим као дах. И душа се скупи, да потајно нечујно загрца и пропишти за данима пуним свјетлости, мириса и зеленила, за данима који се неће никада, никада вратити.

Сваког — сваког пролећа, кад се пуна, једра свјетлост развије по миришљавом, планинском зеленилу, њега обузме врело, грчевито дрхтање, узнемиреном душом му заструји преголема туга, и он се сјети оног првог дана.

Јахао је. Поносито се усправио у седлу, затегао узду, па језди као какав делија преко планинске долине. Разљућен коњ гризе поамно ђем, фркће и баца млаку, густу пјену, мека се земља угиба под копитама, а око њега струји свијетли, врели, прољетни дан. Поврх њега, у топлом треперавом ваздуху, нешто ври, дршће и као да лагано шуми: прољеће, прољеће!

По округлој долини расуле се овце с јањцима, а бјеличаста, узаврела свјетлост расплинула се по мекој, свиластој вуни, па се овце и јањци бљеште и прелијевају као овеће груде блиставог, препаданог, планинског снијега.

Околна брда, као мало намргођена, утонула у густу, устрепталу тиморину, па као да нешто крупно, радосно шапћу. Кроз тиморасто плаветнило још се бјеласају, на једном врхунцу наврх Мањаче, испод суморних јела, разбацани нестопљени, снијежни сметови, као овце кад полегну на пландишту. Далеко још тамо бљешти се у сунцу хан, осамљен на друму, а иза хана, на стрмој, врлетној страни, стрше оштро кроз пуну, дрхтаву свјетлост јеле и оморице с оним чудноватим премлазом дубоке туге и неизмјерне, вјечите чежње.

„Хану, хану!“ ври у њему силна, распламћела жеља, па све јаче, оштрије бode коња мамузама и, весео, раздраган, отвара пожудно уста, да се надише освјежавне сласти која се око њег' разлијева.

Откад је дошао кући, све га нешто вуче тамо на друм. Воли он друм, воли хан, воли ону чудновату,

вечерњу, друмску тишину, кад само сломљени и прашинасти пијесак на друму под ногама шкрипи и тупо одјекује, а изнад хана уједначено шуморе мрке јеле и оморике кроз прозрачни, вечерњи сутон. Слатко му је, преслатко Видино враголасто, меко шапутање. Заноси га њезин гипки поносити ход, пуна заобљена њедра, озбиљно напрегнуто лице, и онај дубоки, топли сјај што јој се свијетли у крупним и као угљен црним счима. И увијек, кад на њу помисли, раздраганом душом му затрепери њежна сјета, и он пане у меке, сладосне сањарије.

Синоћ је до великих вечерница сједио с њом на диванани пред ханом. Свијет је пролазио друмом. Изломљено камење прштало је и одјекивало под колама и под тешким, снажним корацима, а оздо, од Кадине Воде, уз друм разлијегала се она позната, кочијашка песма:

Дојке расту, јелеци пуцају,
Срце иште, удати се хоће.

Вида је сва задрхтала. Топла, влажна румен облила јој је образе, и она је стидљиво оборила главу. Он јој је нешто неспретно, збуњено рекао и изгубио се, сав дршћући у врелој раздраганости, у млаком вечерњем сумраку.

Данас је, на овом ведром свијетлом дану, још више раздраган. У грудима му се буди и диже живо, дрхтаво, топло врење. Навиру нејасни, снажни, досад непознати осјећаји. Кроз душу му струји слатка, неодољива чежња. За чим — ни сам не зна. Нешто у њему ври, некаква неизмјерна сласт испуњава му разњежене, уздрхтале груди. Сад би га обузела притајена, њежна сјета, сад би, опет, весео, раздраган, некуд да-

леко далеко полетјео. Куда, коме — ни сам не зна. Али силно осјећа да се нешто топло у њему диже, да му се нешто слатко и врело прелијева у души.

Трза узду и несвјесно, поамно боде коња. Из загријане земље диже се и шири млака, миришљава свјежина, а око њег' се титра и као пјенуши пуна, једра свјетлост. Са свију га страна запљускује и обузима нешто пријатно, голицаво, језиво. Дршће, заноси се, и чини му се да не јаше на коњу, већ да га носе некаква мека, снажна крила кроз ову милу планинску долину, пуну свјетлости, мириса и зеленила. Очи му се засјенише. Само назире непрегледно зеленило, обливено у свјетлости, како се пред њим шири и подрхтава, а осјећа како све око њег' примамљиво шуми, дршће, стрепи. Угиба се, увија се, ломи се и крши, а кроз сву снагу, па кроз све живце струји нешто врело и неизмјерно слатко!

Све поамније, грчевитије боде коња.

Пред њим се разлио Понор, па се кроз свјежу, живо зелену бујад вијуга и прелијева под сунцем као растопљено сребро. Са пландишта ричу и бучу бакови, долигају говедари; са перила одјекују ударци пратљача, бијели се на обали прострто убијељено платно и женске бошче, а на облим, дјевојачким њедрима пресјајивају се дуги, блистави гердани. Двије се дјевојке загрлиле на перилу, па се, уз раздраган, необуздач кикот, натпјевају:

Љуби, драги, колико ти драго;
Само немој изгристи по лишцу,
Да ми мајка не позна по лишцу!

Умиљати, једри гласови, пуни уздрхтале радости, пуни пробуђене животне снаге и свјежине, весело дршћу и трепере испод ведрога, распламћелог неба, а

тамо далеко, у модрим планинским врхунцима, као да се разлијежу дрхтави, заносни одјеси: прољеће, прољеће!

Ти га снажни, врели гласови још више раздрагаше, занијеше, опише. Помамно, бијесно ободје коња, у трку прелетје преко Понора, и у тренутку се створи пред ханом.

Врата на дућану затворена. Нити се ко види ни чује, као да је хан опустео. Он узлети уз басамаке и отшкрину врата на малој собици. Вида је спавала на бијелом као снијег кревету, обучена, замршене косе. Јастук јој се исплазао испод главе, те јој се глава пресамитила преко њега. Кошуља јој се размакла на заобљеним прсима, а врело, животворно сунце пробило кроз прозор, па се распрштило по глаткој, влажној, бјеличасто мраморастој удољици између оне двије округласте, месасте јабуке. Жеже и пали узаврела врућина, али она, сирота, не осјећа, већ слатко, заносно, убрзано дише. Обла се, пуна њедра дижу и спуштају, те се и бијела, танка, мало овлажена кошуља на грудима сад снажно затегне, сад опет шумно попусти и улегне. За свијетлом, накићеном тканицом виде се кључеви од дућана и два три стручка увела милодува.

У чистој, миришљавој собици дубока тишина. Само је тихано претрзава Видино бурно, убрзано дисање. Он је гледао и као да јој топло, мирисно дисање прождире, а нека снажна милина разлијева му се по грудима, и он дршће и стрепи.

Поче у сну бунцати. Око усана јој затрепери растегнут, задовољан, стидљив осмејак. Види се да Вида нешто слатко сања.

Лескован

Наједном диже главу увис као змија, склопи чврсто мало отворене очи, раскрыли руке, па као да нешто тражи да грли и љуби. Под грлом јој пуче пуче, и обле се, бијеле груди указаше. Држи раширене руке, дршће и отегнуто, испрекидано, страшно мрмља: А-а-а! У том буновном, несвјесном мрмљању цијело јој се лице оштро затегну и као да се претвори у саму, необуздану, пламену страст. Њега обузе силна жалост што се она тако пати, нешто га снажно привуче њој, и вреле, пожудне усне грчевито се спојише!... Дуго га је, дуго, у заносном бунилу љубила, грлила, гризла, док се онесвијешћена, изнемогла, блиједа, не завали на кревет, па заплака.

Он сав задрхта, занесе се у некакву чудновату земљу, пуну свјетлости, мириса и зеленила, у земљу гдје све примамљиво шуми, дршће, стрепи. У том заносу завуче јој главу у врела, миришљива њедра, загризе снажно зуб'ма, као бијесно пашче, у обло тијело, па од силне, опојне раздраганости, зајеца. Он љуби и грчевито јеца, топле се сузе слијевају на мило, онесвијешћено тијело, а напољу, кроз дрхтаву, бјеличасту свјетлост и густу тиморину, као да заједно са њим јецају пуни, снажни тајанствени звуци: прољеће! прољеће!

ЗУЛУМ СИМЕУНА ЂАКА

Јесен се је поодавно одомаћила. Све је срађено. Кукурузи се перушају, конопље набијају, а и котлови су почели пећи.

Игуман је извадио дозволу и јуче још пред зору наставио котао. Примакао је један ред преко дозволе, али игуман је, па неће на њег' ни свијет ни суд. Тако он, кажу, ради сваке јесени.

Сједи се око котла, помало пије и прича, да котлар не задријема. Одмах до пинте сједи Симеун Ђак.

— Знаш ти збиља, Петрићу, какав је зулум Симеун починио у Бронзаном Мајдану? — упита ме котлар Мићан, и сагну се да сјарне ватру.

— Још мало, па ће прокапати! — Зар не знаш збиља?

— Не знам. Какав зулум? Кад?

— Ето га, нек ти приповједи. — Само што није прокапало! — И данас још Мајданци на њег' шкрипе зуб'ма.

— Наточи ти мени, Мићане, једну чашу — вели Симеун да ја видим каква је нова ракија, а за то... Боже, лијепог здравља, наша је ноћ и божја.

Мићан наточи. Симеун узе чашу, мало нагну, отпљуцну, па ће:

— Браћо моја, што која година, све слабије! И берићет, и ракија, и људи, и све, све!... Опогани се

свијет, истрова се па крај! Ни оне старе пјесне, ни оније' људи, ни оног весеља и шенлука, ни оног старинског јунаштва... Све се изродило и некако асли преокренуло.

— Богме је тако, Симеуне! — уздахну неко у мраку — Мићане, Мићане! Дај свијећу — прокапа кот'о!

Котао прокапа, Симеун отпоче:

— Па баш 'оћете да вам приповједим? Е, 'ајде-де, кад сте навалили. Онако од истине, што је за другине. То вам је било некако прве ли, друге ли — не знам сад право нећеље... Биће баш прве нећеље иза укупације. Крајишници се враћају... бјеже од Бање Луке. Јадно, чемерно, убијено, бјежи, не обазире се... Ја и покојни Партенија — вјечна му памјат — стојимо горе код кошара, па гледамо... Врви Крајишник к'о да из земље изниче! Стали ми, па бројимо... Људи, нећете ми вјеровати, а ово је цијела цјелцата истина: седамдесет и три ли, и двије ли — сад ћу вам, бој се, слагати — 'иљаде све сама Крајишника набројисмо! Та силесија прође испред нас, док би чојек ударио длан о длан. Голо, јадно, чемерно, бјежи, не осврће се... Један, сироман, ижеднио, лијепо му пјена тргла на уста, сврати се оном точку код горњије' млина, да се напије воде, а покојни Партенија — вјечна му памјат — затеже из острагуше, па у по поле чела прас! А ја зграби' штуц, па посред сриједе оног мјеста ће је Партенија згодио! Ено му гроба, нек ми не да лагати — викну одушевљено Симеун и показа руком на гроб покојног Партеније.

— Так'и ми се рађали! — узвикну весело Мићан и пружи ми пуну чашу башице. — Сама прва кап! Де-де, даље причај.

— Е, људи моји, нит је так'ије' нишанџија кад било, а какав је земан наст'о, тешко да и' и буде, — дочека неко из мрака.

— Вели покојни Партенија: „Симеуне, сине мој ду'овни, — настави Симеун кад искапи чашу — ти добро, вели, знаш, шта су, каже, Мајданци радили... какав су, вели, зулум и безаконије чинили на нашије' светиња', по нашије' намастирије' и црква'. Видиш: Крајишници су, вели, разбијени; настаје, каже, друга судија. Мутно је, вели, данас вријеме у нашем отечеству, ама ће се, каже, брзо избистрити. Већ мој, вели, ду'овни сине, док је 'вако вријеме, требало би на Мајданце.“ — Наточ'-де ми једну, Мићане! — „Требало би, каже, на Мајданце 'нако јуначки ршум учипити; јер доста су и они нами и овој нашој светој ћаби јада задали. Добро то, вели, знаш, шта би' ти, каже, говорио!“ — „Знам, ама како ћемо?“ — „Лијепо“, вели. — „Оно неке године, кад сам...“ — Ама, натоци ми, Мићане, једну, пост' јој њезин! — „Оно неке године, вели, кад сам иш'о у Каурску, донио сам једну швапску шкрљачину и једну овинцирску... гереналску кабаницу. Купио сам то, каже, неће у Задру од једног Прајза. Опазио сам ја већ одавно, да ће нешто бити, па велим: нек се и ово нађе, злу не требало! Ето ти, вели, те шкрљачине и гереналске кабанице, а ено ти мога 'ата, што ми га је покојни владика Прокопије, каже, поклонио за стотину жутије' дуката... Наби, вели, ту шкрљачину, обуци кабаницу, припаши сабљетину, узјаши 'ата, а већ, вели, не гине ти оку-двије ракије попиту, па...“

— Што не наточиш чојеку чашу ракије, Мићане?! — набрекну један на котлара. — Видиш, стегло се чојеку грло, па не мере да приповиједа.

Симеун искапи на душак

— Ђе оно стадо ја?

— 'Ноће: „А већ, вели не гине ти оку-двије ракије попиту, па... — исправи га котлар.

— Да! „А већ, вели, не гине ти оку-двије ракије попиту, па онда к'о каква швапска гереналина међу Мајданце, те чини, каже, како те памет твоја учи! А само, вели, да ми није браде, ја би' иш'о, ама не мерем с брадом. Бојим се, вели, познаће ме, па оде и брада и глава“.

Ја укабули', па што Бог и срећа јуначка дадне... Те цијеле боговетне ноћи нијесам мог'о ока на око склопити. Мријети, људи, ваља, а душа излази на тијесна врата: мало сам се и бој'о. А како се не би' и бој'о, кад 'вамо знам какви су Мајданци...

Шјутра-дан устадо' рано. Истом зора почела бијељети. Помоли' се Богу, па се онда обуко'. Најприје човали чакшире, па чизме пре'о кољена, онда, припаса сабљетину, по земљи се вуче, па натук'о шкрљачину, па онда обук'о кабаницу и сапе' златали пуца. Ни игуман ме не могаде познати, тако сам се био прерушио. Све то би, док би чојек попушио лулу дувана. — Улиде једну, Мићане! — Још сунце и не мисли огранути... Људи, нећете ми вјеровати, а ово је цијела цјелцата истина: кад се огледа' на шјену — ни узми, ни подај — права правцата швапска гереналина!

— Е, људи, да и то чујем, док нијесам умро: шјен без сунца! — чу се неко иза каце.

Симеун погледа попријеко у мрак, изврну чашу башице, па настави:

— Кад сам узј'о 'ата и изиш'о на Козијерац, било се подобро одјутрило. К'о иза јучерашње кише извдрило, ниће облачка! Само доље над Козаром надни-

јели се црни облаци, а горе, око Кочића ! лавице, врза се густа маглуштина... Језди Ћогин, по'ладан вјетар пирлија, а срце ми се у прсије' разиграло. Зађо' у Медењак, па загрокта':

Медењаче, висока планино,
не 'раниш ли у себи јунака,
који би ми на мејдан изиш'о?

Симеун у одушевљењу одиста и отпјева, а неко дочека из мрака.

— Не чуј, вило, не преузми гласа!

— Е, људи, баш 'нако по старинску! — чуди се котлар.

— Да шта ти мислиш? — продера се Симеун. — Кад сам стиг'о у Мајдан, мртво све к'о гробље. Ниће никог!... Паче није! Нијесам још био стиг'о... Ама, немој, оца му, пометати па чојек не зна, како ће... Заборави' се! А давно је, браћо, и била укопација.

— Давно, предавно, мој Симеуне! — уздахну Мићан и сјарну један угарчић. — Људи, бојим се, да неће загорети? — Де-де, Симеуне; што си стао? Приповиједај, да видимо, шта ће бити — вели Мићан, и пружи му опет пуну чашу башице.

— Кад се мало одмори на 'ној страни под Медењаком и привати крува, — настави Симеун — узја јопе' на дорина к'о на горску вилу, па повади' сабљу из корица и подвикну' грлом јуначкијем: „Ан банга баталијун гитара јорда Бања Лука, Кадина Вода, Бронзани Мајдан сема пирден! Баталијун! Баталиј-у-н!“ Јече, људи, горе и гудуре — од стра'оте се божје ћутећи не мере... Крпати ја грчки, наносим мало на арапски, забркљачим коју каурску, а по нека се и кара влашка омакне!... К'о белћим: ја сам геренал, а за мно

иде баталијун... табор војске. А ударио сам по гори барјаке и оставио разапет чадор, нек виде Мајданци да баш иде за мном војска, а ја к'о гереналина напријед измак'о. Нека к'о мисле: пош'о Шваба од Бањ'а Луке, ударио на Кадину Воду, па ће сад преко Бронзаног Мајдана тамо у дубоку Крајину... Гони Крајишнике! — Нали-де ми једну, Мићане! Тако сам ја то ижињ'о и уредио. Али давно су јопе' казали: ће је среће, ту је и несреће.

Кад бијадо' испод Маслиштâ, па да ћу 'вамо кроз Кланац, среташе ме два Циганина: „Помози Бог, Симеуне! Шуњ, куда с Богом?“ Познаше ме. Ја протрну' сав, ама се брзо сабра'. Звизну сабља, са Цигана полећеше главе, а ја ободо' 'ата кроз Кланац. Ево ме у Мајдану! Е, де-де ми сад једну, Мићане, уточи!

— Де-де, Мићане! Налиј чојеку чашу ракије.

— Боже мој! — чуди се један. — К'о оно вријеме! Онда је могло свашта бити.

Симеун изврну чашу, стресе се, па настави:

— Кад сам дош'о у Мајдан, све се дигло! Јаучу жене, дрече дјеца... Људи моји, мене обузе некаква жалост. Али, кад се шјети' њи'овије' зулума и незакононија, несташе жалости, к'о да је руком однесе. Освета, освети! Каква милост! Оно, истина, јеванђеље и свето писмо... ама, чојек је чојек. „Турк пезевенк, бре!“ — закрпати на муктара, кад изиђе преда ме. Цепти на њему ћурак, к'о да га је грозница у'ватила. Нареди' му да сазове све Мајданце, и ја се окрену' према Медењаку, па забркљачи': „Баталијун, гирдена сора!“ Знаш, да се не би побунили... Скупише се сви. Само Шаћир Пулац заграби уз ону страну од џамије, а ја зажего' из штуча прас! Жива га земља не дочека..

— Буди на ријечи, при којој си, а мен' с' чини, да је Шаћир лањске године на сараорини погин'о?

— Није то, чоче, онај Шаћир!

— Ама, јест, чоче! Један је Шаћир Пулац. Нема и' стотина!... Шаћир Пулац, онај зулумћар, што је за турског суда сто пута, макар, за часном трпезом руч'о...

— Ма да, чоче, тај! Зулумћар? Зулумћари су сви они били, осим честитије' и паметније' Џинића... Бога ти, немој ме пометати, јер... Кад се скупише пред џамијом, нареди' да се усијече нарамак, ама подобар нарамак пружа. „Лијежи, Турк пезевенк, бре!“ — загрми' ја с'ата. Један по један, док дође ред на муктара. „Аман, господару... царски сине! Аман, не срамоти Турчина!“ — „Лијежи, Турк пезевенк, бре!“ Кад виђе да ништа не помаже, истрже се к'о рис од оне двојице што су га држали: „Мртва ме, каурине, мореш...“ Не доврши. Звизну сабља! Људи моји, нећете ми вјеровати, а ово је жива живцата истина: Сат ли, подруг ли, стај'о је труп усправ, а глава се откотрља, па говори. „Каурине, вели, при'ватио си Босну, ама, наш цар има још земаља... Чок јаша падиша!“ Мени би нешто жао.

— Шјетио си се, море бити, оне пјесме: „Јао мени до Бога милога, ће погуби' од себе бољега?“

— Јесам се, вала, баш те пјесне шјетио! — потврди Симеун. — Али се загазило. Мора се гавелјати. Нашједе ми крв на очи. „'Оца, на џамију!“ Моле, преклињу. „Вакасуз је, честити господару... царски сине!“ — преклиње 'оца. Ја се окрену' према Медењаку, па подвикну': „Баталијун гитара јорда Бронзани Мајдан!“ Препаде се 'оца и попе се на мунару. Ја одја' 'ата и дадо' да га водају, па се онда, к'о какав кесеџија, крену' силовито кроз сокаке и маље. Све мртво к'о гробље Само сабљетина о калдрму звецка, а 'оца на џамији

учи. Учи, 'оца, и ја сам учио! Наредио сам био да се и ручак спреми, ама кесеџиски ручак: погача на копрен, печен крмак и десет ока вина. Кад се врати', — а оно све стоји готово на 'ној равни пред џамијом. Рушим ти ја крметину, пијем вино, а 'оца једнако учи. Учи, 'оца, и ја сам учио. Ту сам 'нако кесеџиски руч'о и покупио нешто намета. (И данас се од тог, међу нама буди речено, помало беслеишем и дуваним). „Мајданци на скуп!“ Скупише се. Ја узја' 'ата и завитла' сабљетином: „Симеун Пејић Рудар, ђак од манастира Гомјенице!“ — па ободо' ћогу низ Котаре равне. Мићане, натоци ми једну, пост јој њезин, да разбијем старе дерте!

— Људи моји, нит је так'ије' јунака кад било, а какав је вакат наст'о, тешко да и' и буде! — чуди се и крсти онај за кацом.

ИСТИНИТИ ЗУЛУМ СИМЕУНА БАКА

— Ја млим, људи, требало би претргнути; шта би би рекли? — упита котлар, па спусти справу у пинту и поче „градијерати“.

— Зар ти то мореш, Мићане, без свијеће? Не видиш, болан!

— Свеједно, брате! Донио ти миљун свијећа, а не донио ниједне — не знам ти ја овије' лумера. Гурнем ово у пинту, па ако стоји, добро и јест; а ако се врти, нек се врти. Шта ћу му ја? Ништа му ја не знам, да простите, к'о нека ствар кантару.

— Да нијеси ти, Симеуне, почем вјешт овим швапским лумерама?

— Бјежи, чоче, какве лумере, каква ли... Нали-де, Мићане, једну чашу, па додај 'вамо. Ја ћу њу градијерати. Док окусим, знам колико је гради.

Мићан му додаде пуну чашу.

— Знаш што је, Мићане, ако још само кап... Знаш што је кап? Кажем ти, ако још само једна кап кане — слободно мореш цијелу пинту пролити: не ваља! Управ ти је сад под мјеру: десет гради.

Симеун се нешто присјети, па нагну још једанпут.

— Није! Нијесам добро погодио. Чекај, чекај — забрза, изврну до дна, па се стресе. Десет и пђ! Управ под мјеру. Толико ти је. Ако ми почем не вјерујеш, ено ти Бање Луке и царске мјере... Свачем ја знам

верак. Нит ми требају какве справе, нит каурске лумере. Шта ће ми тај гад? И досад је свијет без тог био, па је некако живио... Ја ти кажем, Мићане, ено ти царске мјере, па вали ли, што 'но кажу, један драм од десет и по гради, горио ти ја к'о ова што ће сад планути! Вели Симеун, па сасу двије-три заостале капљице на ватру, а плавичаст пламен лизну уз један угарак.

— Е, кад је тако, Симеуне, онда Боже помози. — Осмјехну се Мићан, засука рукаве, па измакну пинту испод цијеви. — Помоз'те људи!

За часак накладоше нов катао и подјарише ватру.

— Симеуне, зове те отац Сопронија — долетје ћаче. — Теби је, Мићане, рек'о да му у 'вај ардовић улијеш ракије, ама добре... Игуман ти је прикричио да добро припазиш, јер би, вели, могла оклен виланција трнапити... 'Ајдемо, Симеуне!

Одоше и однијеше пун ардовић башице. Симеун посрће и крупно уздише:

— О, мајко моја! О, свети мој оче, не мереш да спаваш. Разбио ти се сан. Ето теби твог Симендаша.

— Симендашу! Пострагијо стара! — чу се громовита гласина оца Сопроније.

— О, мајко моја! О, свети мој оче! — јаукну од радости Симеун, удари главом о олтар, паде, и једва се диже, па се изгуби у мраку.

*

Мићан прегледа још једанпут катао. Кад нађе да је све у реду, огрну хаљину, сједе пред ватру, извади лулу, па напуни.

— Оно нам је — вели Мићан, па се сагну да метне угљен на лулу, — оно нам је мало прије прич'о Симеун

какав је зулум починио у Мајдану. Млого је, Бог и душа, удар'о у страну, ама није му ни замјерити: остарио је. Ја ћу вам сад један зулум његов приповједити — али прави, истинити зулум. Ја млим да нијесте задријемали? Слушаћете? Е, онда добро, чујте:

Било је то на двије године пред ову пошљедњу буну, да Бог да не била пошљедња! Баш те је године. ако почем памтите, пао Ђурђевдан у Велики петак. Добро то тубим, к'о да је јуче било.

Био сам уз покојног Партенију момак. Тог цијелог пролећа препили су Партенија и Симеун и учили некакве депешине... лепешине, како ли се каже. Те су им лепешине долазиле из Црне Горе и од српског књаза из Биограда. Увијек су им стизале око поноћи, у глуво доба. Тако су барем они говорили и народу казивали. Ко им је то доносио, ја вам ни данас не знам казати. На моју душу, не знам, браћо! Лепешине су стизале, они су учили, а ја сам износио из подрума ардовић по ардовић.

Једног дана пребаци Симеун штуц пре'о рамена. на ће покојном Партенији:

— Свети мој оче, ти чувај ову нашу свету ћабу, а ја одо' у ешкију. Више се, вели, овај зулум не мере грпљети.

Про'ода се горе до млина, па се пред мрак врати:

— Још, вели, није дош'о земан за крст часни крвцу проливати, за 'Ристову вјеру умријети. Донес'-де. Мићане, још један ардовић!

Другог дана јопе' штуц на раме. Испратисмо га ја и Партенија надомак оног моста на Гомјеници. Ту још попише по неколико полића, изљубише се и ала-

лише. Ми се вратисмо, а Симеун некако жалостиво отпјева уз Куреповац, тамо према Грмечу:

Већ је крвца из земље проврела,
Земан дош'о ваља војевати.

Партенији се нешто ражали. Иде, а сузе му врцају, крупне к'о љешници:

— Е, мој Симеуне, моја грдна рано! Проклете те твоје ђуди!

Не прођоше ни двије неђеље, ето ти Симеуна ђе иде:

— Нема, вели, сложна и једина друштва. С овим се народом не мере ништа почети. Понеси, Мићане, по Богу брате, ако иће кап имаш!

Наставише јопе' пити. Ардовић по ардовић — љето прође, јесен дође. Ниће капи ракије!

Шједе они мамурни. Шљива премакла, па се забринули. Кажем вам, ниће капи ракије!

У цијелој намастирској нурији само је те јесени у Гавре Брадаре пек'о кот'о. Три пута ме је слао Партенија Брадари по ракију. Не да се Брадара ни доћи Вели.

— Да те посл'о мутесарип бањалучки, не дам! Не дам, брате, ни за паре, ни за љубав, не дам никако!

Мисли омсица: шљива је премакла, сад ћу шићарити. Сад ил' никад! А ви знате, кад Вла', што 'но веле Турци, у'вати вурсат мјере му нема!

Кад се ја трећи пут врати' од Брадаре, затек'о и у Партениној соби. Вргли руке, прошћете, остраг, па 'одају гор' и доље по одаји. Намргођени, људи, к'о гладни курјаци; шуте.

— Зар не да? — викну Симеун, кад ме угледа празни шака.

— Не да. Каже: „Да те посл'о мутесарип бањалучки, не дам“.

— Даће! — загрми Партенија. — А тебе није посл'о мутесарип бањалучки, већ главом Партенија Давидовић Делић, игуман од намастира Гомјенице.

— И Симеун Пејић Рудар, ђак од намастира Гомјенице! — додаде Симеун, а очи му сијевнуше к'о у катила.

Задркта' ја од главе до пете. Кажем вам, браћо, ко калуђера није служио — тај се не зна Богу молити!

— Мићане, 'ајд опремај коње. Ићи ћемо тамо у Мелину чатати некаквој бабетини страшну молитву... Симеуну опреми мога 'ата, мени зекана, а ти себи осамари ону ћораву кобилетину. 'Ајд сад!

Ја изиђо' пред собу и стадо'. Од калуђера сам се научио прислушкивати. Врата су отшкринута, па се види. Партенија отвори своју собицу за оставу, па поче избацивати оћећу:

— Ето ти, вели, Симеуне, те моје ћурчине, што ми је покојни владика Антим алаал му курдељ! — поклонио за педесет бијели' мецедија. Ето ти и те шубаретине, а ево ти и оружља, па се наоружај, што 'но има ријеч, до зуба. Чуј сад, што сам ја ижињ'о. По Крајини се прочуло да ћеш се ти одметнути у ешкију. Је ли? Јест... Е, добро. Кад сад пођемо од намастира. ти ме поћерај на 'ату, па кад будемо поред Брадарине куће, ја ћу котлу, а ти за мнош. Казаћу им да си се одметн'о, поробио и намастир и мене, па 'оћеш и главу да ми узмеш... Ја не знам, како би друкчије разбили овај несрећни мамурлук?

— О, свети мој оче, твоје памети, твоје науке од истока до запада нема! — викну Симеун и пољуби Партенију у браду.

— Ту ћурчину, вели Партенија, мореш и на изврат обући. Наоблачило се, па се бојим, биће кише... Мићане, поведи коње!

Ја стрка' низ басамке и брже-боље оседла' и опреми' коње.

Кад доведо' коње, а они већ изишли пред авлију, па 'одају и једнако се нешто договарају. Ја да вам је било видети Симеуна, по Богу браћо! Обук'о ћурчину наизврат, па је сап'о под грлом пуцетом колик највећом крушком миољачом. На глави му шубаретина, има у њој у дуљину, Боже ме не покарај, по аршина. На десно раме метн'о свој штуц, а на лијево Партенину острагушу, па пребацио пре'о себе вишеклију. За припашајем се испријечиле двије зеке и 'анџар, има у њему аршин. Кад се окрене, шкрипне оружје, а ћурчина се око њег' засалампија. У'ватио га некакав мерак, па 'ода и сијева очима.

Партенија нешто облијеће око њег', а он га мрко погледа и вели: „Знам! Доста! Буди мене миран!“

Објеси' ја још на 'ата кубурлуке са двије граше и кожне бисаге.

Ја и Партенија узјасмо и пођосмо.

— Ти, Симеуне, — вели Партенија с коња, мореш одма' двије три пушке испалити, а послјије... Знаш већ!

— Знам! Доста! Буди мене миран!

Кад бисмо на 'ној окуци у гају, јекну штуц к'о небески гром; за штуцом цикнуше двије м'але, па се раздера острагуша к'о свети Илија. Зуји куршум око ушију. Препале се покојни Партенија, па се обазрије и викну:

— Устави, Симеуне! Устави; доста је!

Симеун и не 'аје, већ једнако пуни и подврискује:

— Стан', курвићу, црни калуђере, данас мени измакнути нећеш!

— Устави, Симеуне! Устави, болан! — стадосмо и ја и Партенија викати.

Не помаже. Пушка једнако прашти, не престаје. Партенији паде с главе камиланка и одваља се у поток, а једно му зрно проби цубе на два мјеста.

— Гони, Мићане, поплаћасмо главама на правди Бога! — јаукну Партенија. — Ја мислио 'нако мало... а он сад поч'о озбиља. Да будале, Боже мој!... Гони, Мићане!

Поћерасмо колико игда могасмо. Ми на вр' гаја, а он на окуку; он на вр' гаја, а ми на луке; он у луке, а ми под Брадарину кућу.

— Ето калуђера! Сакри, дијете, ту ракију! — чу се неко код котла.

Доћерасмо коње управ пред кот'о.

— По Богу отац, какво је то тако пушкарање отуд? Да нијесу Мајданци? — пита Брадара.

— Не питај, већ спасавај! — 'укну Партенија и једва сја с коња. — Одметнуо се Симеун у ешкију, поробио и намастир и мене, па 'оће и главу да ми узме...

— Стој, калуђере, губу ти твоју! — подврискује Симеун и једнако пуца уз луке.

— Ето га, Гавро! Спасавај!

— Бјежи, оче, у кошару... у сијено!

Ми се завукосмо у сијено. Партенија се завлочи, 'нако гологлав, и уздише: „Еј, блентави Партенија, шта учини с'ам од себе!“

Извуко' се ја из сијена и примако' се брвнима.

— Шути, Мићане! — виче Партенија. — Шути, не диши! Ето га!

— Брадара, с калуђером на сриједу! — викну Симеун, и сја с 'ата.

— Није, Симеуне, 'вође калуђер. Мало прије протрка тамо у село — одговара Брадара и дршће.

— Мени је свеједно. И ти си брадат — рече Симеун, па га у'вати за браду и стаде водати око котла.

Вода га и чата баш к'о на вјенчању: „И Брадара роди сина Мануила...”

— Да теби, Гавро, није почем тешко? — пита га Симеун, па на сваком ћошку застану. Брадара се кукавни поклони, а он га дрмнештуцом међу плећи. — Е, не мереш, брате, друкчије. Ово је јерусалимско вјенчавање. Девет пута ваља обићи око котла. Тако је то на нашој светој ћаби.

Обиђоше девет пута.

— Е, сад си вјенчан; ама 'нако јерусалимски вјенчан! Сад понеси ракију!

Јадни Брадара нали пљоску и стаде више котла. Почеше пити.

— Гавро, брате! — вели Симеун, пошто попи неколико полића. — Гавро, брате, ја се огријеши' о те! Опрости, брате! О, проклете моје ћуди!

— Вала, Симеуне, не ваља ти пос'о.

— Опрости, брате, опрости! — викну Симеун и скочи, те се пољубише. — Збиља, Гавро, је л' 'вође отац Партенија? О, проклете моје ћуди!... Мало не уби' калуђера... Да сам га, којом несрећом, убио, куд би ми онда душа? Зови га, Гавро! О, оче мој свети!...

Једва Партенија изиђе из кошаре. Кад се угледаше, обојица заплаше, загрлише се и пољубише, па онда отреше сузе и шједоше пити.

ИЗДИ МИ РАКИЈУ, ГОУНУ
LAJN
RAK
R. IP
E
Митишиса
34-35
Писаиш - ово предговорно уџе
српска јер доо предговорног
РАКИЈО МАЈКОЈ

Већ се и пети дан примаче крају, а котао кврца
и ври. Говори се о свачем, као и увијек кад котао пе-
че, а највише о ракији, јунаштву и пошљедњој бунџи
Котлар непрестано куди ракију и огорчене
кугом људском.

— Немој тако, Мићане! — викну мало љутито Си-
меун, који већ пет дана тачно и редовно долази и опо-
миње котлара да пази, да не би ракија загорјела. Не
ударај ми, Мићане, на ракију тако ти очњег вида и
часног крста! Ти мореш говорити штагођ 'оћеш, али
ракија је ракија! Без ње не мореш никуд; ни манасти-
ру ни цркви, ни калуђеру ни попу, ни кнезу ни десе-
тару, ни куму ни пријатељу, а у род женин не бих
савјетовао ни најгрђем душманину свом да иде без
плоске. Кад поћеш овим и оваким људима с плоском
добре ракије, сигурнији си и слободнији него да си
пошао с најбољом пушком. Знам, ја то, болан! Ракија
свађе и увијек треба: и на дому и на збору, и у весе-
љу и у жалости. Без ње не мореш ни крстити, ни за-
просити ни испросити, ни вјенча и ни сахранити. Ама,
да ти не дуљим више, само ћу ти 'ош ово казати: да
ракија није добра и да није од Бога, не би се она та-
ко зорли штимала у нашој светој и православној Ру-
сији. Сами цар светог православија, цар над царевима.
попије сваки дан, не лажем ти већ тако у књигама

стоји, по пет-шест ока *вотке*. Тако се у њих ракија зове, белћим што није јака као наша што је, него је, да речемо, много водена. Болан, болан, кад би се сва света и православна Русија подобро напила ове наше снажне и жестоке препеке, све седам би царевина од страха задрхтало! Зато, Мићане, — викну одушевљено Симеун — не ударај ни на шљивин род и пород, родио он нама и по дрвету и по камену на страх врагом. већ ми натоочи једну чашу, па ћу вам сад приповиђети шта све ракија учинити море на ползу светом православију:

На неђељу дана иза укупације, кад оно све седам царевина у договору с Русијом, Србијом и црногорским књазом отеше наше отечество испод скута султанова и дадоше га ћесаро-краљу на изор, пометиљиче нам се овце. Од тог времена пође сваком на горе у овој земљи, па и овој светој обитељи. Почеше нам овце полијетати и умирати. Сваки дан освитало их је тридесет, четрдесет мртвих у тору. Чатали смо масла. светили со, писали записе, бацали водицу по тору; све, све смо радили и чинили, али ништа не помаже! За подруг мјесеца скапа нам и пропаде око осам стотина што малих што великих глава. Чобани се растужили и ражалостили као да су све живо на дому покопали, а ја и покојни Партенија готово сишли с ума, те се од тешке жалости прописмо. Да ракије не би, пресвисли бисмо од јада и чемера.

Свуд обладала црна жалост и тешка туга. Спустила се чама и невоља љута на пребијелу Немањића задужбину. Све бијаше опустило и онијемило. Не одјекује кроз долове чобанско пушкарање и довикивање, не чује се блејање оваца ни јањаца, ни милосно јеца-

ње звона на овну предводнику. Опустеше и онијемеше брда и долине, поља и планине.

— Симеуне, сине мој ду'овни, задрма се темељ Немањића светој задужбини! — јавну покојни Партенија кад нам чобани јавише да је и пошљедња глава скапала, да је тор остао празан. — Симеуне, сине мој ду'овни, шта ми драгом Богу згријешисмо да за наше владе и управе осироти и опусте ова света ћаба?!

— Ни ридај и не јадикуй, свети мој оче, већ нам нали по један полић да разбијемо овај црни дерт што нам је пао на душу.

Он уочи и попи, онда уочи и мени, те и ја изврнух на душак. Док ми ракија угрија утробу и запали образе, сину ми кроз главу: „Симеуне, ће ти је Староставна књига?“ Одма' се ја сјетих своје свете Староставне књиге, коју ми је прије тридесет година поклонио један Светогорац кад је писао парусије за пет-шест дуката. Три су, вели, оваке књиге на земљи: једна у јерусалмиског патријарха, друга у светој Москви, а трећа, ево, сад у твојим шакама. Она је, каже, била у патријарха константинопољског, па кад мрски и проклети Агарјани заузеше Цариград и претворише цркву Софију у цамију, стани се ова света књига, последије дугог лутања и басања, на Атонској Гори у нашем манастиру. Њу су, као и оне друге двије, списали, вели, крвљу и љубављу свети пророци и богоносни оци на ползу и упражненије роду человјеческом. У њој, каже, списана је и запечаћена судбина свега што живи и ходи по овој грешној и плачевној јудоли.

Не ридај, свети мој оче, не ридај и не јадикуй: Пало ми је нешто на ум. Отворићу своју Староставну књигу, па ћу виђети и проучити шта она пише о овој нашој стародревној ћаби. Ако буде Богу драгом и ми-

лосном било мило и угодно да за наше, што но ти велиш, владе и управе осироти и опусти ова пребијела задужбина Немањића, што можемо ми против божје воље и наредбе? Можемо само плакати и цвилити као два згажена црвића у прашини, трајући своје пошљедње црне и чемерне дане у посту и молитви.

Отворих ја књигу и почех учити. Нема вајде, браћо, крити, дуго сам се мучио и учио, док ми онако, као изненада, као сама од себе, не излетеше пред очи крупна црвена слова:

„Одма' у почетку, кад се појави Биринђи са црним људима у бијелој кожи, пострадаће и осиротиће и многе свете задужбине. Тако, на прилику, манастир Гомјеница на Крајини љутој. Али ће се јавити човјек, истина зулумћар и делија, и у ракији извршиће свето богоугодно дјело и спашће од пропасти пребијелу Немањића задужбину“

Разумјесмо књигу, те се ја у једну руку развеселих, а у другу ражалостих.

— Симеуне, мој тврди стубе и јуначни бранитељу ове свете обитељи, српске и хришћанске! — заплака се покојни Партенија и загрли ме. — Над Босном се промијени цар, а море бити да ћемо и овога убрзо промијенити, прије 'оћемо него нећемо, јер се ова земља научила мијењати господаре као Циганин коње. Нека се мијењају господари и цареви, нека падају, ако 'оће и царске главе, али не дај, тако ти твога штуца и јунаштва, да замукну пјесме свете и молитве у овом стародревном српском манастиру. Сине мој и чедо моје ду'овно, не дај да се на те и твог осијећелог Партенију заплачу часне мошти светих Немањића што им не знадосмо сачувати задужбину њихову! Не дај, заклињем те свим на свијету, да на нас пане клетва и проклетство Немањића свете лозе!

— Све ја то разумијем, свети мој оче, и срце мене и душа боли, али шта ћу јадан ли сам и кукаван, кад је са свију страна црна и проклета милитерија обладала: капетан у Бронзаном Мајдану, капетан на Ситници, капетан на Кадиној Води, а генералинама каурским у Бањој Луци ни броја нема! О, како је грк и тежак јад и чемер што ми је обузео душу! Оче свети мој, уточи нам још по једну — викнух и уздахнух.

И вјерујте ми, дјецо моја, да не би ракије, никад ми ово не би пало на ум што ћу вам казати.

Кад се подобро раскрависмо и угријасмо, мени се одријеши језик, и као да добих другу памет:

— Овако ћемо ми то, свети мој оче, учинити.

— Помози, чадо моје ду'овно! Твоје памети и науке од истока до запада нема! — претрже ме у ријечи Партенија и изврну полић, па мени други наточи.

— Да је турски суд — наставих ја — и да је стара права и суданија, лако би ми спасли од сиротиње и пропасти ову свету обитељ. Пошли бисмо одма' што је данас у писанију по свијету, па неко јање, неко шиљеже, неко овцу, а неко, богме, и овна, па би се опет разлијегале пјесме и молитве са олтара Немањића задужбине свете, и тако бисмо подигли на ноге све што је било пало и оборено. Али шта ћемо, јадни и кукавни, кад су други суци на Бањој Луци! Не смије се човјек никуд макнути без пасоша и дозволе... Него сам ја ово ижињао и овако сам Староставну књигу у својој памети протолковао: ја треба да се добро напијем, па да обучем ону швапску кабаницу и шкрљачину што си је неке године донио из Каурске, па онда да узјашем 'ата и да одјездим капетану на Кадицу Воду, и да затражим пасош и дозволу да се смијемо

дигнути по свијету у писанију. Ето, тако сам ја свету књигу протолковао.

— Симеуне, дијете моје, добро си и паметно књигу протолковао, али чувај се, синим те, да не платиш главом! — сјетује ме покојни Партенија, вјечна му памјат, и плаче. Сине мој, сине, друго је вријеме настало, из друге се руке данас суди, па мореш у ракији лудо главу изгубити, те ћу под старост своју остати без вјерног друга и десне руке.

— Кад света књига каже да ћу у ракији спасти од пропасти ову Немањића стародревну задужбину ја се немам ничега бојати. Па и ако погинем, остаће ми име и глас да сам страдао за српску и хришћанску светињу. Свети мој оче, нема друге!... — викнух ја и шкрипних зубима. — Ја ћу се зорли накресати ракије и поћи ћу, па ако се у том тутњу што добро и богоугодно учини и изврши, добро и јест, ако погинем, то и би — и послјије ћу умријети!

— 'Вала ти, дијете моје, кад се толико бринеш и главу своју за ову светињу залажеш! — скочи покојни Партенија и пољуби ме у образ.

— „Али кити и везе, Кристе истини Боже! — пуче неко у мраку од тешког смијеха. — Ама како умије онако сročити, Бог га не убио! То да ми је само знати! Уточи-де, Мићане, Симеуну једну чашу ракије!“ — викну онај иза каце озбиљно и ушути се.

Симеун изврну чашу наискап, па настави.

— Што рекосмо, то и учинисмо... Добра ти је, Мићане, ракија — као да се Симеун нечег сјети. — Само заудара мало на загоријел и као да нешто тукне. Па кажем вам, што рекосмо то и учинисмо... Асли је лањске године, људи, била боља ракија... јача. Ове је године много киша падала, па су шљиве одвећ испу-

цале, а кад шљиве испуцају, ракија је од њих слаба, нејачка и увијек као да на нешто удара... Ће оно стадох ја? А! — досјети се и настави: — Што рекосмо то и учинисмо. Наредисмо, по мом савјету, да се испече подебело прасе и да се уочи један ардовић препеке за капетана, а за мене плоска башице. Док се прасе испече и 'ат оседла, у том се и ја обукох и изиђох у авлију. Кад ме покојни Партенија угледа, зачуди се, па као да од чуда занијем.

— Симеуне, синим те, јеси ли ти то? — једва говори.

— Ја сам, оче мој, ду'овни.

— О, људи, људи, свашта на свијету! Да сам те срео ће на путу или у чаршији, никад те не бих познао. Права гереналина! На моју душу, синко, сав ћеш логор узбунити кад се помолиш на 'ату низ ону страну од Цвијетића Гаја, јер ће помислити да си геренал. Мудро се држи и понашај, док не допреш кроз логор до капетанова чадора, јер мореш лако и главу изгубити.

Нема вајде крити, браћо, мене обузе некакав страх и ледени ме трнци почеше подилазити.

— Ракијо мајко! — вриснух ја и натегнух плоску. Ракијо, и отац и мајко, помози сад ил' никад! — предуших, па натегнух опет и стјерах до пола плоске, те ободох 'ата, а за мношмо момак на коњу са ардовићем и прасетом.

Бог ми је, браћо, свједок, — настави Симеун кад искапи чашу — да се не бих усудио кренути капетану на Кадину Воду да ме ракија својом чудесном моћи не окрабри и оснажи.

— „Ко, болан? Зар ти, Симеуне?! — чу се онај иза каце. — Немој ти нама бацати луг у очи, а немој ни

себе баш толико шмањити и ништити. На моју душу, без капи би ти ракије на табор царске редиве ударио кад те обузме она твоја зулумћарска краброст и ср-клет! Зар није тако, браћо?"

— „Тако је!“ — повикаше сви осим котлара, који је нешто зловољно шутио.

— Мићане! — викну Симеун радосно, — уочи-де људима по чашу ракије! Ово је црквењско и народско, болан, па кад црква не пије, нека пије народ. Зар није тако, браћо?

— „Тако је!“ — повикаше опет сви осим котлара, а Симеун, кад изврну чашу, настави још живље и одушевљеније.

Додуше, кад буде, ја се нијесам био толико ни уплашио. Једном је, мислим у себи, мријети, али ме је, ваља истину говорити, било обузело некакво чудновато и ледено дрхтање. — Баш слаба ракија ове године мимо све досадашње године! — застаде Симеун у причању и презриво отпљуцну. — Швабо, Швабо, жив се ти распадао што нам отрова земљу и уби у свачем снагу и берићет! Али кажем ја, био ме обузео страх као никад дотада. Зашто, крошто, не знам, већ ако није зато да се испуни пророчанство Староставне књиге...

— „Е, па то ће и бити! — дочека онај из мрака. иза каце. — Ништа друго него то. Што би могло друго и бити, кад си човјек сав од правде и јунаштва?"

— Е, мој синко! — одмахну Симеун тужно руком. — Био некад, а данас — више нема! Све прође и мину као у сну. — Еле, сад како му било, ја и момак пођосмо, а покојни Партенија остаде плачући. У трку прејездисмо Радмањско Поље, па се почесмо брда хватати, и кад се помолисмо низ ону страну од Цвијетића Гаја, цикнуше борије, ударише таламбаси, диже се ви

ка и граја: „Ето геренала! Ето геренала!“ Циче борије као змије у процијепу, разлијежу се таламбаси, а страховита вика и галама пролама небеса. „Ето геренала! Ето геренала!“ Од страхоте се божје, браћо, не море слушати. Момак се следио и замр'о од тешког страха.

— Ја бјежим — вели, а очи му се укочиле као у мртваца.

— Нека, нека. Не бој се, дијете. Оно они мени одају част. Оно је, ако почем нијеси знао, каурска *манавра*... Не бој се ти ништа, док је теби твог старог Симендаша! — викнух ја и искапих плоску на душак, па исуках сабљетину из корица и укочих се на 'ату као каква, не буди примијењено, швапска гереналина...

— „Јадни солдати, жалосна им мајка! — дочека опет онај иза каце. Колико ће их сад, ни кривих ни дужних, платити главом“.

— „Нека, дијете! Не пометај ме! — љутну се Симеун, па додаде блаже: Не бој се, синко, све ће лијепо бити и у миру проћи“. — Истом ја то рекох и не рекох, а топ рикну, борије опет зачичаше, таламбаси ударише, а граја и галама небеса пролама: „Ето геренала! Ето геренала!“ Вришти пода ином 'ат и пријеча упопријеко, а ја само ћевшим и пазим ће ћу угледати капетанов чадор, док га не угледах управ на оном мјесту ће је сада кантина и дућан наше газдарице Милеве. Бијели се чадор, и видим, капетан стоји пред њим с исуканом сабљом, а солдати се уредили с обје стране пута куд ћу ја проћи да ми, белћим, одају чест. Кад се приближисмо на један пружљај волова, ободох ја оштрије 'ата бакрачлијом и залетих се у највећем трку кроз солдате. То само знам, а како сам се створио пред капетановим чадором, ни данас вам не уми-

јем казати. На моју душу, не умијем, браћо. Само још знам да је капетану, кад ме је пред собом угледао, испала сабља из руку и да је готово по сата преплашено и зачуђено у ме гледао, док се једва језик одријеша, па забркљачи. Бркљачи он на ме, бркљачи ја на њега! Бркљачи он на ме, бркљачи ја на њега! Удри он на ме, удри ја на њега! Удри он на ме, удри ја на њега! Удри, удри! Удри, удри! Удри, удри!... Поче он мене резил чинити.

— Ја капетан! — вели.

— Па и ја сам војвода — дочеках ја — да га мало као застрашим.

— Војвода! — зачуди се капетан. Какав војвода?

— Симеун Пејић Рудар, ђак од манастира Гомјенице — указах му се. — Ето какав војвода!

— Симеун Пејић... Рудар... ђак од манастира... Гојмени... врцну се капетан и извади из чепа некакву књижицу. — Па ви сте тај, господине, — поче ме и господити — војвода што је разбио Крајишнике и Асан-бега Чеку на мејдану погубио и Ђесарокраљу велику љубав...

— Господине капетане, за то нећу да знам, — викнух ја мало оштрије на њег', а он се трже. — Нека то пишу књиге и историје и предају с кољена на кољено, а ја нећу за то да знам! Не трпим да ме ико у очи хвали и узноси!

— Молимо покорно, молимо! — склања се капетан и одаје ми чест.

— Молимо покорно, молимо! — и ја опет њему одајем чест. — Ја капетан, ти капетан. Истина, ја од Ђесарокраља немам бурунџије, али...

Он једнако облијеће око мене, одаје ми чест и умиљава се, док неоклен не извуче некакву шокачку крижурину, има у њој на кантар по оке, па ће:

— На вас се, господине и војводи, излила велика милост премилостивог ћесарокраља...

— Молимо, молимо покорно! Живио! Хвала ти! — одајем му чест, а он непрестано обиграва око мене, држећи ону шокачку крижурину у рукама и све ближе примичући се мени.

Ја се нашао у чуду. Шта ће ово сад да буде? мислим у себи. Видим, истина Бог, да ми чини велику чест, а све се нешто бојим, не скидам очију с оне крижурине. Чини ми се да ми неко као шапће: „Чувај се, Симеуне, поримиће те, убила га света Богородица! Не дај своје свете вјере под старост ни за какав ајлук и царску бурунтију. Сјети се, Симеуне, оних ријечи у Староставној књизи: „Настаће пошљедња времена и многи главни људи и сви отачествени архијереји, због масних ајлука и царских бурунтија, постаће муртати и невјерници своје цркве и народа“.

Капетан опет поче, удварајући се и умиљавајући се као пашче.

— На вас се, господине и војводи, излила благодетна милост премилостивог ћесарокраља... Ви сте велику љубав и услугу његовој храброј војсци учинили и разбили Турке Крајишнике, зато вам је премилостиви ћесарокраљ благоизволио своје признање и царску милост — овим крижом!

— Шта?! — вриснух ја и одскочих два корака натраг. — Зар одма' римити?! Шта је то и како то може бити? Зар је така права у ћесарокраља?... Нијесте се честито ни одморили у овој земљи несретној, а већ одма' почети шокчити и римити! Зар је то ваша права; зар сте ви с так'им редом дошли у нашу земљу?! — сасу' ја ватру на капетана.

Дјецо моја, мени би врло тешко на души. Зар сам, мислим, зато разбио проклете Агарјане и главу своју залагао, бранећи српске и хришћанске светиње, па да под старост своју мијењам вјеру, да постајем муртат, и отпадник своје цркве и народа? Ударише ми сузе, а капетан опет поче:

— Не бојте се ништа, господине и војводо. Ово није оно што ви мислите. Ово је медаља и одликованије за више услуге... Примите и носите овај криж на јуначким прсима као премилостиви знак царске милости...

Ја планух као рис

— Знам ја, господине капетане, што је нишан и одликованије! То је нишан, то није медаља! То је крст... криж друге цркве и другог закона. 'Вала ћесарокраљу па милости његовој, али му слободно одма' мореш тел ударити да ћу ја прије погинути него што ћу ту крижурину на својим прсима, при чистој свијести, понијети. А теби, господине капетане, 'вала, и ја одајем чест: ти капетан, ја капетан. Истина Бог, ја од ћесарокраља немам бурунџије, али...

— Молимо, молимо покорно! — једнако обиграва око мене капетан и држи крижурину у руци.

— Ја, господине капетане, нећу так'ог нишана, а кад буде од неко доба, нећу никаквог. Шта ће ми одликованије и шточија милост? Ја ако пијем, пијем за своју вољу и ђеив; ако разбијем турске ордије, разбијам за своју вољу и ђеив; ако дијелим мејдане, дијелим за своју вољу и ђеив. Што ће ми нишан? Нишане су носили и увијек ће носити муртари и отпадници своје вјере и народа, а ја то нити сам био нити ћу икад бити! — шкрипнух ја зубима и викнух на момка: Дијете, понеси ту ракију и прасе!

Виђе већ капетан да је ударио на оштру секиру и да од пазара не море ништа бити, па се ушути и обори очи земљи. Дуго је и дубоко нешто премишљао, а у глави, види се, дебеле мисли сабирао, док ја не викнух:

— 'Ајдемо ми, господине капетане, под чадор пити и шенлучити као једне војводе и јунаци, а то ми мо-remo, ако ћеш мене питати, оставити поповима и пратровима, па нека они о том разбијају главу и воде бригу.

Он, онако збуњен и убијен, забркљачи на солдате, те се логор стиша и умири, а ми уђосмо под чадор.

Записмо се, ја и капетан, као никад дотада под овим божјим кубетом. Најприје ја уточих њему полић што сам га максуз уза се понио, отпих га мало да не би, Бог га убио, помислио да је ракија отрована и пружих га. Он ми некако чудесно одаде чест, прими полић, искапи га, па се стресе управо као острижена овца под јесен, кад облада мраз и стегне студен:

— Добра ракија!

— Јесте, господине капетане! Нема так'е у све седам царевина, али, кад буде, додуше, код мене је свака ракија, каква била да била, добра. Ракија ти је, ако почем нијеси знао да ти кажем, једно најпоштеније и Богом милосним најблагословеније пиће! Ни на шта се у овој земљи не могу толико разљутиати као на оне људе који се одераше вичући да ракија упропасти свијет. Правде ми и штуца ми мог, а то је велика заклетва, мени тог свијета није жао, већ мене душа моја боли што тај свијет, у свом блентавом незнању и будалаштини, упропасти толику ракију! То је мени жао, господине капетане! — викнух ја, спустих полагаано, кријући у полић мали дукат, налих га и додадох капетану:

— Виђај-де сад, господине капетане, што је ракија! Што је више пијеш, све је слађа. Сваки ти полић долази слађи од слађег, и не заборави, господине капетане, да се у слаткој ракији највише пута посао виђа и свршава.

Капетан облапорно зграби полић, па га изврну опет на душак и разраколи се као пијетао око кокоши, не скидајући очи с ардовића.

— О-хо-хо! Баш слатко и поштено пиће!

— Што је моје није лоше: без шећера је зашећерено, а без меда замедљено!

— О-хо-хо! Баш слатко и поштено! — разраколи се капетан, и дуката нестане некуд из полића.

— Јест, господине капетане, слатко и поштено и, што сам ја рекао Сарашћер-паши, кад сам га овако у чадору на Добрњском Пољу походио, без шећера зашећерено, а без меда замедљено! И видим, господине капетане, да су сви ови први и главни људи у свима царевинама једнаки. Свијет се мијења, умире и рађа, али они остају увијек на сваком мјесту једнаки, и за живу се главу никад ни у чем не могу промијенити, а најслађе им је пиће без шећера зашећерено, без меда замедљено!... Пијмо и веселимо се, господине капетане! — налик ја опет један полић и засладих га једним дукатом. Пијмо и веселимо се, господине капетане, јер нити је ћесарокраљ, видим, послао бољег војводу од тебе у ову земљу, нити си ти затекао бољег и честитијег старовника у овој земљи од овог истог Симеуна Пејића Рудара, ћака од манастира Гомјенице!

— То истина, то истина! заплеће већ капетан језиком, раколи се и обиграва око ардовића.

— И ја знам и свачим би се на свијету закleo да бих ја и ти један другом све учинили свађе на руци били. Зар није тако?

— Тако буде, тако буде! О-хо-хо! Слатко и поштено пиће!

И други дукат неће се забаци и изгуби, као да у црну земљу пропаде.

Ја лијевам, шећерим и медим полић иза полића, а капетан једнако изврће и раколи се од радости као неки Илица 'Одалица кад угледа ће у селу котао да пече. Нема вајде крити, и мени се понеки, ако ће и грк, полић нехотице омакне низ грло.

Развезосмо разговор: о јунаштву, ашиковању, да опростите, и делијању, о мејданима и љутим биткама, о црквама и манастирима, док ја, некако нехотице, не почех говорити о овој нашој светој ћаби и Немањића славној задужбини:

— Славна је и света Немањића лоза, лијеп и красан бијел Вилиндар насред Свете Горе, нема мане ни другим задужбинама: свуд се оре пјесме и молитве свете. Само је тужна и жалосна света лавра Гомјеница на Крајини љутој... Господине капетане, зар не чујеш писке и јаука? Чуј-де?

— Чујем, чујем! — дрма капетан главом, а заклијештио очима као коза пред мрак.

— Оно пишти и јауче старац игумане, сиједи и честити Парто од Гомјенице манастира...

— Чујем, чујем! — понавља капетан, а ништа као ни ја, не чује; али се у зашећереној и замедљеној ракији море чути што човјек ни у сну не море уснити.

— Чуј-де и почуј, господине капетане, како плачу и наричу ктитори и приложници те свете обитељи српске и хришћанске! — викнух ја и опет наlih полић.

— Чујем, чујем! — забрсла капетан и испразни на брзу руку полић, а од тешке жалости ударише му сузе на очи. — О, како тужно и жалосно плачу и наричу!...

— Чуј-де, господине капетане и ћесарокраљски војводо, чуј-де како цијела љута и крвава Крајина плаче и тугује за својом пострадалом ћабом и светињом!

— Чујем, чујем, господине и војводо! Али говори, одма' говори: има ли јој помоћи? Море ли јој се помоћи?

— Ракијо мајко! Ракијо, и отац и мајко, помози сад или никад! — прошаптах ја, наточих полић, зашећерих га и пружих капетану:

— Силни, крабри и велики ћесарокраљски геренале и војводо! — стадох му из петних жила подлијевати воду. — Као што је тај полић ракије у твојим рукама, тако је и спас те свете ћабе у твојој гереналској сили и моћи! Обгрлих му кољена и заплаках се, а сви 'вала Богу, знате да се лакше човјеку у ракији заплакати него дјетету кад му мати не да сисе. — Силни, ћесарокраљски геренале, ново је вријеме настало, нови људи завладали... У нужди и невољи овако се ради и свршава посао, а кад огране жарано сунашце и слави пролеће, онда... онда... Силни и крабри ћесарокраљски геренале и војводо, помози! Утишај писку и јаук божјег службеника, обесели ктиторе и приложнике, утјеши и обрадуј крваву и љуту Крајину, не заборави ни овог раба божјег и припадника те свете обитељи што је сву младост и снагу своју оставио у ратовању и четовању с мрским Агарјанима, бранећи пребијелу Немањића задужбину и част и поштење вјере и народа! Примакни мурећеп и 'вати се књиге и дивита, обрадуј нам старца игумана и све редом приложнике и ктиторе... Макни пером по 'артији, па нека засија сунашце са небеса, замирише тамјан са олтара и одјекну пјесме и молитве!...

Молим ја, преклињем и увијам око капетана, док наједанпут изненада цикну борија тако жалобитно, да обојица од некакве језе и туге задрхтасмо. Капетан сав поблиједио, па се тресе као да га потајно грозница уватила, а зуб му о зуб удари. Борија једнако цичи тужно и жалостивно: „Издати смо! Издати смо!“

— Издати смо, издати смо! — јавну капетан, и обојица излетисмо пред чадор.

Кад ја погледах низ Радмањско Поље, а оно све поцрњело, што се пјева, од коња и јунака. Логор се сав узбунио. Не зна се шта да се ради и чини од солдата! Неко обукао чизму на главу, а капу на ногу; неко припасао пушку, а сабљу или баганету пребацио преко рамена; неко обукао кабаницу, а заогрнуо кошуљу. Мотљава и ломљава на све стране без краја и конца! Борија једнако цвили: „Издати смо, издати смо!“

Капетана убила шљивова грана у главу, па бленуо као будала, те нити говори, нити ромори.

Ја потегох дурбин да разгледам војску: Чија ли је и ко јој је војвода и старјешина. Видим, Турци нијесу, а Каури нијесу. Наперих ја дурбин управ на војводу, не би ли њега како упознао: Турчин није, а Каурин није, већ је главом Парто калуђере! Развеселих се и обрадовах, па капетана ударих по плећима:

— Не бој се, мио побратиме! Што си мрке оточио брке? Разведри се, силни геренале, данас ћемо у крв загазити. Биће меса орлу и гаврану!

Већ стража каурска поче припуцавати. Покаткад запрашташе пушке као ненарезано кестење у ватри.

Капетан занијемљу од страха, па ни да трепавицом макне.

Ја брзо свукох са себе гереналску ођећу и оправу, и обукох капетаново одијело и припасах његово ору-

жје, па посједох и његова коња, те се стави војсци у прочеље, да преплашим, тако преобучен, старца игумана и његову љућану ордију.

Капетан забркљачи нешто на солдате, а они се сви уредише и стадоше као укупани. Очита им некакву подугачку молитву и оштро им заповиједи и нареди да се мени у свему поковавају, а он остаде с неколико солдата код чадора.

— Чувај се, господине војводи! — сјетује ме капетан. — Увијек се држи стране и пристранка. Заводи војску за бусије и не излази на отворено поље.

— А, то не ваља ништа, господине капетане! -- обрецнух се ја на капетана. — Тако у нас бабе ратују. У мене друге нема, него очи у очи, прса у прса! То је јуначки и делиски! Какве стране и пристранци! Какве бусије!...

Капетан само слеже раменима и предаде се судбини, а ми кренусмо. Ја напријед, а војска за мном.

Ја забркљачих као командијер.

— Баталијун, наштараик, на ап! Борије, добоши... таламбаси!

Зачичаше борије, ударише таламбаси, диже се граја и галама од црне земље до неба.

— Баталијун, аз дур! — командијерам ја и мијешам помало и турски.

Стадоше солдати и укочише се, а борије и таламбаси умукосе. Само се још разлијеже јака по планинским гудурама.

— Баталијун, пушка пун! Туфек гој! — додадох на турски, да им протолкујем.

Напунише пушке.

— Баталијун, наштараик на ап! — командијерам ја да пођу.

Пођоше.

— Баталијун, аз дур! Стој! — толкујем да стану. Стадоше опет.

— Баталијун, баганете на ап! — командијерам ја да натакну баганете на пушке.

Натакоше и на моју команду пођоше, а ја се опет раздерах колико ме грло доноси:

— Баталијун, напријед! Јуриш-иш-иш-иш!

Отвори се јуриш на све стране. Сразише се двије војске силно и бијесно као бирземаниле на брани ко-совској, кад ми, Срби, аој туго, изгубисмо силу и господство. Стоји вриска и звекет оружја. Праште пушке, сијевају баганете, а каурски топ риче с оног брдашца изнад Кадине Воде као Громовник Илија милост га било, кад се разљути на нечастиве. Риче топ, јече брда и долине, а земља се тресе и угиба.

С обје стране почеше рањеници падати.

— Напријед, браћо, напријед! Напријед, да осветимо главу и смрт мученичку и јуначку нашег Симеуна, који паде мучки од душманске руке за вјеру и хришћанску пострададу светињу! — виче покојни Партенија из свег грла, језди на 'ату као какав силни турски газија са исуканом сабљетином према мени, а ћурчина се око њега салампија као у каквог паше.

Сусретосмо се управо на оном пристранку изнад Гињеничких Грובהа.

— Још ме чекаш, каурска ђидијо? Још ме чекаш, крвожедни и немилосни гаде, што погуби мучки мога Симеуна, десну руку, вјерна пријатеља, бранитеља цркве и олтара. Још ме чекаш!? — врисну Партенија, шкрипну зубима и изма'ну сабљом, па да ће ме посред врата.

— Парто драги, родитељу мили, не! — заплаках се и указах му се.

— Симеуне, синим те, зар си ти то? — јаукну од радости и превеликог чуда Партенија кад познаде грло.

— Ја сам, оче мој свети; ја сам, миришљава кито босиока и до гроба мрачног вјерни друже и пријатељу!

— Ама, каква ти је то сад опет друга ођећа, ако за Бога јединог знаш?! Симеуне, Симеуне, у што се још нећеш претворити, по Богу брате!

Пушка једнако прашти и зрно зуји и свира нам око ушију. Навалила љута Крајина, па ока отворити не да.

Баталијун, аз дур! Стој! — забркљачих на црну милитерију која бијесно удараше на Партенину љућану ордију.

Солдати се уставеше. Пуцањ на мојој страни престаде, таламбаси и борије умукоше, за мало би, па и топ умуче.

— Оче мој свети, командирај својој војсци да више не насрће и улудо не гине.

— Ама, шта је то, Симеуне, ако се часним крстом крстиш?! Говори и казуј шта је? Каква те је то допала толика чест и званије, да оволика царска војска пред тобом дркће и стрепи?

Кад се обје војске умирише и престаде крвопролиће на обје стране, ја му све по реду казах шта је и како је било.

— Ништа се не чуди, оче мој ду'овни. Све је ово овако суђено и милосним Богом одређено и наређено.

— Ама, како ти даде ођећу и команду над толиком војском?

— Сами Господ наш Исус Христос обрезумио га је да испуни вољу и жељу рабу своје праведноме.

— Ама, како то, ако Бога знаш? Говори!

— Говори ти! — велим му ја. — Како ти дође до толике силне војске и ордије?

— Сине мој ду'овни, казаћу ти. Јавише ми да си мучки погинуо. Долеће ми Белемез на диванану: „Оче, вели, погинуо Симеун. Од подне једнако праште пушке и грува топ с Кадине Воде“. Истом ми то говоримо, док дотрка Шошљага, сав се задувао и у голу воду учинио. Вели: „Оче, каже, Симеуна разнесе топ на миљуне комада. Шта ћемо? Људи не били, већ курве и роспије, ако га не окајали!“ Сузе ми саме на очи ударише, онда ме обузе свега срклет, па подвикнух на Белемеза и Шошљагу и остали народ који се бијаше слегао и стрчао са свију страна: „Дјецо моја и браћо моја, бранитељ ове свете обитељи и божјег крама погинуо је. Окајмо га, јер ће нас и на страшном суду сапрети часне мошти Немањића свете лозе. Ко је жељан битке и мегдана, за мноме! Ово ће бити пошљедња битка у овом мутном времену. Тако ће бити, јер ја дубоко и далеко видим. Од вечерашње вечери сасадихемо са тивсових држалица тешке нацаке, објесити о клинштуцове и острагуше, свући топле ћурке и човали чакшире и са прса сребрне токе и илике, а обући се у црну ризу туге и жалости да кукамо и оплакујемо минуле агарјанске силе и зулуме. Дјецо моја и браћо моја, дубоко ја и далеко видим: нашим несретним и чемерним отечеством обладаће дебели, црни мрак и мртва, ледена слобода. Затрће се паклено и погано сјеме агарјанских крволока и зулумћара. Оног крволочног и бијесног зулума нестане, али ће настати суви зулум, који ће гристи срце и душу, а сисати крв и потајно ломити измождане кости. Тако ће бити, дјецо моја и браћо моја, јер моје очи дубоко и далеко виде. Него,

на ноге, браћо, ко је жељан битке и освете за потоњи хришћански род и пород! Сви повикаше: „Свештениче и ду'овниче наш, за тобом и у ватру и у воду!“ Ето, тако сам, чадо моје ду'овно, дошао до оволике војске и ордије.

— „Вала ти на бризи твојој, родитељу мили и вјерни друже до пошљедњег издиканија!

— А шта је, дијете моје, с капетаном било? Да ли си израдио пасош и бурунџију да се смијемо дигнути у писанију по 'ришћанском свијету?

— Капетан је код чадора. Него одма' командије-рај војсци нека се натраг враћа, а ми ћемо заједно капетану поћи и повести само Белемеза и Шошљагу, перјанице дивне од кржаве и љуте Крајине.

— Чини и ради, синко, што ти памет твоја донаша. Ја сам се помео, ја не знам ништа. Мени се, синко, чини да ово сањам, да сам као у неком бунилу и возбужденију...

Његова војска врну се манастиру, пушкарајући и пјевајући.

Само Белемез и Шошљага остадоше с нама.

— Ђаволе, Бог те убио! — зачуди се Белемез кад ме угледа.

— А, шејтане, напријед ти се пете окренуле! — крсти се забезекнуто Шошљага и завирује са свију страна. — Ама, јеси ли ти то, Симеуне, ако у Бога јединог вјерујеш?!

— Ја сам, јуначино стара и дивна крајишка перјаницо — одговорих му, па се окренух солдатима: — Баталијун, Кадина Вода... логор наштараик на 'ап! Борије, добоши, таламбаси!

— Ама, откуд тако брзо изучи језик каурски и њихову команду, по Богу, синко? — чуди се покојни Пар-

тенија. — За свашто ли те, вели, Бог створио, милост га било!

Кренусмо се. Ја и Партенија напријед, Белемез и Шошљага за нама, као наши доглавници и перјаници, па онда солдати. Свирају борије, ударају таламбаси, прелијева се оружје и ођећа, а ми јездимо лако и дикли, као да смо на Косово пошли.

Кад бисмо на по пута, ја се одвојих од Партеније, измакох се мало напријед и забркљачих:

— Десет солдат баганете на ђп, па наштараик на ђп око Партеније, Белемеза и Шошљаге!

За тренут ока склопише се солдати око њих, а они преблиједеше као мртваци.

— Чадо моје ду'овно, шта је то сад опет?! — јакну Партенија, а Белемез истрже 'анџарину иза припашаја, да све искомада.

— Аз дур, Белемезе! Не чини гараза без невоље! Не бој се, оче мој свети и браћо моја! Не бојте се ништа, ја се мало шалим.

— Не шали се, синко. Знам ја твоју шалу.

— Симеуне! — врисну помамно Белемез и исколачи очи као катил. — Симеуне, не шали се! Ако се ја почнем шалити, биће мяса орлу и гаврану! Неће ти помоћи ни Свети Илија, акамоли та голобрада, каурска, вузлад.

— Шала, Белемезе, шала!

На команду се солдати уклонише и вратише у баталијун.

Што се више приближујемо логору, Партенија и Шошљага све блеђи и немирнији, а Белемез се намрштио и закрмио као цин, па не види никог на овом свијету. Јуначина је то и делија био, покој му души! — уздахну Симеун.

— „Браћо! — чу се онај иза каце, који се бијаше нешто ушутио. — Браћо, да попијемо по чашу ракије на спомен и покој душе покојног Белемеза, Бог му дао рајско насеље!“

— „Да попијемо!“ — викнуше сви као једно грло.

— „’Вала вам, Срби моји чесни и поштени, што се тако сјећате својих јунака који бранише и заклањаше народ свој од свакога зла и напасти — стаде Симеун благосиљати. А и теби ’вала, синко, што нас опомену да не заборавимо свој старински, српски обичај!“ — додаде и погледа у мрак.

— „Точи, Мићане!“ — викну онај из мрака.

— „Ама, шта је вама, људи, вечерас?! — трже се Мићан запрепашћено. — Јесте ли ви при себи? Је ли то икад било на овој земљи откад је сунца, да се пије за спомен и покој душе живом човјеку?!“

— „Шта жив? ко жив, Мићане?“ — гракнуше сви.

— „Жив Белемез“.

— „Нека си ти жив и здрав, а Белемез је, покој му души, давно промијенио свијетом и отишао Богу, на истину...“

— „Ама, људи, жив је Белемез! Шта је вама вечерас? Зар се није неке године чојек отселио у Лијевче, па...“

— Па зар се у Лијевчу не мере умријети? — претрже га неко из мрака. — Е, мој Мићане, жалосне те твоје памети! У што ти прође твојих педесет година, јаде мој и чемере? — ти се у имену вараш. Оно је жив Билмез, а не Белемез. Друго је Билмез, а друго, опет, Белемез!“

— „Јест, тако је!“ — повикаше у један глас сви и зачуђено погледаше у мрак.

— „Нека тако и буде у недоумици промрмља Мићан тешко кроз зубе и поче точити. — Ја, браћо, већ видим шта је. Ја не жалим ракије, али ћете огријешити душе, јер је тежак, претежак гријех пити покој живом чојеку!“

— „Он је жив... 'оћу рећи, мртав а да је и жив, твоје, Мићане, није поповати, већ ту ракију пећи и точити!“ — издера се онај као мало осорно иза каце.

Кад се сви обредише два-три пута чашом, спомињући и узносећи сва добра и честита дјела јуначног Белемеза, Симеун некако тужно продужи:

Кад бисмо надомак логора, покојни Партенија сав задркта и стресе се:

— Чадо моје ду'овно, у'вати ме студен и некаква дрхтавица — једва простења. — Имаш ли иће кап ракије да се мало разгријем?

— На моју душу, немам ни капи; а за кап добре ракије не би, ево сад, жалио златан дукат дати.

Белемез се трже и намргођено, шутећи к'о камен станац, извади из бисага плоску и пружи је без и једне ријечи Партенији.

Туј се обредисмо једно десетак пута, онако с ногу, и кренусмо. Белемез скамењен шутити и једнако држи десну руку на 'анцару. Само ђекад сијевне очима и зашишти кроз зубе.

— Симеуне, сине мој ду'овни, нешто нам је љут Белемез — прошапта ми Партенија. — Гледај, синко, и разведри га, јер зло ће бити ако се разгоропади.

У путу једва некако разведрих и развеселих Белемеза, те скиде руку с 'анцара. У том стигосмо и логору.

Солдати се, на команду моју, разоружаше и смјестише, а капетан нас дочека код чадора са стражом и

одаде нам по реду и старјешинству чест. Све му казах шта је и како је било. Он се много обрадова.

— Ово је војсци старјешина и војвода пружих руку на Партенију. — А ово су му доглавници и перјаници.

Капетан се зачуди:

— То жупник! — вели.

— Шта?!. Шта, господине капетане? шкрипну Белемез и истрже поамно 'анџар. — Шта? Зар ми шокци и мрцињаши? Ово је наш свештеник. Какав жупник?

— Молимо покорно, молимо! сагиње се капетан пред Белемезом.

— Пустите ме, Симеуне, да га сасијечем — вришти Белемез.

— Нека, Белемезе! Немој, братимим те!

— Шта *немој*? Није се вође ни воде напио, а одма' почео шокачки и мрцињашки безобразлук проводити. Нас Турци турчише пет стотина година од Косова, па нам не могоше ништа учинити, а он...

Видим ја, гори Белемез и чвршћи у свјетој вјери од самог мене. Би ми то, нема вајде, драго и мило, те и ја учиних ршум на капетана.

— Полако, дјело моја, полако! стаде покојни Партенија молити нас и умиривати. — Тако се у њих говори, то је, по каурски свештеник... духовник протолкова, па се окрену капетану:

— Господине капетане, ја нијесам жупник већ, по православној, восточној цркви, игуман! Партенија Давидовић Делић, игуман од манастира Гомјенице. То је моја чест и званије.

— Е, кад је тако — стиша се Белемез и извуче из бисага плоску, те пружи капетану: — Де-де, господине

капетане и царски већиле! С добром ти и пуном дошао, а с бољом ме и пунијом испратио. Не замјери, опрости! Таки је у нас обичај од старина. А сви смо вође, 'вала Богу, једни јунаци, једне војводе и четовође. Ако ми један другом нећемо одати чест и пружити поштење,¹) ја ко ће други?...

Добро нас и баш поштено дочека и угости капетан. Одма' нареди да се постави и отвори буре вина. Почесмо вечерати господску, царску вечеру и помало уз јело пити и шенлучити. За нашу вољу и весеље заповиједи топџији да топ грува и риче, док гођ ми вечерамо и шенлучимо. Онда забркљачи на логор те се за тренут сав диже, натаче баганете на пушке и опколи нас. Откако је гавран поцрнио, так'е чести и дочека није нико доживио под овим божјим кубетом!

Већ се угријасмо. Почеше здравице. Први се диже капетан и поговори поштену и ријечну бесједу, па заврши: „Премилостиви ћесарокраљ чуваће сваком образ и поштење, поштоваће све вјере и законе, потпомагаће цркве и манастире, а црквенске поглавице држати у великој чести и милости! Живио! И на здравље!“

Од наше стране подиже се Шошљага и изговори још поштенију и ријечнију бесједу:

„Силни ћесарокраљски генерале и војводо, (То сам му ја пришапнуо), 'вала ти од неба до црне земље на дочеку и чествовању! Да Бог да се ти, добри човјече и медено љето моје, дичио и поносио својом силом и моћи као Локвари крађом, Дујаковци свађом, као Павићи десетарима, а Татићи кантарима; као Гомјеница делијама и калуђерима, а Лусићи поповима, Стричићи пиром, а Добрња провом; као Перван удовицама,

¹ Значи част и пиће.

а Мелина цурама; као Кочића Главица висином, а Тимар низином; као Кола плоскама, а Шљивно шљивама; као Рекавице касаплуком, а Бања Лука газдинским лоповлуком и невјерлуком! Живио! И на здравље!“

Кад смо се дигли иза сопре, било се увелико уноћило. Логор се смири, топ умуче, а ми уђосмо под чадор и настависмо опет пити и шенлучити. Зора нас је цјеливала у ведра и насмијана јуначка лишца.

Док се ми умисмо и Богу помолисмо, у том стиже и момче што смо га још као синоћ послали по ракију. Дотјера два товара и ардовић башице за капетана. Налисмо нас четворица плоске, и један товар дадосмо логору на увеселеније.

— Де-де, господине капетане и царски већиле! — пружи Белемез одмах капетану своју плоску. — Де-де, да мало живнемо. Бог зна 'оћемо ли се више икад и виђети.

— Де-де, господине капетане и царска перјаницо! Прими и од мене поштење додаде му и Шошљага плоску.

— Де-де, господине капетане и ћесарокраљска дико, да се мало окријепимо и разгалимо! — пружи и Партенија своју плоску.

— Де-де, капетанино моја и јуначино стара, да ми разбијемо мамурлук, као што раде и остале делије и јунаци — викнух ја и спустих преда њ и плоску и ардовић. Ако 'оћеш што слабије и блаже, држи се овог! Ако ти срце жели што јаче и јуначније, ево ардовића. Наздрави ми и развесели се, гереналино моја, чесна и поштена.

Капетан прима једно по једно поштење, меће покрај себе, и као мало чуди се. Види се, необично му и непознат му наш адет и обичај.

— То много! — вели и смијуљи се.

— Па, да речеш, господине капетане и царски већиле, није^и ни мало! — дочека Белемез.

— Не замјери, тако је у нас адет додаде Шошљага, да му протолкује.

Обредисмо се једанпут чашом, обредисмо се други пут, обредисмо се и по трећи пут. Сваки шути, нити кошта говори, ни ромори. Обредисмо се и четврти пут, док ракија плану уз образе и еглен се отвори. Ракијо, ракијо, свађе ли си од помоћи и користи, дрво ти се посветило, да Бог да!

— Ћесарокраљска гереналино и свијетла јуначка, војинствена главешино! — диго' се ја и узех чашу. — Дај ми изум и изволеније да проговорим под твојим крабрим окриљем неколико бешједа...

— Молимо покорно, молимо!

— Ћесарокраљска гереналино и свијетла јуначка војинствена главешино! Дична је ово и благословена земља као ниједна земља под небесним сводом. Свима се њезиним другама са истока сунце рађа, а ево њој 'оће и са запада да се роди и да је топло и шчедро огрије, јер је она одувијек, од искони, била у милости код Господа Бога и код божјих светих угодника и богоносних отаца. Ћесарокраљска гереналино и свијетла јуначка, војинствена главешино, и браћо моја рођена, чудесна је то судбина и удес нашег премилог отечества, које већ пет стотина година цвили под тешким нацаком агарјанске паклене силе и зулума! Чудесна је то судбина, велим, али Бог премилостиви и све седам царевина тако су хтјеле, па је, ево, тако и било. Викните: 'Вала им на њиховом премилостивом дару!

— 'Вала им на њиховом премилостивом дару! — викнуше сви осим покојног Партеније, кога строструке

сузе облише, јер је он једини разумио и у глави својој растресао моју неразумљиву бесједу.

И мене сузе облише и застаде ми ријеч у грлу — уздахну Симеун и застаде у причању.

— „Ули-де му, Мићане, једну!“ — једва чујно шапну онај иза каце, из мрака, без искре заједљивости.

— “Да није шале — настави Симеун меко и благо, — да није шале, еглена и ове благословене, што се каже, мученице, вјерујте ми, дјцо моја, да би пола свијета у нашем несретном отечеству од грког јада и чемера полуђело и сишло с ума. Дјецо моја и браћо моја, ви не знате оног старинског времена: пушка ми, пушка ти! Ви не знате оног делиског шенлука и весеља. Знам ја, ви трпите и мислите, и све се вама чини да је ово овако од увијек било. Али нас, старе и изнемогле, нагони на сузе немило и грко туговање за старим вактом и земањем. То старинско вријеме нашим slabим и ојаћеним душама мирише као увели босиљак и свето миро. Нама на овом гријешном свијету ништа не остаје до превјечна жалост и туговање за минулим временом... Мени увијек срце задркће и мисли некуд далеко, далеко одлете кад се сјетим што сам некад био, а шта сам данас дочекао. Али, шта ћу, тако је, ваљада, суђено! — уздахну опет Симеун и продужи:

Много се они, капетан, Белемез и Шошљага зачудише нашим жалобитним сузама.

— Молимо покорно, што то јест?! — пита капетан, а језик му се већ поткратио.

— Господине капетане, новоме царству свака се живи обрадовао у овој земљи, а само нас двојица плачемо под старост своју. А зашто да речемо? Јер је осиротила и пострадала Немањића света задужбина, коју нам наши стари оставише и завјешташе у аманет

и на чување — дочеках ја капетана, и тако унеколико забацих траг нашој жалости и посјетих га на наш јуче-
рашњи разговор.

— Говори, има ли јој помоћи?! — забрсла капетан.

— Има, има, силни геренале! — викну Партенија, а ја му зашећерену чашу башице пружих:

— Као што је ова чаша у твојој руци, тако је спас и помоћ за ту пострададу божју обитељ у твојој војинственој сили и моћи.

— Шта ћете, браћо, да вам учиним? Говорите, све ћу вам учинити.

— Бурунтију! Бурунтију царску дај, да се смијемо дигнути по народу у писанију... Ми смо једни школници и учени људи; ми 'оћемо да идемо по реду и закону.

— Говорите, говорите, све ћу вам дати.

— Бурунтију, бурунтију дај нам!

— Све ћу вам дати. Говорите! — скочи капетан.

— Ама, говоре људи! Зар не чујеш, Бог те убио?!
— љутну се Белемез и погледа га криво. Бурунтију царску 'оћемо.

— Бурунтију? — Што је бурунтију?

— Бурунтија... пасош, царска дозвола.

— Добијете, све добијете.

— Точи ракију и шећери, док се није попишманио — шапну ја Шошљаги.

На срећу и спасеније ове свете ћабе, капетан се не попишмани, већ нам за тренут ока написа и издаде бурунтију — има у њој у дужини два аршина, а у ширину два — и удари на њу седам дебелих царских печата, као белћим, за све седам царевина

— Господине капетане, да неће бити много ових печата? Ми нећемо никуд далеко, ми ћемо се држати нашег сента — стаде заврзивати Белемез као будала.

— Нека, Белемезе! Не уплећи се, кад... На ноге, браћо, да се иде! Ти ћеш, Белемезе и Шошљага, вас ћете двојица узјати коње и напријед носити измеђ себе отворену царску бурунџију, а ја ћемо и Партенија за вама — наређујем ја. — Таки је ред да царска бурунџија иде напријед. Треба јој одати чест.

— Шта?! — раздера се Белемез. — Зар да ја носим шокачку... Док је гођ не освјештате, благословите и водицом не пошкропите, ја се нећу ни малим прстом дотакнути, па да бих знао да ћу главу изгубити!

— Полако, Белемезе! Шутти, не вичи толико, чуће капетан! — ушуткује га покојни Партенија.

— О, да чворновита и врлетна човјека, Боже мој милостиви! — вајка се Шошљага и држи бурунџију. — 'Ајде, болан Белемезе!

— А-ја! Овај не иде, док од Иванке не постане Јованка, па да ће сад лемеша почети с неба падати. Зар да ја мрциним своје чисте хришћанске руке са шокачким... — шкрипну Белемез зубима и сијевну бијесно очима. — Никад!

— Шта ћемо сад, Симеуне, по Богу синко? Би ли то могло бити како друкчије? На прилику, да сам Шошљага носи бурунџију напријед, а?...

— Не бој се, оче мој свети. Ми ћемо њу освјештати и пошкропити водицом.

— Не, синко, ако за Бога знаш! Не смијемо од капетана, јер би му се замјерили, а човјек...

— Ништа се ти небој. Ми ћемо њу освјештати, а капетану ћемо, ако успита, казати да је молепствија за ћесарокраља...

— Ама, шта ти још неће пасти на ум, по Богу брате! — развесели се Партенија и загрли ме од велике радости.

Тако и учинисмо, те се све лијепо и у реду сврши.

Капетан издаде команду и наредбу на логор, те се солдати уредише с обје стране куда ћемо ми проћи са бурунџијом.

Пођосмо. Напријед Белемез и Шошљага, па онда ја и Партенија, за нама момак с товаром ракије. Кад бисмо на сред пута, раздера се топ, запрашташе преко нас унакрст пушке, а граја и галама да проломи небеса: „Живили наши мили гости, и сретан им пут!“

Тако нас је капетан јуначки и дично испратио с царском бурунџијом. Нема вајде крити, добар је и поштен човјек био, не 'валећ' му вјере ни закона.

— Добро моје и паметно чадо, коме ћемо на коначак пасти? — упита ме покојни Партенија, кад изиђосмо на Клисину.

— Попу Ђурђу на Мањачу.

Како ја рекох, тако је и било. Замркосмо код попа Ђурђа и ту законачисмо. Лијепо нас и поштено дочека. Испрва се мало уплаши, али кад виђе царску бурунџију и кад је мало проучи, а мало прескочи, осоколи се.

— Добро је, браћо, много добро што имате царску бурунџију, јер једнако, и овдан и овноћ, крстаре солдачке патроле кроза села. Боје се ешкије и Турака, да не би оклен кријући ударили. Баш ми је, вели, драго што имате царску оправу и сигурацију, а још ми је, каже, драже, што је Симеун на се ударио таку ођећу...

Сјутрадан сазва поп Ђурађ старјешине из цијеле своје парохије. Људи се скупише. Ја одма нареди да се изваља мјешина ракије међу њих и да се отпочне разговор и еглен..

Обредише се једанпут, сваки шути; обредише се и други пут, нико се не чује, само се као осјећа неки немир и жамор међу парохијанима. Кад се обредише и по трећи пут, истаче се Јанко Делић, први и најзгоднији парохијанин, и данас је жив:

— Браћо, оно је, болан, наша ћаба, па би јој требало помоћи.

— Уточ-де му, дијете, још један полић — пришапнух ја момчету.

— Јест, браћо! — викну још јаче Јанко кад прими и изврну полић. — Онај манастир, оно је као једно наше уточиште... оно је као једна наша дика и понос, да се дичимо и поносимо њиме међу другим вјерама и законима...

— Тако је, Јанко, тако! — повика Вук Радановић. — Ја од своје стране, а за здравље своје чељади и сермије пишем, ево данас пред Богом и пред људ'ма, овна трећака у свети манастир. Нека вам је на корист, свети оци наши ду'овни, а мени, мојој чељади и сермији на здравље и спасеније!...

— 'Вала ти, стара и чесна кућо Радановића! Додај-де, дијете, овај полић нашој мркој Вучини

— Ја од своје стране, а за здравље свога дома и тора, пишем у свети манастир овна четвртака, овцу с јагњетом, руно вуне и товар пшенице. Нека вам је на корист, оци наши ду'овни, а мени, мом дому и тору на здравље и спасеније! — викну Јанко Делић и погледа по људима. — Пишите, браћо, шта ко море и од срца жели! Севап је, јер је оно, што 'но некакав говорио, наша дика и понос.

— 'Вала ти, стари и берићетни доме, чувених и свађе припознатих Делића! Бог нека те благослови здрављем и сваким берићетом.

Настаје жамор, све већи и јачи. Отпоче писанија: неко овна, неко овцу с јагњетом, неко јаловицу, неко шиљеже, него јагње. Тоба дана уписасмо и укуписмо стотину што малих што великих глава, па се кренусмо попу Вукосаву у Бањицу. И ту нас Бог обрадова са осамдесет глава, те одма' пријеђемо из Бањице у Соколово, попу Стевиши. Ту, готово, понајбоље прођосмо, јер потјерасмо са питомог Саколова сто и педесет и три главе... И тако од попа до попа, из парохије у парохију — по свој Крајини. За два мјесеца и двије неђеље натјерасмо на хиљаду глава.

— Доста је! — викнух ја кад избројисмо сермију на Бјелајском Пољу. — Нека нам је срећно и берићетно. Враћајмо се светом манастиру.

И ми се вратисмо — заврши Симеун и подиже по-носно главу: Сваком ћу оном очи његове ископати који од данас рекне коју грку и зловну ријеч против ракије!

— Јуначино наша! — чу се онај иза каце. — Нека ти је просто и од Бога и од људи, да је каблом пијеш кад си је тако делиски и јуначки одбранио! Точи, Мићане!

~~Суданија~~
СУДАНИЈА

Наједанпут се ненадно отворише врата, и у хелију улетје пуцер Коста, сав задихан и уплахирен:

— Господине, господине!

— Шта је? — тргох се ја, мислећи да се нешто догодило.

— У оној великој соби, број 26, сад ће се држати суданија... Керкер¹⁾ је отишао на рапорт...

— Бјежи, Бога ти, Коста! — љутнух се, јер ми бијаше криво што ме је тргао из мисли. — Шта је то суданија? Каква суданија у Црној кући? — додадох блаже.

— О, да видиш само: то је за новике! — убрзао Коста звјерњајући на све стране по хелији, не би ли гдјегод угледао који опушак. — То је једна красота и љепота видити. Свеједно к'о прави суд: 'апсеници туже, 'апсеници бране, 'апсеници свједоче, 'апсеници суде. Ако то није за новике и овамо, помози ми рећи, за пјеснарице, онда не знам шта је.

Коста умуче, јер се чу звекет ланаца и пригушено шаптање. Неко је шаптао кроз рупицу на вратима до моје хелије, и шапат је потмуло одјекивао кроз дуги, камени ходник.

— Чујеш, Марко! — дозива неко. — У овој соби упријеко од твоје хелије биће суданија. Судиће готово

¹⁾ Керкермајстор: тавничар.

сами Кнежопољци. Они су то и изумјели, и вјешти су к'о какви суди и адвокати. Расправу ће, веле, водити Игњатија Вребац. Зову га савјетник Вребац.

— Па коме ће то они судити? прекидох Косту, смијешећи се.

— ~~Судиће оном Ђири~~ што има два имена и два ~~брезимена~~. Под истрагом је за једно јагње и за двје ~~кочице~~ сира.

— А ко ће још бити у ~~данији~~ ~~осим Игњатије~~ ~~Врепца?~~

— Биће све сама освета тројица... Србови, осим Омеше Мустаћа вели поносито Коста. Србови ти се у свачем разумију, и свачем они знају верак, и вође су свађе на првом мјесту.

Ја се осмјехнух, он ме погледа мало укосо, па настави:

— У истрази су пуцери Србови, у осуди исто Србови. По собама су команданти Србови, Турци неће ништа да буду. Они мрзе све што је каурско. Море бити да ми више мрзимо, али се свега примамо — лакше је одати и нешто радити него чамити у ћелији. Католици су туњави и сплетени, па и' не међу ни за што. Они се само моле Богу... Има у мене један у соби за крађу — покр'о цркву — па само што чата некакве здраве Марије! Ћутљив је, не говори ништа и не прича ништа. Уздише само и мисли на осуду. Ми Србови, јок! Тешко је и нами, али се отимамо и бранимо шалом и егленом...

— Доста, Коста! рекох ја и изиђосмо на ходник, на коме се осјећаше живље кретање, дозивање и жамор, него обично.

Завирих у собу број 26. Насред собе већ бијаше стављен дугачак сто, са кога 'апсеници заједнички једу,

Застрт је чаршафом. На столу су двије празне канте за воду и једна крпа у облику јањеће коже; без сумње corpus delicti: двије качице и јањећа кожица! Пред столом је подугачка клупа, на којој већ скрушено сједи оптуженик Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић, пристар човечуљак, блијед и испијен, шиљаста носа и свијетлих очију. Гледа плашљиво и стидљиво преда се. Само каткад, кријући, подигне лукаве жмиркаве очи и погледа по соби, чешући се иза ува. Види се на њему да се „догони“ и припрема како ће се понашати, кад га једног дана позову пред прави суд. Иза оптуженика Ћике, право Ћире Трубајића, званог Куљића, стоји под пушком, под правом пушком и бајонетом, један 'апсеник у капи, прописно и званично. Пушку је ту дигао један Кнежопољац из војничке стражарнице са доњег боја, када је разводник страже у рану зору, после инспекције, тврдо заспао. Оштро и укочено стајао је „солдат“, не мичући се и не гледајући ни на једну страну. Његово прописно и укочено држање највише је опомињало 'апсенике на прави суд, а пушка и бајонета наглашавале су видну везу између „узвишене“ правде и грубе силе.

Иза дугачког је стола, према оптуженичкој клупи, пет столица: једна ће бити за претсједника суданије, двије за суце и двије за присједнике, људе из народа. До њихових је столица мала клупица за сточићем за перовођу, а до те је клупице сто и столица за бранитеља; десно, према бранитељу, уређено је мјесто за „државног“.

Пуна је соба 'апсеника. На све стране у гомилицама води се и диже се жив разговор и препирање. Падају шале и досјетке.

— Крабри се, Ђико, и брани се паметнијем бешје-
дама! Плач и јаук не помаже ништа на суду. Клин се
клином избија, а бешједа бешједом...

— Не признаји ништа, него се одупри на све чети-
ри ноге, па одбијај... не дај на се!

— Рђаво му је некако састављена шједница и су-
данија, да је Бог убије! Много ће му дрмнути.

— Тешко оном коме суди савјетник Игњатија Вре-
бац, то толико само могу да кажем.

— Ако му што не угарјети Омеша Мустић, ја не
знам ко ће други...

Неко повика:

— Ето и'!

У соби настаде гробна тишина, а оптужени несвје-
сно задрхта и проблијеђе као крпа у образима. Си-
ромах!

Почеше се као бајаги из разних канцеларија ску-
пљати и достојанствено улазити у судницу, као прави
суци. Први уђе савјетник Игњатија Вребац, озбиљан,
намргођен, мало погнут, гледа преда се и носи голем
дењак списа. Сви скочише на ноге.

Иза претсједника суданије уђе брзим кораком и
сједе на своје мјесто бранитељ, младо момче Кнежо-
пољче, жива погледа. Под пазухом носи читав нара-
мак књига и списа. Забринут је много. Шути и нешто
пише, преврћући непрестано силне хартије пред собом.
Само каткад баци на оптуженика поглед, пун забри-
нутости и сажаљења.

Иза бранитеља уђоше људи из народа, присједни-
ци Омеша Мустић и Кнежопољац Лука Прамасунац
са перовођом. Сва тројица се као плашљиво спустише
на своја места. Само око дебелих усана Омеше Мусти-
ћа заиграва упола пригушен осмејак. За њима ступише

у судницу оба суца вотанта, и, раскошно се размећући својом „уредовном“ слободом, окретношћу и спретношћу, сједоше на десно од претсједника. Показују се безбрижни и равнодушни према свему: оптуженика и не погледаше! Већ се сад на њима види да неће много питати, нити ће се одвише уплетати у расправу.

— Могли би већ и почети суданију, ама, ето, нема још „државног“! — рече суво, озбиљно и са мало прикривеном зловољом претсједник расправе, судски савјетник Вребац.

Напошљетку заглави врата и „државни“ окошта и плећата људина, средњих година и крупних граорастих очију. „Државни“ је двадесет и девет пута досад био под истрагом, а „све на правди Бога и за четири вола“! И сваки се је пут „отео“, па и сад тврдо вјерује у своју стару срећу. И он је Кнежопољац, и име му је Глигорије Злојутро.

Бро јутро! — шапну неко покрупно из једног ћошка, кад се „државни“ појави на вратима.

Неком је и злојутро! — дочека други, и силан се смијех и граја диже у судници.

— Мир! — оштро и званично викну претсједник суданије, и кад се граја смири, рече још званичније: — За расправе, ово што сад чините, нећу ни по које благо трпети. То поштованој пулици унапријед кажем да се зна на царској шједници и суданији владати по реду и закону. Са царскијем законом у руци, који је пун и препун љутије' и бијесније' палиграпа, надам се и збиља увјерен сам да ћу овђе моћи поставити мир и ред... С обзиром, дапаче и с погледом на палиграп 112, 113 и 114 — а ове палиграпе подупире палиграп 218, тоћка а, тоћка б, и тоћка ц кажњеног закона — избацићу ван свако оно лице и дапаче сваку ону особу која буде смегала царску расправу...

— Таћа ли га његов кнежопољски, како кити и везе! — чу се опет пригушен смијех и шаптање.

— На моју душу, к'о прави судач! Виђе ли само колико оније' палиграпа има?

— Ама остави ти палиграпе! Мени је чудно само како он зна онако вјешто на швапски заносити... Само не знам шта му је оно пулице...

— То је к'о свијет... народ што слуша расправу и суданију.

— Молим господина „државног“ да шједне на своје мјесто — рече претсједник, па и сам сједе.

„Државни“, сједајући љутито и осорно баци преда се на сто једну књигу — на сву прилику „кажњени законик“ и погледа оптуженика погледом пуним неизмјерне мржње, злобе и пакости.

Тај разбојнички поглед збуни оптуженика, и он у пола скоро озбиљно викну:

— Што ме тако страшно гледаш, ако Бога јединог знаш!? Ако ме тако буде глед'о онај прави, од мене нема ништа... Ја сам већ сад печен и варен!

Судски подворник метну на дугачки сто пред претсједника суданије крст, начињен од дрвета, и двије шипке у облику свијећа. Покрај њих спусти и књигу ћитаб, на којој ће се муслимани заклињати.

У судници завлада дубок, свечан мир, пун уздрхталог очекивања, и претсједник, бацивши званично поглед на све стране, огласи отегнутим гласом:

— Суданија почињ^е!

Иза претсј^{едника} кових сувих ријечи: суданија почињ^е, у којима је треперила немила и ледена званичност, оптуженик се још јаче узнемири, скочи не свјесно с клупе, приђе ближе столу и заусти да нешто рекне, али му ријеч застаде у грлу.

Претсједник суданије, окорјели судски савјетник Игњатија Вребац, сав блажен и пун задовољства са успјехом свога званичног држања и понашања, промијени глас и меко, благо, очински рече оптуженику:

— Ћико, синко, видим да си се много нешто устрашио, и ако ово није прави суд и права царска суданија. Кад је тако сад вође, како ли ћеш се истом јадно и кукавно понашати и бранити кад те о н а м о позову! Видим, синко, да у теби нема много крабре кнежопољске крви, њ то ми је жао у једну руку, а у другу ми је руку драго што ти замишљаш да је ово прави суд — то ја и 'оћу!... Ако ко мисли да се ми вође играмо суданије к'о каква дјеца, нека то одма' извади из главе. Ми се 'вође припремамо и догонимо како ћемо се бранити кад изиђемо пред прави суд. Ћико, синко, и друга на правди Бога заробљена браћо моја, тако је данас вријеме! Брез науке, брез разлике' маривета, прискочица и, да речемо, доскочица не мереш данас никуд макнути. Ми смо то у Кнежопољу одавно виђели, па се у нас по сијелима држе шједнице и суданије, и ове ме каурском суду најтеже је осудити Кнежопољца. Сад послушај, синко Ћико: ово на десној страни, то ти је највећи и најцрњи душманин — то је „државни“! Он 'вата све з л е бешједе твоје, и радује се несрећи твојој. Оно тамо, на лијевој страни, то ти је бранитељ, он ти је пријатељ, и крви би ти своје уточио док шједи на оном мјесту. Он 'вата све твоје д о б р е бешједе. А ја сам, к'о на премјер, прешједник, ја 'ватам и добре и рђаве бешједе. Које бешједе претегну, оне се подвуку и сабију под палиграпе, па ти се онда суди. Ови на десној страни од мене, то су царски суци, људи од палиграпа и науке, а ови божјаци на лијевој страни, то су: 'Ајд, Алија, нек је више војске!

— Молим, молим! — викнуше оба присједника.

— То је увреда! Зар је то равноправност! — узвикује као бајаги разљућено први присједник, Омеша Мустић.

— Нека, Омеша! Не мути, не циганчи!

— Молим, ја сам муслиманац, ја нисам Циганин. Отац ми је био Циганин.

— Нека, Бога ти, Омеша, не пометај! — рече претсједник суданије благо, па настави: — Ћико синко, кад уђеш у суд, немој се ништа бојати, и оно су људи. Они се, тобоже, праве да су само суци, и ништа више, а то је, синко, једна голема лаж. Чојек остаје увијек чојек, то добро упанти!...

— Ама, што се они онако на шједници праве к'о свеци? Све ти је то мирно и побожно к'о у цркви? Зашто то?

— То ти је, синко Ћико, зато, ако почем нијеси знао, да ти лакше дрмну што више мјесеци или година тешке тамнице, куће необичне, а да ти у оној побожности и светитељству и не ошјетиш да то долази од људи, већ од Бога и правде божје!... Кад сам био неке године на раду у Олденбургу, рече ми један Прајс: „Претварању људском мјере нема! Све ти је, вели, на свијету лаж, петљање и претварање.“ То, каже, пише у књизи једног њи'овог великог и кабастог учевњака. Малоприје сам ти рек'о да ти је онај, на лијевој страни, бранитељ, и да би ти крви уточио, док шједи на оном мјесту ће је сад. А кад би га ја, почем, пребацио на десну страну, теби би памет стала шта би од тога чојека било, како би почео љуто гонити и оптуживати! Зар то није претварање?... Него, синко Ћико, кад допанеш несреће на правди Бога, а сви смо ми вође на правди Бога...

— Јесмо, вала, сви! — гракнуше свиколици у један глас.

— Ја би' га у злато оков'о који би ми вође рек'о да је крив.

— Не можемо, брате Игњатија, казати да смо криви, кад нијесмо!

— Знам, браћо, знам. И не треба да кажете. Не треба да гријешите душе, а не би требало ни тијело заборављати, јер је душа у тијелу, а не тијело у души. Него, синко, Ђико, кад допанеш несреће и изиђеш пред суд, брани се добро и уздај се у се и своју памет, ако је имаш. Не признај никад, све зле бешједе побијај добрим бешједама. Највише пази што свјedoци говоре. Ако рђаво што говоре, вичи само: „Молим Бога и славног суда, то није истина, то је само једна биједа и мусаведа!“ Кад највећу лаж говориш, претвори се и угоди тако да ти бешједе истинито од срца теку, да ти из очију, из чела, из грла и из свију твојије' ријечи бије истина и само, што'но веле, истина!... А сад још само неколико бешједа да вам кажем, па ћемо почети суданију: да би нам суданија била права царска суданија и расправа — окрену се претсједник према „државном“ — ти Злојутро, бркљачи и добро заноси на швапски! Убацуј, што више мореш, њ и'о в и је ријечи у свој говор, к'о на прилику: дапаче, с погледом, с обзиром, акопрем, даклен, дотично. Нек ти Ђико буде и мушко и женско кад говориш. Мијешај једно с другим. Ако ти мало еглен буде и неразумљив, то није ништа — то је, дапаче, истом онда добро! Љуто оптужуј и на срћи на оптуженика, удри га са свију страна и заспи га у палиграпе, да се испод њи' не види!... А ти, дијете — окрену се бранитељу — убацуј и ти по коју њ и'о в у бешједу, али мало мање од „државног“, и брани оптужу-

женика к'о брата што би бранио!... И ја ћу свакако заносити: како и колико, то ја већ знам. Ти се, Ђико, брани просто, онако сељачки, али добро пази на бешједе... А ви, царски суци и пришједници, упитајте и ви по коју ријеч. Јавите се да сте живи, и немојте дријемати. Али, додуше, да нам шједница љепше изгледа, морате мало и задријемати, па ћу вас ја опоменути кад то затреба...

Наједном ненадно промијени претсједник суданије глас и држање, и свечано, погледавши на све стране, крупно викну:

— У име Бога великога, цара честитога, царског закона и силније царскије палиграпа, суданија почиње!

Онда одмјерено, са једном светитељском мирноћом, привуче преда се голем дењак списа, обори благо земљи очи, и, заносећи мало у говору, тихано и убрзано промрмља, више као за се:

— Данас хоће се водити главна царска расправа и суданија упорабом палиграпа 264, тоћка а и б кажњеног законика проти Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Кул-јић... Но, како се зовете?

— Молим Бога и славног суда, и данашњу главну царску расправу, ја се зовем Ђирило Трубајић — одговори оптуженик мало узнемираним гласом.

Претсједник, немарно претурајући списе и као бајаги тражећи нешто, рече, и не гледајући оптуженика:

— Но, што то јест? Ви се, дакле и акопрем, не зовете Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Кул-јић? Да ми нећемо повалити и осудити праведног чојека?... Но, како вам јест име?

— Молим Бога и данашњу царску расправу, мени је само име Ђирило Трубајић.

— Но, господин државни: или ви тужите Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, или тужите Ћирило Трубајић? Кажите туде нама своје разлоге!...

— Славно судишће! — викну громовито „државни“, скачући жустро са столице, и пошто по свој судници заколи својим страховитим и крвничким погледом, злобно га заустави на оптуженику, па викну још јаче и силније: — Славно судишће и велеућени господине предшједниће, пред вама туде јест једна положа-ра, један преварант, један вуцибатина и вердектер, те напoкoн један уписни и опасни тат, или, по боснацки, хајдук. То јест једна овде данас опасна особа на дотићно властнићтво, и он јест ућерал у страх трјепет по свој оној околици. Он имал два име и два брезиме, јер то њему добро, много добро јест... да се од царскије оружника лакше крије и претвара: како му кад буде затребало. Да речемо ово: неком јест украдено јање, и дотићник каже да га је украд Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић. Дођу њему царски оружници, а он вели: „Е, баш је лопов тај несрећни Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић. Ја сам, знате, господо ђендари — тако се по боснацки вели оружницима — ја сам, знате Ћирило Трубајић. — Догоди се опет да свијет рекне да је нешто Ћирило Трубајић ућинил с а л а м а о-о! — рече „државни“ и турну руку у џеп, да покаже како се краде и сакрива — а он вели: „Е баш је лопов тај проклети Ћирило Трубајић! Шта је то опет укр’о? Ја сам, знате, Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић.“ И тако, никад краја!... Зато, и с погледом на то, прилажем славном овом судишћу да се овај опасни тат и преварант с обзиром и на то што хоће у блудњу завести славни суд, казни по палиграпу 315, ставка друга кажњеног закона! — заврши „државни“, и љутито тресну једном књигом о сто.

— Нема вајде, браћо, гадно и Злојутро гони и на-
срће! — чу се један из гомиле са дна суднице.

— Ћаћа ли и' њи'ов кнежопољски, како ли ти је
сваки оштар на језику... к'о и сабља! — рече неко,
и граја се диже.

— Мир! — викну претсједник и окрену се према
оптуженику и бранитељу: — Но, шта будете рекли на
ове бешједе господина државног?

Бранитељ устаде, одбаци некакву 'артијицу на
страну, накашља се, и поче мирним и одмјереним
гласом:

— Славна суданијо! Високославни и дапаче веле-
учени господине прешједниче! Учени и праведни цар-
ски суци, и ви, добри и честити људи из народа! Срце
ми се моје цијепало кад су вође пред нами малочас
падале силне погрде и ружне бешједе на ову — пружи
руку на оптуженика — на ову саму доброту од човјека,
на ову племениту и честиту душу, коју је зао удес и
некаква црна пометња бацила на оптуженичку клупу.
С позивом и упорабом 217 палиграпа кажњеног закони-
ка, ја одбијам, најљуће одбијам све те погрдне бешје-
де! — викну јаче бранитељ уздрхталим гласом, сијева-
јући љутито очима на „државног“, који се злобно и за-
једљиво осмјехивао. — Одбијам све то — још једном
кажем! — и молим славни суд да, с обзиром на палиграп
318, тоћка е, ријеши да се данашња главна расправа и
суданија одгоди и да се још једном путем уреда и до-
тичније' власти извиди, и дапаче утврди, да ли је ово
на оптуженичкој клупи познати и опасни тат Ћико,
право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, или је ово чести-
ти муж Ћирило Трубајић. С погледом на све речено,
ја предајем савној данашњој суданији свој приједлог
и молим да се вијећа.

— Суданији су данас предана два приједлога: један од стране господина државног да се оптуженик, с обзиром на палиграп 315, ставка друга, кажњеног законика, што хоче завести суд у блудњу, казни, а други од стране славне одбране, да се данашња царска шједница и главна расправа одгоди и да се још једном, путем уреда и дотичније власти извиди, и дапаче утврди, да ли јест ово на оптуженичкој клупи познати и опасни тат по босенски, хајдук Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Кул-јић, или јест ово племенити и честити муж Ђирило Трубајић. То су, господо, ваши пријелози, пак ће суд отступити и вијећати — заврши претсједник суданије са језивом, званичном мирноћом, и устаде, а за њим се, шутећи, дигоше остали суци са перовоћом, приђоше једном сточићу уврх суднице, крај прозора, и почеше вијећати.

Кад се искупише око сточића, хладно и достојанствено проговори претсједник суданије:

— Молим господина перовоћу да вође нами, на темељу 321 палиграпа, прочита из протокура дотичне пријелогe односно господина државног и односно славне одбране, а госпoду суце и пришједнике молим да добро поћуте, и онда, с погледом на то, да вијећају...

Перовоћа, сав радостан што и он већ једном почиње да „суди“, стаде нешто из записника тобоже читати и набрајати с брда с дола, без главе и репа, сасвим нејасно и неразумљиво.

— О, Крстане, по Богу брате, то си ти нешто кабасто задро! По коме ли је то палиграпу? дочека други присједник Лука Прамасунац.

— То ти је, брате Крстане, одвећ учено! — викну први присједник Омеша Мустић. — Постидићеш нам господина прешједника својом науком!

Међу слушаоцима, који се бијаху збили на запо-
вијед господина претсједника, у дну суднице, осу се
силан смијех.

✓ Савјетник Вребац силно се узруја, али се свлада,
па више као за се зловољно промрља:

— Да! Наша високоиста влада зида жандарске
касарне, а суд оставља да се пати и девера с овом
једном уцерицом и за суђење и за вијећање!

Тако је! потврђује први судца.

— Нами би вође требале двије собе: једна за су-
ђење, а једна за вијећање! — дочека други судца, па
се окрену другом присједнику: — Шта ти велиш, Лука?

— Бога ми, господини моји, ја не велим ништа!
Лахко је вама тако еглендисати: ви сте владини, а
влада ваша. Таке крупне бешједе, ако 'оћете, мени
к'о једном, рећемо каз'ти, тежаку и не приличи гово-
рити о великој и високој влади...

— Твоје су, Прамасунче, бешједе на свом мјесту!
— рече претсједник суданије са пуно искреног одо-
бравања и озбиљности, и окрену се према слушаоци-
ма, па настави врло благо: — Браћо, у име нужде —
јер немамо двију соба — а не у име закона, молим
вас да будете мирни. Окрените се сви тамо према шје-
веру, да нас не видите, и зачепите уши, да нас не чу-
јете кад будемо вијећали...

Господина државног, господина бранитеља и опту-
женика умољавам, с погледом на све околности и при-
лике, да под сваку цијену изиђу напоље, које ће им ова
славна суданија бити зақвална, и које не би ваљало
да они што чују, па да послије побијају...

— А могли би нам, господо — прекиде претсјед-
ника Омеша Мустих и једну велику љубав учи-
нити, на које вас ниједан царски палиграф не сили...

Могли би, то јест, уједно и припазити да не би оклен изненада бануо керкермајстор или кључар Николица...

— Добар је наш Николица! — гракнуше сви 'апсеници у један глас, готови да се туку с Омешом. — Николице се не треба бојати. Нека они припазе на оног крепалог Јову!

— Добри су они сви — вели болно Омеша Мустић — али мени силни постови, дункели и тврди кревети срце моје отргоше!

Кад „државни“, бранитељ и оптуженик изиђоше напоље, а 'апсеници се окренуше према сјеверу и зачепише уши, погледа претсједник натмурено у перовођу и рече оштро:

— Ти, дијете, ниси ни за што! Мислио сам приложити на високоисту владу да ти се од првог свибња повиси ајлук, а сад видим да сам криво мислио. Човјек се учи док је жив, веле блентави Бошњаци, а ова им бешједа и није блентава...

— Па то и није њи'ова бешједа! — дочека први судач. — То је наша... устриска бешједа!

— Јест, јест, тако је! — потврђује други судач. — То је наша... устриска бешједа, па су је они сами побошњачили.

— Примили, па је криомице побошњачили, а то је у неку руку кажњиво рече претсједник и додаде тише: — Ово не би требало пред господином државним говорити!

Претсједници се скупили и скрушили као убоге сиротице, па шуте.

— Да се вијећа! — прекиде шутање претсједника суданије, и опет оштро и натмурено погледа у перовођу, па онда поче мирно и одмјерено разлагати: —

Суданији су предана — пиши ово, сметањаче божји! — окрену се перовођи — и пази добро, јер би могла Врковна суданија поискати шједничке протокуре и ине списе дотичне и дапаче назочне расправе. — Суданији су предана два пријелога, један од стране господина државног да се оптужени по палиграпу 315, ставка друга кажњеног закона, казни с обзиром на то што хоће завести у блудњу суд, а други, од стране славне одбране, да се одгоди данашња расправа и да се путем уреда извиди, и дапаче утврди, да ли се оптуженик зове Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, или Ћирило Трубајић, које молим да се вијећа...

— Ја би' њему вели љутито први судца — објесио о врат и палиграп 315, ставка друга, с обзиром на то, нек' добро упанти марва босанска кад је шћела у блудњу завести ову славну царску суданију.

— Тако је! То су и моје бешједе! — одобрава још љуће други судца.

— Шта ви велите, господо пришједници? — пита претсједник суданије.

— Ми велимо, господине прешједниче, оно што и ти велиш! — дочека први присједник Омеша Мустић.

— Па ја не велим ништа.

— Е, па не велимо ни ми ништа! — добаци други присједник Лука Прамасунац и слеже раменима.

Претсједник се нешто замисли и, послије малог размишљања и шапутања, рече првом суцу:

— Виђајдете, господин тајник, шта пише палиграп 315, ставка друга?

Први судца узе „кажњени законик“ и поче читати:

— Палиграп 315, ставка друга, кажњеног законика од 17 коловоза киљаду осам стотина седамдесет и девете године пише: „Свако оно лице, или дапаче

особа, која хоће у блудност завести суд, односно дотичне власти, јест крива злочина, и кажњава се од једне до пет година тешке тавнице, куће необичне, оштро гвожђе, свако четрнаест дана пост и тврди кревет“.

— А сад нам изволите прочитати палиграп 391, тоћка ц! — рече претсједник, и намигну нешто првом суцу:

— Палиграп 391, тоћка ц, кажњеног законика од 17 коловоза киљаду осам стотина седамдесет и девете године пише: „Сваком оптуженом лицу, или дапаче особи, јест дозвољено и извољено све који би се могли бранити и отимати, кад на њи дигне тешку тужбу господин државни“.

— Господо суци и присједници! — рече свечаним гласом претсједник суданије. — Чули сте два палиграпа: палиграп 315, ставка друга и палиграп 391, тоћка ц, царског кажњеног законика од 17 коловоза 1879 године, па сад вијећајте и судите право и по души, које сте се заклели Богу и честитом цару!

Настаде дубок тајац и тишина, коју ненадно прекиде Омеша Мусгић:

— Ја сам за овај други праведни и добри палиграп, и код тога палиграпа умирем! Пиши одма, перовођо! — заврши чврсто и одрешито први присједник.

— А ви, господо? — пита претсједник.

— Па баш и ја млим прихвати ријеч други судца — да се држимо овог другог палиграпа. Праведно је и дапаче је на темељу закона да се оптуженик смије свакако и свачим бранити...

— И ја сам за то — вели први судца. — Само додајем испред себе славној овој суданији да се оптуженику ово његово шаврдање упише у осуди у тешку околност.

— Ја се слажем са бешједама господина суца и првог присједника Омеше Мустаћа, а одбијам тешку околност господина првог суца, јер ће и онако бити доста тешкије околности вели други присједник.

— И ја сам за то да се одбије тешка околност — рече претсједник, па настави: С погледом на све речено, у свези са § 391. тођка ц, одбија се приједлог господина државног... Сад ће се али вијећати о пријелогу односно славне одбране да се данашња главна расправа и суданија одгоди, те да се понова, путем уреда и дотичније власти, извиди, и дапаче утврди, да ли се оптужени зове Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Кул-јић, или јест ово Ђирило Трубајић, које молим да се вијећа...

Узе ријеч други присједник:

— Зазор ми је међу оваком учевном господом и шједити, акамоли говорити, али опет морам бешједити. Има једна старинска бошњачка ријеч која вели: боље је деведесет и девет криваца пустити, него једног праведног осудити. По тој беседи, пошто не знамо сигурно да ли је ово злочести Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Куљић, или честити домаћин Ђирило Трубајић, то молим данашњу шједницу да се оптуженик пусти из истражног затвора док се пропитају царске власти, јер се и власти могу преварити...

— Власти се не могу преварити! — викнуше сви осим Омеша Мустаћа.

— Власти су власти! Зар се тако о властима говори? — плану претсједник суданије као рис

— Молим, молим! — брани се други присједник. То је мој приједлог које молим да се вијећа, а опет вам кажем да се и царске власти могу помести и збунити...

— То је злоба! То није истина! — прекиде га први судица.

— То је дапаче грчкоисточна палитика, а ово је суд! Не дам о томе говорити...

— Доказе и разлоге 'оћемо виче други судица.

— Доказе и разлоге на сриједу! — додаде још љуће претсједник.

Под плуском ријечи и љутих насртаја, немоћан да брани своје правично мишљење, други присједник се збуну и ушути. Само што рече:

— Нек буде тако како ви 'оћете.

— Шта ћемо и како ћемо? — пита претсједник.

— Пријелог односно одбране нек се одбије! — вичу оба судице.

— Ама, по ком палиграпу?

Сви ушутише и замислише се.

— Мора се рећи с обзиром на то што се одбија.
— вели претсједник суданије у великој недоумици.

— Па ми смо судице, ми можемо како 'оћемо!

— Знам, знам, али се мора рећи с обзиром на који палиграп одбија!

— Па ми смо увјерени да је ово Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић, — вели први судица. — То је доста!

— То није доста! — рече зловољно претсједник и опет се замисли.

Наједном се осу претсједниково суво и изморено лице благим и свијетлим осмијехом, пуним топле и неизмјерне радости. Меко, врло меко, упита перовођу:

— Ће су кажњене вјерице?

— Ево и! — одговори перовођа, и додаде му списе. — Туј су међу списима.

— Добро је! — рече претсједник, и сав задовољан и радостан, поче читати:— Кажњена вјерица Окружног суда у Бањој Луци: „Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, грчкоисточног вјерозакона, родом и стојбином из Дугог Села, није код овог суда кажњен“. Кажњена вјерица Котарског суда у Бањој Луци: „Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, грчкоисточног вјерозакона, родом и стојбином из Дугог Села, кажњен је код овог суда с обзиром на палиграпе 425, 456, 463, 47 и 483 на 10, односно 6, односно 7, односно 30 и односно 15 дана затвора, све за мале крађе, провале и дапаче преваре“. Кажњена вјерица Палитичног суда у Бањој Луци: „Ћиро, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, грчкоисточног вјерозакона, родом и стојбином из Дугог Села, отац седмеро дјеце, неписмен, више пута палитично кажњен, познат је овој области к'о један преварант и так— по босначки хајдук. Иметка нема. Политично владање сумњиво“. Кажњена вјерица царске жандармерије у Дугом Селу: „Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, грчкоисточног вјерозакона, који се али често издаје да јест Ћирило Трубајић, јест код пућанства на злу гласу стојећа особа. Иметка нема. Палитично владање врло сумњиво. С обзиром на оружанске извиде, иста особа гоји палитичне свезе са злогласним Давидом Штрбцом, које се и овом приликом повјерљиво доставља тој славној области“... С погледом на све ове многоцијењене кажњене вјерице и доставе, са особитим обзиром али на дубоку кажњену вјерицу царске жандармерије у Дугом Селу од 21 травња, мора се одбити...

— И дапаче одбија се! — дочекаше оба суца.

— ... и дапаче одбија се пријелог односно славне одбране!— заврши претсједник отсјечним гласом и са ријетким задовољством, па онда полагао устаде.

За часак се сви, шутећи, повратише и посједаше на своја мјеста, у највећој тишини и свечаном расположењу. Господин „државни“, бранитељ и оптуженик уђоше и сједоше на клупе, пуни радозналости, очекујући са нестрпљењем закључак суда.

Лагано и одмјерено, са великом душевном мирноћом и сигурношћу, поче претсједник разлагати:

— Данашњој царској суданији предана су два пријелога, које она примити и вијећати благообнашла јест. Са свију страна и са свију тођака, с погледом на све прилике и околности, гледала јест ова царска славна суданија шта море бити и шта али не море бити. Решетала и претресала јест све на сва сита и решета, вијећала је и ово јест извијећала: пријелог господина државног да се оптуженик, с погледом на палиграп 315, ставка друга, казни, одбила је славна суданија с обзиром на палиграп 391, тођка ц, јер је али оптуженику извољено и дозвољено све које би се могло бранити и отимати. Гледе пако пријелога односно славне одбране да се данашња главна шједница одгоди, с погледом на особу оптуженика, исти пријелог ова славна суданија, на темељу многоцијењеније кажњеније вјерица Окружног суда, Котарског суда и Политичног суда у Бањој Луци, с особитим пак обзиром на дубоку кажњену вјерицу царске жандармерије у Дугом Селу од 21 травња, одбити благообнашла јест — заврши своје разлагање претсједник суданије, и, погледавши у господина „државног“, бранитеља и оптуженика који шутаху, настави више као за се: — Продужује се главна расправа проти Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Кул-јић.

Претресајући списе, претсједник суданије и не погледавши оптуженика, упита га:

— Но, како се с а д будете звао?

Оптуженик хтједе нешто рећи, али се наједном трже, па ушути и криомице погледа у бранитеља. Господин „државни“ непрекидно га оштро посматра очима, пуним злобе и неизмјерне злурадости. Претсједник, гледајући благо у оптуженика, очекује са леденом свечачком равнодушношћу одговор на своје питање. У судници као да дршће и трепти мукла тишина, пуна уздрхталог очекивања. Наједном скочи бранитељ:

— Молим Бога и славног суда да се 'вође нами, на темељу палиграпа 372, прочита кажњена вјерица царске жандармерије у Дугом Селу од 21 травња, пошто али та пријава грдно терети оптуженика. То је мој пријелог...

Претсједник, увијек и свакад присебан и достојанствен, рече свечано перовођи:

— По сили своје чести и по снази своје прешједничке и дапаче уредовне власти, с позивом на палиграп 331, ставка трећа, заповиједам да се дотични спис прочита:

— Кажњена вјерица царске жандармерије у Дугом Селу од 21 травња: „Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, који се али често издаје да јест Ћирило Трубајић, јест код пућанства на злу гласу стојећа особа. Иметка нема. Палитично владање врло сумњиво. С обзиром на оружничке извиде, иста особа гоји палитичне свезе са злогласним Давидом Штрбцом, које се и овом приликом повјерљиво доставља тој савној области.“

— О-хо! — викну господин „државни“ и скочи као опарен са столице. — Славно судишће! Упорабом палиграпа 111 ...

— На моју душу вјешала! — чу се престрављен узвик.

— Е, јадни Ћико, јадна ти мајка твоја!

— Славно судишће! — наставља брзоплето и задихано господин „државни“. — Упорабом палиграпа 111, тоћка а, тоћка б, тоћка ц, тоћка е, прилажем на славна царска суданија да се, осим палиграпа крађе, Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, суди и осуди к'о један, на премјер, бунтовник и рушитељ Устрије, пошто али добрано ту нами познато јест ко јест и што јест Давид Штрбац, и пошто ова високоиста особа али јест опасна по монаркију и Устрију, које молим да се осуди на вјешала...

Док је господин „државни“ говорио, претсједник се непрестано мрштио. Било му је криво, то се видјело на његовом сувом и измученом лицу, што господин „државни“ својим испадима и неупутним предлогом хоће да помете ток суданије и да у његов посао унесе збрку и пометњу. Зато, кад господин „државни“ заврши свој једва разумљиви говор, рече оштро и одлучно:

— По сили своје чести и по снази своје прешједничке и дапаче уредовне власти, с позивом на палиграп 331, ставка трећа, упућујем господина државног на редовити пут кажњене правде!

„Државни“ се збуни и једва промуца:

— На темељу закона благообнаш'о јесам...

— Не на темељу закона, него на темељу моје прешједничке и дапаче уредовне власти! — прекиде га љутито претсједник, знајући унапријед шта ће господин „државни“ рећи.

„Државни“ се још више збуни и тешко измуца:

— Не на темељу закона, него на темељу прешједничке и дапаче уредовне власти високоучевнога госпо-

дина судског савјетника Игњатије Врепца, благообнаш'о јесам пријелог свој вратити са лица мјеста данашње шједнице и високоисти упутити на редовити пут кажњене правде. Надаље пако будем овде објавил — страшно и силно викну „државни“ — и славном суду и оптуженику да се будем, за славу и процват стародревне монархије, чврсто, држати за палиграп 111, тођка а, тођка б, тођка ц, тођка е, које молим да се ово упише у записник дотичне шједнице...

Претсједник је господина „државног“ оштро посматрао, једва подносећи његов тешки и неумјесни говор. Кад је изговорио, он га још једном заједљивим погледом измјери од главе до пете, па онда погледа благо у бранитеља, који се нагло диже са своје клупице и поче говорити гласом пуним меке, живе и дрхтаве топлине:

— Славна суданијо! Акопрем господин државни враћа свој пријелог са лица мјеста данашње шједнице, молим Бога и славног суда да се његов високоисти и дапаче опасни пријелог не уписује у записник дотичне расправе, и да се уопће одлучи од данашњег суђења и вијећања. Славна суданијо! Морам се силно пожалити, морам плакати и цвилити пред Богом и овим славним судом кад видим и чујем оваке злобне и пакосне пријелоге односно високоисте оптужбе...

— Молим, молим! — прекида га набусито претсједник. — Није извољено, и дапаче вам забрањујем такве крупне бешједе пред судом говорити и вријеђати славну оптужбу!

Бранитељ се малко збуни, па још живље настави:

— Молим Бога, славног суда и високоучевног и дубокоправедног господина прешједника, ја нијесам никога вријеђ'о нити ћу кога вријеђати! Само сам же-

љан и дапаче вољан да на лицу мјеста данашње расправе јаким бешједама одбијем биједу и једну мусаведу господина државног, које јест благообнаш'о теретити мог брањеника. Ја браним, и у Бога се драгог уздам да ћу одбранили, једног честитог и поштенос чојека, коме у свој Босни и Ерцеговини равна нема...

— У крађи и лоповлуку! — добаци неко са дна суднице, и силан се смијех и граја диже.

— Но, то добро јест! — викну господин „државни“, и окрену се према слушаоцима.

— Мир! — силно се продера претсједник и обрну се љутито према државном: — Жалосно, доиста жалосно, господин државни!

— Жалосно је господин прешједниче — чу се Омеша Мустић, — што у овим качицама нема сира, а...

Опет се диже граја и смијех.

— Славна суданијо! — настави бранитељ, кад се граја стиша. — Ја сам кастиле и намјериле тражио да се нами вође проучи на лицу мјеста кажњена вјерица царске жандармерије од 21 травња, које сам чуо да је опасна за мог брањеника. То је, што тамо пише, само једна биједа и мусаведа! Ћирило Трубајић, мек, питом, пун ко шипак вјерности за Устрију и монаркију! Давид Штрбац, злосан, пакостан, подругљив, заједљив чојек, који не признаје ни Бога ни цара, ни патрике ни владике, ни калуђера ни попа, ни газде, ни аге... чојек, славна суданијо, који би, каже истом онда мог'о мирно умријети кад би се напио агинске и жандармске крви! Славна суданијо, ја сам бранитељ, али — викну јачим гласом и уприје прстом у оптуженика — ово је већи бранитељ! Ово је бранитељ Устрије и монаркије, ово је крабри војак царски, и ево вође, на лицу мјеста славног суда, предајем ка-

жњену вјерицу и цајгнис крисмилистерије из Беча заврши бранитељ, приђе претсједнику и предаде му поносно један комад 'артије.

Претсједник са великом званичношћу прими 'артију и прочита:

— Ћирило Трубајић, у цивилу назван Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић...

— Ето, што је блентави цивил! — прекиде претсједника оптуженик. — Цивил ништа и не ради него издијева људима имена...

Претсједник га мрко погледа и настави:

— Исти Ћирило Трубајић јест вјерно служио честитог цара двије године...

— Молим Бога и славног суда! — чу се неко са дна суднице. — Ћико је отпуштен из милитера, јер је много ио. Мо'о је по девет комиса на дан појести. Мало није високо царство упропастио!...

Опет граја и смијех.

— Зато је он, молим Бога и славног суда — наставља онај са дна суднице — прије нас свију отпушћен из солдације. Вели му господин капетан: „Ти, Трубајићу, ти нам будеш царство упропастио!“

— Ти, безобразниче, да си одма' ушутио! — викну љутито претсједник. — Шта се нас буде тицало што твој господин капетан говори! 'Вође ми имамо пред нами високоисти цајгнис царске крисмилистерије из Беча, у коме пише: Ћирило Трубајић палитиш унгеверлик! То на боснацки излази да јест оптуженик палитично добар чојек... Но, како се будете звао? — обрну се претсједник оптуженику.

— Молим Бога и славног суда, ја се у милитеру зовем Ћирило Трубајић, а у цивилу Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић.

— Но, ми јесмо цивилъ, па хоћемо тебе звати Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић. Како буде вашем оцу име?

— Станко, молим Бога и славног.

— Жив није?

— Није, молим Бога и славног.

— Одаклен јесте?

— Из Дугог Села, молим Бога и славног суда.

— Кажите туде нами, Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, којег јесте вјерозакона?

— Ја сам српско-прекославне вјере, славни суде!
— са неким поносом одговори оптуженик.

— Србин, то не добро! — дочека први судач и намршти се.

— То не добро сербске, не добро! То заудара на барут! — додаде други судач.

— Да, да! — промрмља претсједник — ви јесте геркоисточне вјере... ви јесте један геркоисточњак.

— Молим Бога и славног суда, ја Срб... српске вјере и закона! — викну оптуженик, мало изненађен, и диже три прста.

— Но, што се тиче ове славне суданије, ви морете бити и звати се како хоћете, високоистој али влади то не буде драго. Будите геркоисточњак, то добро вјера како и сербска. Керст таки! — рече претсједник суданије и диже три прста.

— Да, да, керст таки! — дочекаше оба суца и стадоше климати главом.

Оптуженик је био у великој недоумици.

— Но, оптуженик! — викну претсједник. — Учините по вољи нашој великој и високославној влади, и кажите туде нами да сте један геркоисточњак. То буде за

вас добро! — заврши претсједник значајно и погледа у бранитеља, који нешто намигну оптуженику.

— Па кад 'оће тако славни суд, ето бићу геркоисточњак! — одговори оптуженик, измијењујући погледе са бранитељем.

— Но, добро — рече задовољно претсједник и продужи: — Будете писмени?

— Не знам писати, молим Бога и славног суда. И отац ми није знао писати...

— Ожењени јесте?

— Ожењен сам, молим Бога и славног суда.

— Децу имате, колико?

— Седмеро, молим Бога и славног суда.

— Она ће му дјеца главе ваљати! — чу се опет узвик са дна суднице. — Браниће га по палиграпу 63.

— Јесте кажњени?

— Молим Бога и славнога суда, ви то боље знате. Има то у вашим тевтерима.

— Но, ми све знамо, хоћемо да чујемо, али туде од вас...

— Молим Бога и данашњу високу царску расправу, ја сам асли забораван чојек... Ја се не шјећам да сам икад био кажњен.

— Перовођо! — викну претсједник. Пишите тамо у протокур „навозито непоречен“. — Но, видите, оптужениче — настави претсједник и подиже једну 'артију испред себе — вас тужи државно објесништво у Бањој Луци да јесте 17 српња починили злочин по палиграпу 249, 251 и 254, тођка ц, и данас јест се састала главна царска расправа која хоће туде да вами суди. С обзиром на речено, питам вас: имате ли какву противост на кога суца или пришједника који јесу данас у шједници? То слободно јест вами рећи...

— Питам ја Бога и овог славног суда викну болно оптуженик и стаде живо сијевати очима на првог присједника Омешу Мустића. Питам ја Бога и овог славног суда, је ли нас Србове баш дотлен довело Косово несретно, да нам и Цигани почињу судити?! Судише нам толике стотине година Турци, Каури, па Швабе, па зар и Цигани... Вирауни? О, грдне ли жалости наше! О, црно Косово, ниће те не било! — викну још болније и узбуђеније оптуженик.

— Молим славног суда! — скочи наједном Омеша Мустић — оптуженик нишани својим бешједама на ме, а ја нијесам Циганин. Отац ми је рахметли био Циганин, а ја сам један прави муслиманац... Да овди данас судим, ја зато имам уза се царску оправу и сигурацију... Нами је присједницима тешко, и нами се неправо чини. Ако кога осуди суд, вели се: „Њега су присједници осудили“. А ако кога славни суд пусти, онда кажу: „А, шта знају и могу присједници? Суд је чојека пустио!...“ То је, Ћико, жалосно, а остави ти црно Косово. А жалосно је још и то што у овим качицама нема сира, а ја од јуче нисам ништа окусио — заврши Омеша Мустић и сједе, а у судници се диже граја.

Кад се граја слеже, устаде господин државни:

— Славно судишће! Чудновато туде јесте и много чудновато јест, пошто се и ја, али хоћу са оптуженика сложити да се Омеша Мустић отстрани са лица мјесто данашње главне расправе. Моји пако туде нису разлози црно Косово. Омеша Мустић, к'о један Циганин, не зна што м о ј е јест и што т в о ј е јест, и он не буде добро и праведно суђити. У вези с горе реченим, прилажем да се високоиста особа отстрани са лице мјесто. То је мој пријелог, које молим да се вијећа.

Бранитељ, који је неколико сумњивих погледа измијенио са оптужеником док је господин „државни“ говорио, устаде и рече:

— Славна суданијо! Мене је много зачудио говор господина државног. Он вели да се слаже са оптужеником да се први пришједник Омеша Мустих отстрани са лица мјеста данашње шједнице. То оптуженик али није тражио. Оптуженик јест само онако у вјетар говорио о Косову и Циганима. И ја и оптуженик одајемо велику чест господину Омешу Мустиху, пошто он али има царску оправу и сигурацију да суди. Ми противости на господина првог пришједника немамо никакве, и молимо Бога и славног суда да исти остане у шједници. То је мој пријелог, које молим да се вијећа.

— Суд ће се повући и вијећати о приданим пријелозима — рече мирно и хладно претсједник и диже се, а за њим се дигоше и остали чланови, осим Омеше Мустиха.

Послије подужег вијећања и препирања, у коме је други присједник Лука Прамасунац свесрдно бранио свог друга, отвори претсједник поновно сједницу и крепким гласом, пуним званичне свечаности, објави закључак суда:

— С позивом на Царску декламацију од 28 коловоза 1878 године, у вези са Големом лесперином краброг и високославног ћесерокраљског генерала неумрлог Јозипа Пилиповића од 31 коловоза исте године, те надаље с обзиром на Велику бешједу милистра Андрашије на Берлинској шједници од 28 српња те исте године — одбија се пријелог односно славне оптужбе да се први пришједник Омеша Мустих отстрани са лица мјеста данашње главне царске расправе, пошто јест али

у свима горе реченим декламацијама, лесперинама и артикулама осигурана свака чест слобода и иметак старовника Босне и Ерцеговине без разлике вјере. Први пришједник Омеша Мустић јест старовник, јест Босанац, јест муслиманац. С погледом на то, и на темељу свију горе реченије декламација, лесперина и артикула, оставља се високоисти Омеша Мустић, родом и стојбином из Тешанке код Тешња, вјерозакона муслиманског, у својој чести и чествовању да и даље суди и осуђује, а господину државном даје се од стране овог суда укор и пријекор што не познаје и дапаче не признаје царскије' закона и наредаба! — заврши претсједник са једном бисмаркском одлучношћу и безобзирношћу.

На миг претсједников перовођа поче читати оптужницу:

„Државно објесништво у Бањој Луци тужи Ћику, право Ћиру Трубајића, званог Куљића, 40 година старог, родом и стојбином из Дугог Села, грчкоисточног вјерозакона, ожењеног, оца седморо дјете, неписменог, навозито непоречног, с погледом на то што јест исти дан 18 липња 1907 године узео без знања и приволе, а користи своје ради, Луки Ћулуму јање из тора и двије качице сира из мљекара, чиме јест али дотично лице поћинило злоћинство од крађе с обзиром на §§ 249, 251 и 254, тођка ц.

У погледу тога и с позивом на то, државно објесништво у Бањој Луци прилаже да се одржава главна царска расправа пред Окружним судом у Бањој Луци; да се на високоисту расправу позову: 1, окривљени Ћико право Ћико Трубајић звани Куљић из истражног затвора у Црној кући; 2, свједоци: Дане Кнежевић и Јосип Прокаска, царски оружници, Мујага

Ацић, трговац из Горњег Шехера, те приватни учесник Лука Ђулум из Дугог Села; и 3, да се на високоистој расправи прочитају и проштудијерају сва доказала, као на прилику: оружничка пријава, број 18, записници истраге и изvida, број 6, 11, 14, 15, 19, доктурска свједоџба, с обзиром на очи Мујаге Ацића, трговца из Горњег Шехера, и горе по закону реченог свједока, број 33, те напoкoн кажњене вјерице, број 16, 17, 18, 19.

Образложење

У ноћи на 18 липња 1907 године нестало јест сељаку Луки Ђулуму из Дугог Села, без знања и приволе истог Луке, а туђе користи ради, једно јагње, по босански терзе, из тора, и двије качице сира из мљекара. Исти приватни оштећеник Лука Ђулум, као један човјек од реда и закона, а с позивом на Голему лесперину високославног и краброг ћесерокраљског генерала Јосипа Пилиповића од 1878 године, јест али покрађу царским оружницима пријавио. У поводу службенијех обзира јесу царски оружници Дане Кнежевић и Јосип Прокаска дошли и увиде на мјесту лица узели, које се јест дапаче течајем изvida исповртило да је обадвије покрађе по §§ 249, 251 и 254, тођка ц, поћинила злогласна и на злу гласу код пућанства стојећа особа, именом Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Куљић. У погледу околности и прилика, а у назочности приватног оштећеника Луке Ђулума, јест горе по закону речени окривљеник Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Куљић, признао и дапаче уважио пред царским оружницима да је покрађе поћинио, које ће високоисти оружници под службеном присегом данас пред судом посвједочити. С обзиром на јањећу кожицу, јест иста пронађена и законито углављена код Мујаге Ацића, трговца из Горњег Шехера, које ће исти Мујага, као

свједок пред данашњом славном суданијом, посвједочити, да је кожицу купио за 8 гроша од окривљеника Ћике, право Ћире Трубајића, званог Куљића. Све горе по закону речено јест окривљеник признао и дапаче напoкон уважио пред царским оружницима у назочно-сти приватног учесника Луке Ђулума.

Течајем истраге јест али окривљеник првотни исказ из темеља преврнуо, бранећи се да су му празне качице на вoзито подметнуте од непознате особе дотично лица. Касније, пако, на другом преслушању, у истрази јест окривљеник и овај исказ изврнуо, тврдећи да јест празне качице у погледу мјеста нашао у шуми, више куће горе по закону реченог приватног оштећеника Луке Ђулума. Кад су га царски оружници у поступању службенијех извида упитали: „Па ко би онда могао крађу извршити и сир појести?“ — одговорио је окривљеник: „Сигурно какви вјешти и стари јазавци“. (Са дна суднице глас: И двоноги). Сва се али горе по царским прописима речена порицања и врдања окривљеника не могу по § 460 уважити, јербо јесу посвема измишљена и нетемељита с обзиром на § 463. Исто је тако протизаконито и нетемељито и петљање окривљеника да је свједок Мујага Аџић слаб у очима и да се јест само упознао у њега, јер он навозито њему није никад никакву јањећу кожицу продао.

Уваживши све прилике и тешке околности у свези са рђавим гласом и владањем дотичне особе и према свима топогледним палиграпима кажњеног законика, јест Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић, крив злочина од крађе §§ 249, 251 и 254, тођка ц. У поводу тога јест подигнута оптужница у свима погледима и обзирима темељита и оправдана.

Државно објесништво:
Глигорије Злојутро."

Док се читала оптужница, коју је сам главом саставио стари и искусни претсједник, у судници је владао дубок мир и тишина. Пао је само један једини повик. Претсједник суданије, саслушавши оптужницу са званичношћу која задивљује својом ледено-свечаном мирноћом, диже благо очи и стави питање на оптуженика:

— Но, јесте ви разумјели оптужницу и признајете ли у погледу оптужнице да сте криви злочина од крађе по §§ 249, 251 и 254, тођка ц?

Оптуженик, који се за вријеме читања оптужнице немирно вртио на клупи, скочи и поче одговарати:

— Молим Бога и ^{до} славног суда, све сам ја уразио што пише. Лије се у оптужници пише да су сир покрали јазавци, Бог и' убио. 'Оће јазавци, богме. Јазавци су врло прождрљиве звијери, господини суци, не знате ви то... И крадљиви су, крадљивији су често пута и од сами' Цигана. Ми то сељаци, ако ћеш, боље познајемо и од највеће царске господе и судаца — заплеће и удешава оптуженик, замишљајући у себи да је пред правим судом.

Претсједник се мало смрачи у лицу, и онда се јетко осмјехну:

— У оптужници не пише да су јазавци покразили сир, а ти, синко, мореш говорити шта 'оћеш и како 'оћеш. Теби, као једном оптуженику, јест дозвољено, и дапаче извољено, по закону свачим се бранити и отимати. Мореш и лагати и петљати до миле воље, али најбоље би било да признаш, јер ко признаје, пола му се прашта. Сјети се добро да ће иза тебе доћи овамо свједоци, који ће побити твоје бешједе, и ми ћемо теби, као једном петљанцу и лажову, теже судити. Признај, синко, и облакшај души својој сињи терет у по-

гледу злочина од крађе по §§ 249, 251 и 254, тођка ц — рече претсједник меко, гледајући очински у оптуженика.

— Молим Бога и данашњу славну царску расправу, како да признам кад нијесам крив? — викну оптуженик јаче и стаде млатати рукама, јер га и сувише охрабрише благе ријечи и умјерено држање претсједника суданије. — Чист сам и прав сам к'о од мајке рођен. Чистији сам и свјетлији сам и од оног жарког сунашца што нам свима сија и што ће нам свима заћи...

Оптуженик наједном сав погружен и потиштен ушути, и, послѣ мале почивке, јаукну као изван себе:

— Еј, Лука Ћулуме, душманине мој, кућа ти се међу кућама бијељела од швапскије' позивница, к'о звијезда Даница међу звијездама, што ме биједиш на правди Бога!

Претсједник се сасвим смрачи у лицу и врло оштро рече оптуженику:

— У име закона одговарај суду! Овђе не помаже никакво јадиковање и проклињање.

— Не дај се, Ћико, крабри се и отимај се! — осу се смијех са дна суднице.

— Мир! — викну претсједник и обрну се оптуженику: — Реци истину, признај и облакшај души својој... Како си се увук'о у млекар? Или си се увук'о кроз под, или си обио врата?

— Молим Бога и честитог суда, што сам знао, го сам каз'о у истрази. Испрва сам мор'о признати, јер су ме жандари душмански тукли... Ја нити знам Ћулумова мљекара, нити сам какав сир покр'о. Мене Ћулум и царски оружници само бантују и биједе код овог славног суда, што им нијесам покоран и што им не чиним т е м е н а.

— А јање? — пита претсједник и не скида погледа са оптуженика. — Да нијесу јазавци и јање украли и продали кожицу Мујаги Ацићу из Горњег Шехера? Знаш, у Босни смо, па би могло и то бити! — рече претсједник пакосно, а сва судница прсну у раскалашан смијех.

Оптуженик, стојећи под кишом смијеха и огледајући се збуњено око себе, наједном живо диже очи према претсједнику суданије, као да му је пала нека велика мисао на ум, и одрешито рече:

— Јазавци су сир покрали, а појео га је, како га ви зовете, главом Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић, са својом женом и седмеро дјеце...

— Но славном судишћу буде туде познато — прекиде оптуженика „државни“, злобно се церекајући — да јест Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић, појел сир, ама туде нами не буде јасно како проклети јазбеци јесу покраћили сир.

— Стани, пакосна и злурата душо, што си толико кидис'о? — осорно се осигјече оптуженик према „државном“ и додаде у себи: „О, кад би' смио овако према оном правом!“

— Но, Ћико, повједите туде нами како буду проклети јазбеци покраћили сир и како будете ви покраћили сир? — пита претсједник суданије, намјерно заносећи и сувише у језику, очигледно да се мало подсмјехне „државном“.

Оптуженик се чврсто исправи и поче да казује:

—Молим Бога и славног данашњег суда, казаћу све како је било, казаћу цијелу истину, па ето вас и закона, а ево мене и ено Зенице... Ја сам један чојек ноћник („Државни“ злобно мрмља и нешто биљежи). Никад ми се не да рано лећи и заспати. Пре-

драго ми је у ноћи, кад жена и дјеца полегну и кад огране мјесец, кренути у ноћно 'одање и шајцање. Слободан сам и по дану и по ноћи, јер ме село и околина поштива и воли к'о очи у глави (бранитељ нешто задовољно биљежи). Једне ноћи, некако пред поноћ, изиш'о сам био у шајцање, и у шуми изнад куће овог истог Луке Ђулума, иза једног грма, опазим некакву гужву и гомилу: добро се не распознаје, а све ми се чини да је живо и да се креће. Залупа ми срце у прсима к'о никада. Уставим дисање, корачим на прстима мало ближе, наднесем руку над очи, и шта видим: три јазавца! Један се, проклетник, изврн'о на леђа са качицом на трбуху, коју чврсто држи предњим ногама, а она га двојица гурају и вуку. Ја пођем лагано за њима, кријући се, да ме не опазе и не осјете. Изгураше качицу и оног под качицом путељком на један заравањак. Онај се под качицом гицну, качица спаде, и он се обрну на ноге, а лисаста му се главица забјеласала у ноћи. Ја клисну' и попе' се на један рачваст грабић јер јазавци, да опростите, лете на рђаво мјесто, међу краке и викну им озгор, шалећи се: „Морете ли сами? Оћете ли друга, крабра и сложна дружино?“ Сва три се силно узнемирише и узвијерише уз грабић, не одмичући се никакo од качице. Њушке им се забијељеше к'о препрана вуна у ноћи. Појмише се к'о да ће насрнути на грабић. Мене обузе цијелом снагом дубока језа и смртно дрктање...

— Крабри се, Ђико викну неко, а по судници се опет разли пун и срдачан смијех слушалаца и чланова суда, који су са живом пажњом пратили оптужениково казивање. Само се господин „државни“ непрекидно мрштио, показујући зловољно лице, док се

је млади бранитељ задовољно смијешно осјећајући како живахно и убједљиво казивање оптужениково утиче повољно на расположење чланова суданије.

— Мене обузе, — настави оптуженик задихано, убрзано, у очигледном страховању да што не изостави што је срочио у глави, дајући у неким тренуцима својим говором и кретањем утисак као да стоји пред правим судом, — мене обузе ледена језа и смртно дрктање. Стеже ме у грлу, капа ми стаде на глави играти и перчин расти. Нешто ми се навуче на очи, и учини ми се да јазавци почеше грепсти и пењати се уз грабић. Цвокоћући зуб'ма у смртном страху, викну' колико ме грло доноси: „Натраг, ^{твори} зло! Натраг, 'ајдуци једни и отмичари туђе муке! У-а! У-а! У-а!“ реко обамрлог села и околине крупно одјекнуше моје бешједе у висовима, а неоклен од торова узавреше пси, док настаде силан лом и бјежање јазавчје кроз шуму. Лом и бјежање преко страна и потока, лом и бјежање кроз провалије и суртулије — побјегоше! Врева се паса код торова смири, и у шуми се све утиша к'о да ништа није ни било. Само мјесец изнад свега на земљи високо и мирно свијетли, пун и округ'о к'о чалма Мујаге Аџића из Горњег Шехера, а ја на грабићу још једнако цвокоћем зубма пиљећи у качицу на заравњаку („Државни“ нешто биљежи)... Кад сам дош'о себи, сиш'о сам са грабића и наш'о сам на заравњаку, поред ове, и ову другу качицу, обе пуне сира. Наш'о сам још и пуну врећу неомлаћеније' кукуруза, два вијенца сувиј ^{е, к} рушака и један подугачак радиш љешника, све сама јазавчија мива и јестиво... Све сам то однио, себи, а по себи, својој кући и сиротињи, и једно два-три мјесеца људски сам живио са својом старом и седмеро дјече. Ја к'о овако мислим: гријек није од горске звијери

штогођ уграбити гладном и сувотном тежаку кмету, који се одрије давајући агама, и који се није ни на пет Божића и Ускрса им'о чиме омрсити, откад је ушла Устрија и откад је преко Саве пренио своју мундуру онај устријски генерал што га господин прешједник суданије читава у закону... Ето, молим Бога и славног суда, каза' по истини све како је било, па судите по правди и закону: ето вас и царског закона, ево мене и ено Зенице, ако сам крив.

— Добро се и Ћико брани, ћаћа га његов ранио! — чу се један глас са дна суднице, пун радости и унутарњег задовољства.

— На моју душу, људи, ако овако знадне говорити и бранити се онамо на суду, оде Ћико в р а ј л о с!

— Ама, из чега излазе овако мудре и смишљене бешједе, то је чудо једно!

— Лијепа ти је, Ћико, приповијест, нема вајде крити — вели, пакосно се смијешећи и чешући се иза ува, приватни оштећеник Лука Ћулум. — Ама, синко, у ту ти приповијест неће нико паметан вјеровати, како ти је оно и рек'о наш поглавити господин вакмајстор Дане Кнежевић, кад те је испитив'о у селу на мјесту лица. Добро везеш, Ћико, добро, само да се не пометеш...

Оптуженик, потпуно свјестан о великом утиску што га је његова сјајно смишљена одбрана учинила и на суданију и на слушаоце, живо се обрну приватном оштећенику и пркосно му добаци у брк:

— Лакше мало, лакше, Лука Ћулуме! Сабери се, болан! Суд је ово и тешка су ово царска господа. Није ово село, жалосна ти мајка, и не суди 'вође шоца Личанина Дане Кнежевића, него правда и царски палиграпи, ако почем нијеси знао.

Приватни оштећеник Лука Ћулум се збуни, повуче се стидљиво у страну и ушути.

Прелиставајући велики дењак списка, претсједник диже једну повећу хартију и рече оптуженику:

— Видите, окривљениче, и дапаче оптужениче, ви јесте и пред оружницима и у истрази пред суцом и-стражитељем друкчије исказали него данас. Како то?

— Молим Бога и славну расправу, што сам данас каз'о, то је права истина и тако је све било.

— А шта суду знате о украденом јањету казати?
— рече хладно претсједник, и опет се упусти у званично пребирање и прегледање списка.

Оптуженик је шутио, не дајући никаква одговора на питање претсједника суданије, који је непрестано нешто пребирао и тражио по списима. Велика запара и тишина бијаше овладала судницом. Само се чуло мукло шуштање хартије под крупним претсједниковим прстима. Наједанпут се јави млади бранитељ за ријеч и поче говорити:

— Славна суданијо! Државно објесништво тужи мога брањеника Ћирила Трубајића да је укр'о и јање Луки Ћулуму из Дугог Села. С позивом на Царску декламацију од 28 коловоза и с обзиром на Голему лесперину генерала Јозипа Пилиповића од 31 коловоза 1878 године, те у снази са законима и отоманским канунима, по којима се у Босни и 'Ерцеговини тужи и суди, вође се данас не би смјело никако говорити о крађи јањета. За турског суда и по турској... отоманској прави, за јање се није никад ни тужило ни судило. У Големој лесперини генерала Јозипа Пилиповића стоји написано: „Ваши ће се обичаји и ваши закони чувати и поштовати све дотлен, док се нови закони не објаве народу“. Царски, отомански закони не гоне за крађу јањета, а по њима се и данас суди, и они се и данас држе у великој чести и штимању. С погледом на цар-

ске, отоманске законе од 7 рамазана, од 15 мухарема, од 13 хусеина и од 23 мујаге, у свези горе реченом Големом лесперином генерала Јозипа Пилиповића, прилажем и молим славну царску суданију да мога браненика Ћирила Трубајића пусти испод суђења за крађу јањета, јер гореречени отомански закони побијају паиграпе 249, 251, 253, тођка ц, на које се али позива високославно државно објесништво... Славна суданијо, радост ме велика обузима што је судбина наредила да у данашњој шједници суди и господин Омеша Мустић, човјек праведан и мудар, који се добро разбира у шеријату и отоманској прави и законима...

— Па прилично се и ја разбирам у шеријату и отоманској прави! — упаде поносито у ријеч бранитељу први присједник Омеша Мустић. — По шеријату и по старом адету није се гонило ни судило ако ко, сувотан и жељан мяса, у'вати и закоље јање, да омрси посно грло. Мерхаметли су, болан, турски закони и лијепа је турска права! Није се за турског суда за свашто гонило к'о данас. Данас господин „државни“ прилаже на вјешала ако ко, сувотан и гладан, у'вати шугаво пиле и поједе без знања и приволе...

— Доста блебетања! — викну претсједник суданије, сав намргођен и наругушен и' престријели ватреним погледом првог присједника, коме застаде ријеч у грлу. — Ово је суд, и' вође није никако извољено и дозвољено славити турске законе и турску праву — додаде стишаније, и погледа у бранитеља који настави:

— Не поприми ли и не уважи ли данашња царска суданија мој пријелог односно оптуженика у погледу крађе јањета, много ће погријешити, јер ће га сигурно уважити Врковна суданија, која турске законе држи у великој чести и штимању.

— Е, горе се право турски суди! Горе су све сами чалмаши са саруком од два аршина! — добаци неко заједљиво са дна суднице.

— Тешко кмету сирмаку, ако га судбина баци пред Врковну суданију! То толико могу само рећи — чу се још опорији и заједљивији глас.

— Молим, молим! Таке бешједе нијесу за ово мјесто — викну оштро претсједник суданије и погледа у господина „државног“, који се неспретно спремао на говор:

— Славно судишће! Пријелог односно славне одбране у погледу крађе од јањета није али на мјесту — поче господин „државни“. — Државно објесништво, оборувано и подупрто са свију страна законима и прописима, противи се силом закона пријелогу односно славне одбране и прилаже да се расправа у цијелости изведе и да се доказ истине о украденом јањету проведе с погледом на приложену оптужницу, а по §§ 249, 251, 253, тођка ц, кажњеног законика. Позиви на царске, отоманске законе и на старе адете у свези са шеријатом не могу се али уважити, па државно објесништво прилаже, не смећући с ума § 347 парбеног поступника, да се пријелог славне одбране одбаци са лица мјеста данашње расправе.

— По сили своје чести и по снази своје уредовне власти, одбијам пријелог односно одбране и настављам главну расправу у смислу парбеног поступника! — одговори претсједник суданије доста опоро и набусито, и обрну се оптуженику: — Но, шта нам знате о јањету рећи?

— Молим Бога и честитог суда, ја не знам ништа о јањету...

— Знаће свједоци... Нека приђу свједоци, царски оружници Дане Кнежевић и Јозип Прокаска! — викну званично претсједник суданије и махну руком оптуженику да сједне.

— Препокорно јављамо да смо пришли! — одазва се на претсједникове ријечи крупна гласина, и пред суданију ступише оба жандарма напоредо, с укоченим војничким држањем.

— Молим, ко јест од вас Дане Кнежевић? — пита претсједник, гледајући немарно у списе.

— Молим препокорно, ја сам Дане Кнежевић, ћесарокраљски вакмајстор из Дугог Села — одговори вакмајстор, салутирајући.

— Да ли познајете, господине вакмајсторе и вјерни царски службениче, овог човјека на десно, који јест по државном објесништву оптужен у погледу крађе јањета и двије качице сира Луки Ђулуму из Дугог Села?

— Молим препокорно, познајем га добро. Ово је једна опасна особа по дотично власништво, ово је један вердектер и уписни тат. Ово је далеко позната битанга и вагабунд Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Куљић, који нам толике године задаје бриге и посла...

— Све те красне и учевне бешједе повратите на траг, господине свједоче! — викну званично претсједник суданије и погледа оштро у вакмајстора. — Вође се не смије нико вријеђати. Ово је суд, и вође се о свачој чести и образу води рачун. Ми не тражимо грдња ни погрда, него истину и само истину. Запамтите да ви јесте пред судом само свједок, а никако ћесарокраљски вакмајстор Дане Кнежевић из Дугог Села, кому у његовој служби нека је свака чест!

— Тако је! — добаци млади бранитељ.

— Јест, јест, господине свједоче, тако је! — дочекаше оба присједника, злурадо се осмјехујући.

— Молим, молим! — викну још званичније претсједник суданије. — Нико вође по смислу закона нема право да одобрава или не одобрава мој поступак и моје ријечи, осим силе закона и снаге моје коли претсједничке толи уредовне власти.

— Молим препокорно, славни суде, ја повраћам што сам река' — одговори збуњено свједок и ушути, очекујући скрушено да му се постави питање.

Претсједник суданије ставио је још неколико кратких питања, на која је свједок нејасно одговарао, позивајући се непрестано на своју „оружничку пријаву“ и истражне списе. Други свједок, Јозип Прокаска, по народности Чех, стојећи прописно поред првог свједока, климао је непрекидно главом у знак одобравања. То непрекидно климање главом једило је претсједника суданије, који се је све немирније врпољио на столици, гледајући мрко испод ока на убогог „Пемца“.

— Доста већ климања главом која је празна к'о празна и расушена каца! — викну љутито и набуцито претсједник суданије, и отпусти једним покретом руке оба свједока, који се стидљиво повукоше у страну. — Нека приступи суду свједок Мујага Ацић из Горњег Шехера!

— Молим Бога и славну расправу, приступио сам! — јави се Мујага Ацић и стаде пред суданију.

— Ви сте Мујага Ацић из Горњег Шехера? — пита претсједник, преврћући списе.

— Јесам и главом и брадом! — одговори отсјечно свједок.

— Ви ћете се, Мујага Ацићу из Горњег Шехера, у смислу кажњеног законика и парбеног поступника по § 488 заклети да ћете данас пред судом говорити истину и само истину у односу купљене и код вас законито углављене јањеће кожице — разлаже претсједник суданије, устајући са столице и стављајући пред свједока турски **ћитаб**.

За претсједником у дубокој тишини и највећој свечаности дигоше се и остали чланови суданије, осим првог присједника Омеше Мустифа, који је, као муслиман, остао да сједи при полагању заклетве.

— Положите руке на **ћитаб** и говорите за мном! — викну претсједник суданије, и поче да заклиње: — Заклињем се Богом живим, свезнајућим и свемогућим...

— Заклињем се Богом живим, свезнајућим и свемогућим...

...и свим што ми је најмилије на свијету...

— ...и свим што ми је најмилије на свијету...

...да ћу говорити истину и само истину!

...да ћу говорити истину и само истину!

Валахи! — подиже јаче глас претсједник суданије.

— Валахи! — прихвати ријеч свједок још јачим гласом.

— Билахи!

— Билахи!

— Талахи !

— Талахи! — изговори свједок, не предишући, пошљедњу ријеч заклетве пуним и снажним гласом, који се разли у таласастом брујању по судници, у којој дрхташе дубока и побожна тишина.

Кад се заклетва заврши, чланови суданије опет достојанствено посједаше, и претсједник рече:

— Мујага Аџићу из Горњег Шехера, познајете ли ову особу, дотично лице десно од вас?

— Молим славну расправу, не познајем га само ја. Њега познаје цили свит, познаје га сваки грм, свака буква. Ово је Ћико Трубајић. Зову га још и Кулићем.

— Да ли сте од исте особе, дотично лица, купили јањећу кожицу, која јест код вас пронађена и законито углављена?

— Молим, славни суд, ја сам јањећу кожицу заиста купио од овог Ћике, кога још зову и Ћиром, за осам гроша здраве паре.

— Да се ти, свједоче, почем нијеси упоз'о у оптуженика? — уплете се у расправу други присједник Прамасунац. — Море бити да је теби какав други тежак прод'о кожицу, а?

— Море бити, ага, да си ти сеф? — уплете се важно и са пуно званичности у расправу и први присједник Омеша Мустић. — Мог'о си ти, драги ага, и од другог јањећу кожицу купити? Знаш, Влах Влаху сличи к'о јаје јајету, па...

— Ко Влах, шта Влах?! — загрмјеше повици са дна суднице.

— Језик за зубе, Вирауне један, Србија вође суди!

— Чекајте, људи, док изговорим — брани се Омеша Мустић и наставља као и да није рекао ријеч Влах, која је изазвала узбуну међу слушаоцима: — Знаш, драги ага, Србин Србину сличи к'о јаје јајету, па би се ми, Турци...

— Ко Турчин? Ти Турчин? 'Ајде, сиктер! — дочека га свједок презриво. — Ти си Циганин, Фираун!

Претсједник се суданије врло званично намргоди и рече оштро свједоку:

— Турчин Нетурчин, Циганин Нециганин, први присједник Омеша Мустић јест по вјерозакону муслиманац, а у Босни и 'Ерцеговини све се конта и уважава по вјерозакону. Пошто али тако главни и врковни закони прописују, позивам свједока Мујагу Аџића из Горњег Шехера да се држи у реду и да одговара у смислу закона на бешједе првог присједника господина Омеше Мустића!

— Само то 'оћу да кажем настави озбиљно први присједник — Србин Србину сличи често к'о јаје јајету, па би се ми, муслиманци, могли преварити и огријешити душу, а то нам није никако у вјерозакону. Зар није тако, ага?

— Оно, асли тако је. Ми смо муслиманци једни људи од истине одговори веома меко и понизно свједок.

— То ја теби и велим — узе опет ријеч први присједник. — Зато се, драги ага, добро промисли, добро све извиди к провиди, и добро погледај оптуженика, јер се једном рађа и једном умире, а ти си данас пред суданијом к'о један истински муслиманац изговорио тешке ријечи: валахи, билахи, талахи!

„Државни“ се наједном горопадно здрну и викну:

— У смислу закона забрањујем такве разговоре и намигивања са свједоком! То јест по закону али недопустиво!

— Господине државни, ви по закону овђе немате шта забрањивати! — рече суво и са пуно омаловажавања претсједник суданије и обрну се свједоку: — Дали сте ви, свједоче, купили јањећу кожицу од оптуженог?

женика кад је улазио у град на пазар, или кад се враћо с пазара?

— Молим славног суда, кад се враћ'о с пазара.

— Е, видите, свједоче, ви сте, у истрази, преслушани као свједок, друкчије исказали. Овђе пише — вели претсједник суданије, гледајући у истражне списе — да сте кожицу од оптуженика купили кад је улазио у град на пазар.

— Море и то бити! — слеже раменима свједок и обори очу. — Не могу славном суду данас ништа по сигурно рећи, јер је то давно било, па се заборавило.

— Да ли ово јест јањећа кожица коју ви јесте купили и која јест код вас законито углављена? — пита претсједник суданије, дижући са стола једну крпу, која је лежала пред судом као *corpus delicti*.

Послије одужег загледања и завиривања кожице са свију страна, свједок слеже раменима и у великој сумњи и недоумици рече:

— Могла би бити, а могла би и не бити.

— Да ли јесте, свједоче Мујага Аџићу из Горњег Шехера, икад боловали од какве очне болести и мараза? — уплете се у расправу и млади бранитељ.

— Болеле су ме очи више пута, и управо могу рећи да нијесам најздравијег вида.

— У докторској вјерици — вели претсједник суданије — о очима свједока Мујаге Аџића из Горњег Шехера пише да јест он слаб у очима, да слабо види и тешко распознаје ствар од ствари, особу од особе, и да има од давнина некакав мараз у очима... Свједоче! — викну јаче претсједник. — Погледајте добро оптуженика и кажите нам слободно и по души да ли јесте од њега купили јањећу кожицу?

На миг претсједника суданије скочи оптуженик с клупе, и обрну се лицем у лице свједоку, који га дуго посматраше.

— Све ми се, Ћико, чини да сам од тебе несретну кожицу купио — рече свједок, и у недоумици слеже раменима.

— Не гријеши, болан, душе! Тебе очи варају. Нијеси ти од мене ништа купио, ага.

— Зар баш тако, Ћико? — пита зачуђено свједок.

— Јест баш тако, ага! Не гријеши душе, у ценом ћеш ага, а ценет ти отворен стоји!

Свједок ушути и нешто се као дубоко замисли.

— Жао ми је ценета, Ћико, а све ми се чини да сам кожицу од тебе купио — рече свједок после мале почивке, некако тешко и буновно, као да се иза сна пробудио.

Претсједник немарно махну руком, и свједок се, непрестано слијежући раменима, уклони испред суданије.

Послије кратког преслушавања приватног учесника Луке Ћулумића и послеје подужег читања кажњених вјерица и „иних доказала“, претсједник суданије подиже свечано глас и рече:

— У смислу кажњеног закона и § 450 парбеног поступника проглашујем да јест поступак доказа истине у данашњој главној расправи завршен! Сад имаде ријеч господин државни да преда суданији у погледу оптужнице коначни пријелог. Након господина државног, с обзиром на дотичне законске и уредовне прописе, предаће суданији и господин бранитељ односно одбране свој пријелог.

Господин „државни“ се поносито и гордо диже. Читаво му се лице намрачи, а крупне му се очи ис-

пунише и засвјетлише неутољивом злобом и пакошћу према оптуженику, који се поче немирно на оптуженичкој клупи врпољити, несвјесно осјећајући већ унапријед сву немилу тежину ријечи којима ће га засути господин „државни“.

— Славно судишће! проломи се крупна и рапава гласина господина „државног“, и у судници загледа дубок тајац. — Славно судишће! Пред нами туде данас јест на оптуженичку клупу једна врло опасна особа по дотично власнићтво у смислу кажњеног законика. Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, јест али чувена особа у погледу злочина од крађе. По далеким царским друмовима и хановима од Црне Горе до Саве воде селаци буду говорили и причали о његовим крађама и лоповлцима. Он јест задал страх и трјепет на све стране. У свом селу и околини: ђе што виђе то и диже! Славно судишће! То и тако говори народ и неучевни људи из народа. За исту особу јест али и званично, законито и дапаче уредовно углављено да је преко сваке мјере опасна по туђе власнићтво, што доказују вјерице Котарског суда у Бањој Луци од 14 вељаче 1890 године, број 204, и Палитичног суда у Бањој Луци од 18 коловоза 1890 године, број 370, а да и не спомињемо кажњену вјерицу царске жандармерије из Дугог Села и ријечи господина ћесерокраљског вакмајстора Дане Кнежевића на данашњој расправи...

— Баш ријечи господина ћесерокраљског вакмајстора Дане Кнежевића не морате спомињати — прекиде „државног“ са много омаловажавања и са неке висине претсједник суданије — јер за једног ћесерокраљског вакмајстора свак је лопов и вердектер ко се родио у овој земљи!

Пошљедње ријечи претсједника суданије, изговорене суво и званично, изазваше силно одушевљење и повике у читавој судници.

— Љубим ти руке твоје и праведност твоју! — скочи оптуженик с клупе и поче обасипати пољупцима руке претсједника суданије.

— Молим, молим! — брани се претсједник. — Наставите у смислу закона оптужбу, господине државни!

— Високославно судиште! — продужи „државни“. — Надаље јесте уредовно путем изvida, истраге и свједока углављено да је иста особа Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, дне 17 липња у ноћи, без знања и приволе, а своје користи ради, однио јање, по босенски терзе, приватном оштећенику Луки Ћулуму из Дугог Села, а дне 23 коловоза те исте године јест истом Луки Ћулуму нестало двије качице сира, што јест акопрем недвојбено у смислу истражније' списка и исказа свједока течајем данашње главне расправе доказано, да је и ову покрађу извршио исти горе по закону речени оптуженик Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, без знања и приволе приватног учесника, а своје користи ради, чиме али јест поћинил злочин од крађе по §§ 249, 251, 253, тоћка ц. кажњеног законика. Славно судиште! Данашња одбрана оптуженика јест само једна лијепа приповијест, којој не море нико паметан вјеровати, како оно добро и рече приватни оштећеник Лука Ћулум из Дугог Села. Шарена приповијест оптуженика да јесу јазбеци покраћили сир неможна јест у смислу кажњеног законика, пошто су али јазбеци горске звијери. Како животиња, како јазбец да се осуди!?...

— Јазавац је већ осуђиван и осуђен у овој земљи, у овом граду! — добаци бранитељ, јетко се осмјехујући.

— И мајмун, молим Бога и славног суда! — угра-
би ријеч једна грлата људина са дна суднице, и сва
судница прште у дивљи смијех и повике.

— Јест, добро си то каз'о: осуђен је и мајмун
прије десетак година тамо у Бишћу! — узе опет ријеч
бранитељ. — Тамо се је на вашару бавила некаква швап-
ска комендија са два мајмуна. Један од та два мајмуна
ископ'о је једном тежаку око. Суд је осудио коменди-
јаша на новчану кажњу и оног мајмуна на смрт, да
се послије 14 дана погуби. У том се је комендија пре-
селила на вашар у Приједор. Кад је судска комесија
у Приједору добила налог да, с обзиром на закон, из-
врши осуду и погуби осуђеног мајмуна, није то мо-
гла учинити, јер су оба мајмуна била врло слична, и
судска комесија није могла никако да дозна ко је од
та два мајмуна онај прави, о с у ђ е н и. Тако се је осу-
ђени мајмун избавио смрти... Овим сам речима шћео
да опоменем господина државног да се и ш и в о т и
њ а море осудити с погледом на § 388 кажњеног зако-
ника — заврши са пуно поноса своје разлагање млади
бранитељ и сједе.

Кад се иза бранитељева говора бука и повици сми-
рише, продужи господин „државни“ своју оптужбу са
пуно срџбе и јеткости, сијевајући љутито очима и на
бранитеља и на оптуженика:

— Високоисто и високославно судишће! Акопрем
јест државном објесништву познат § 388 кажњеног за-
коника, не море се али оптуженик Ћико, право Ћиро
Трубајић, звани Кул-јић, извући испод кажње која га
п а т р и по §§ 249, 251, 253, тоћка ц. Државном обје-
сништву у Бањој Луци јест надаље познато да су ја-
збец и мајмун осуђени, али су тамо биле друкчије при-
лике и тешке околности у смислу закона него данас

вође. Данас вође јест у течају расправе законито углављено да је у питању стојећи оптуженик поћинио злоћин од крађе, и да јест исти укр'о Луки Ђулуму из Дугог Села јање и двије качице сира. То јесу акопрем свједоци царски оружници Дане Кнежевић, Јозип Прокаска и Мујага Адић из Горњег Шехера, те приватни оштећеник Лука Ђулум из Дугог Села данас течајем главне расправе исказали и дапаче доказали, с обзиром на све топогледне палиграпе и тоћке кажњеног законика... Велеславно судишће! Џабе би било да и даље говоримо с погледом на оптужницу, јер је све јасно и законито доказано: Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Кул-јић, недвојбено јест поћинил злоћин од крађе, јест повриједио и увриједио §§ 249, 251, 253, тоћка ц, кажњеног законика! Све судске и палитичне кажњене вјерице и сви искази по закону реченије' свједока доказују и доказали су да јест у питању стојећи оптуженик врло опасна особа по дотично власнићтво, да јест вердектер, да јест далеко чувена битанга и вагабунд, да јест напокон уписни тат који живи од крађе и у краћи живот проводи... Сама два његова имена, велеславно судишће, и два брезимена јесу тврд и голем доказ истине да код њега не иде ништа чисто и поштено, да он јест један обични сељачки крадљивац и уписни тат, који се зове и презива онако како му кад годи да се зове и презива. Само то петљање и сам тај мариветлук са два имена и два брезимена доста је велеславном судишћу да му одмјери и одвали у смислу закона најоштрију и највећу кажњу тешке тавнице, куће необичне!... Високославно судишће! Устријска царевина јест дапаче и на Берлинској шједници од 28 српња 1878 године, у смислу Велике бешједе милистра Андрашије, испросила од све седам царева дозволу за ула-

зак и укопацију ове земље, да у њој уведе мир и постави ред и закон. Зато ми данас и 'оћемо ред и закон; 'оћемо да се зна чије је што; 'оћемо да се живо ради и да се не краде ни бег ни царевина, ни тежак ни лежак, како се то али по боснацки вели. Високоисто и велеславно окружно судишће! С погледом на то и на све горе речено, и с обзиром на велике прилике и тешке околности, државно објесништво у Бањој Луци прилаже да се оптуженик Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кул-јић, 40 година стар, родом и стојбином из Дугог Села, грчкоисточног вјерозакона, ожењен, отац седморо дјеце, неписмен, навозито непоречан, суди и осуди поводом тога што јест исти дан 18 липња 1907 године узео без знања и приволе, а своје користи ради, Луки Ћулуму из Дугог Села јање из тора и двије качице сира из мљекара, чиме јест али починил недвојбено злочин од крађе с обзиром на §§ 249, 251 и 253, тођка ц, царског кажњеног законика — напрегнутим и промуклим гласом, пуним злобе и пакости, заврши господин „државни“ оптужбу и сједе, непрекидно стријељајући подмуклим погледом и бранитеља и оптуженика, који се узбуђено врпољио на клупи и мијењао боју у образима.

— Људи моји, ја опет велим: гадно и Злојутро на-срће — чу се неко са дна суднице, кад „државни“ доврши оптужбу.

— Није шала: памет и наука! Виђе ли ти само како му при крају вјешто покупи и повеза и род и пород, и жену и дјецу, и село отклен је, и године колико му је, и вјеру које је, и крађу коју почини, и домаћина кога оштети, па га онда љуто стеже у неколика тешка и гвоздена палиграпа?... Јао, Ћико, и Зеницо црна!

— Јао, Зеницо црна, ватром изгорјела! — чу се пискутљиви глас приватног оштећеника Луке Ћулума, пун заједљивости и злурадости.

— Не прегони ни ти, Ћулуме, и не буди тако злурад, јер: из Зенице икад, из земљице никад!

— Веселите се, душмани моји и душмани правде божје, веселите се данас или никад! — викну оптуженик и, сав зајапурен у образима, окрену се према слушаоцима, па онда поче, умиљавајући се као пашче, погледати у бранитеља, који се мирно и достојанствено спремаше на одбрану.

— Славна суданијо! — одјекну ненадно звонко грло младог и окретног бранитеља, и у судници понова наступи гробна тишина, без гласа и даха. — Славна суданијо! Послије девет мјесеци мучног истражног затвора, бацила је, ево данас, црна судбина на оптуженичку клупу једно само поштење и доброту од човјека. Већ девет мјесеци, велеславна суданијо, труне и гњије у Црној кући, одвојено и далеко од своје кућице, од своје слободице и своје ситне дјечице, честити и царским властима препокорни житељ и старовник Дугог Села Ћирило Трубајић, у цивилиу назван Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић. Ову и оваку добротину и чисто поштење од човјека јест, велеславна суданијо, течајем главне расправе господин државни оцрнио да горе не море бити! Немајући чврсте доказе и тврде исказе преслушаније свједока, господин државни се, у том шкрипцу и неприлици, машио за празне и неваљале ријечи, да њима умрља и пред данашњом славном царском суданијом оцрни ову чисту и свијетлу особу, дотично лице, које већ девет мјесеци труне у истражном затвору на правди Бога...

— ... и за двије качице сира и једно јање! — додаде неко са дна суднице, и смијех се осу на све стране, чак и око окорјелих и званичних усана претсједника суданије заигра се прикривен осмјејак.

— Велеславна суданијо! — настави присебно и мирно одбрану млади бранитељ, као да ништа није ни било: — У оптужници високославног државног објесништва од 20 вељаче 1908 године оптужује се честити Ћирило Трубајић, у цивилу назван Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Кулић, да јест дне 18 липња 1907 године узео без знања и приволе, а своје користи ради, Луки Ћулуму из Дугог Села јање, терзе из тора и двије качице сира из мљекара. Господин државни не море али пред лицем данашње главне расправе да докаже да јест оптуженик заиста починио злочин од крађе и повриједио §§ 249, 251 и 254, тођка ц, него је ударио у погрде и неваљале ријечи, к'о на прилику: да јест оптуженик вердектер, да јест далеко чувена битанга и вагабунд, да јест опасни и уписни тат, да се о његовим лоповлуцима и крађама прича и говори од Црне Горе до Саве воде... Надаље јест господин државни, велеславна суданијо и ви присједници, ви паметни и правични људи из народа, рек'о за оптуженика: само његова два имена и два презимена јесу тврд и голем доказ истине да је он један обичан сељачки крадљивац и уписни тат, који се зове и презива како му кад годи. Кад би господин државни, велеславна суданијо, колико-толико познав'о ову земљу и народ, мислим да се онда не би овако непромишљено размет'о празним ријечима. Баш његова два имена показују нам да он своме крају не задаје страх и трјепет, како то вели господин државни. Оптуженику јест крштено име Ћирило, Ћиро, али га свако од драгости зове и од ми-

лости му тепа Ћико. Изволиће нам али и господин државни, да се онима који задају страх и трепет, да се лоповима и крадљивцима, не тепа! Његова два презимена казују нам да јест он потомак једног богатог и зенђилог племена, из којег није нико никад крао и коме није у крви да краде. Трубајићи су били далеко чувено племе са свог богатства и великог мала, у њи' су се 'иљадиле овце, све ти је то било пуно, сито и дебело, па су и' прозвали Куљићима, то ће рећи: куљави, дебели, пуни, сити, ... Изволиће нам али, опет велим, и господин државни да се овом потомку Куљића не море рећи да је уписни тат и да му је већ у крви да краде!...

— Вјеру му његову, и дијете добро испоравља! — чу се узвик са дна суднице, пун чуђења и одобравања. — Чусте ли људи, разумјесте ли, господини суци, како све вјешто повеза и једно с другим исправи: бива, Ћики тепају, а крадљивцима сви знамо да се не тепа; Ћико је изданак Куљића, којима није у крви да краду, па ни Ћико не море бити уписни тат! Паметно дијете!

— Паметни смо сви, само среће немамо! — добаци неко измеђ' слушалаца, и граја се диже.

— Мир! — викну претсједник суданије, сав блажен и задовољан смишљеним говором младог бранитеља, коме махну руком да настави одбрану.

— Како видите, славна суданијо, баш ова два имена и два презимена иду у прилог по закону реченом оптуженику, иду у прилог његовом поштењу и доброти. Ја, велеславна суданијо, нећу али да се вође разбацујем само празним ријечима и бешједама. Нека то чини ко је и досад чинио — него ћу дапаче чврстим доказима и исказима заклетије' свједока ишћерати ствар на чистац са двије качице сира и са јањећом ко-

жицом, која је пронађена и законито углављена код Мујаге Аџића, трговца из Горњег Шехера. Горе по закону речени оптуженик јест отворено и искрено — које се али ријетко догађа на суду — пред данашњом славном суданијом призн'о и очитов'о да је заиста појео двије качице сира приватног оштећеника Луке Ђулумз из Дугог Села са својом женом и седмеро дјеце. Али, упитајмо се, велеславна суданијо, како је оптуженик Ђирило Трубајић, у цивилу назван Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Куљић, до те двије у питању стојеће качице сира дошао? Којим путем и начином? Да ли крађом или преваром? Да ли он јест ту починио злочин од крађе и законски повриједио §§ 249, 251 и 254, тољка ц, кажњеног законика, како то али пише оптужница високославног државног објесништва од 20 вељаче 1908 године, и како то, велеславна суданијо, у смислу оптужнице, набацује и тврди господин државни? То треба на темељу закона прочистити и у ред довести, па ће се одма' виђети да је оптуженик чист и прав к'о од мајке рођен. Истина је, велеславна суданијо, да су царски оружници пронашли качице у кући горе по закону реченог оптуженика; истина је и то да он испрва није мог'о ни шћео никако да призна покрађу од двије качице сира, него се је отим'о и говорио да су јазавци починили крађу и да им је он исти једне ноћи отео, осим двије качице сира, још и пуну врећу неомлаћеније' кукуруза, два вијенца сувије' крушака и један подугачак радиш љешника. Како видите, велеславна суданијо, све сама јазавчја мива и јестиво! Истом кад су га царски оружници у погледу истраге и изvida на мјесту лица почели незаконито и душмански кундацима тући, истом онда је он призн'о што му се силом кундака натурило да призна. Тако је, велеславна суда-

нијо и ви правични људи из народа, и овај пут, к'о и увијек под жандармским кундацима, пригњављена и пригушена правда и истина!...

— О, постове му његове, и малишан добро кити и везе! — отеше се узвици неколицине слушаца у један мах, и по читавој судници дигоше се живахни и топли повици дивљења и одобравања.

— Малено је и неугледно је, Бог га видио, али му је слатка и смишљена свака ријеч! Бистра и паметна глава!

— Паметни смо ми сви, само среће немамо! — добаци опет онај првашњи из гомиле, али зачудо нити се граја диже, нити му се ко на досјетку гласно насмија као први пут, јер сви бијаху упрли погледе у младог речитог бранитеља.

— Јест, велеславна суданијо! — настави бранитељ с још јачим полетом и одушевљењем. — Послије девет мјесеци мучног истражног затвора, ступа горе по закону речени оптуженик на ово уредовно мјесто да оживи пригушену правду и истину; ступа дапаче на ово законито мјесто, ће не суди кундак ћесерокраљског вакмајстора Дане Кнежевића, него учена глава и дубока памет високог царског, судског савјетника и велеможног господина Игњатија Врепца, који само истину тражи и само за божјом и људском правдом гине! И господин претсједник суданије чуо је данас истину да су јазавци покрали сир и да је оптуженик Ћирило Трубајић једне ноћи, претрпивши велики страх, отео од јазавца сир, однио га кући и појео са својом старом и седмеро дјеце. По смислу кажњеног законика и по §§ 249, 251 и 254, тођка ц, јазавци су починили злочинство и покрали сир. Они су злочинци, и на њи' требало би да се обори господин државни. Горе по закону

речени оптуженик, кад је од јазавца, од дивље горске звијери, отео сир и остале оне ствари, није, велеславна суданијо, учинио ништа рђаво, ништа злочесто, и ништа по закону кажњиво. Учинио је оно што би и сваки од нас у такој прилици учинио. И исказ приватног оштећеника Луке Ђулума на данашњој главној расправи свједочи да су заиста јазавци поткопали мљекар и починили крађу. Кад га је господин претсједник суданије течајем преслушавања упит'о да ли море под сигурно посвједочити да провала под мљекаром потиче од људске руке, одговорио је приватни оштећеник Лука Ђулум из Дугог Села: „Е, то не могу на душу узети, јер је јама под проваљеним мљекаром некако чудновато дошла“! Даклен, провала не потиче од људске руке: мљекар није провалио оптуженик Ђирило Трубајић, у цивилу назван Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Куљић, него горске звијери, јазавци! Да су заиста јазавци поткопали мљекар и починили у смислу кажњеног закона крађу од двије качице сира, море се и отуда виђети што данашњи јазавци нијесу остали онаки какви су били за турскога суда и отоманске праве, нијесу остали повучени и мирни у својим јазбинама. Кад је, велеславна суданијо, заступила Устрија, одма' је од народа покупљено оружље и дата је сваком прáva и слобода, осим тежацима и радном народу. И поп, и пратар, и оца, и газда, и бег, и ага, и субаша, све се то адамијски испрсило у овој земљи, па дебља и тови се, пливајући у устријској прáви и слободи. А радни народ и тежаци, без прáva и слободе, без оружља и без помоћи ни са које стране, а са двије стране навалили злости и напасти: из чаршије 'ајдуци, а из горе вуци и јазавци...

— То и тако неизвољено јест пред царским судишћем говорити! — плану господин „државни“ на бранитеља и скочи као разјарен рис са столице. — То да паче али јест грчкоисточна палитика!

И претсједник суданије плану, али ипак се савлада, па врло уздрхталим званичним гласом рече:

— По сили своје чести и по снази своје коли уредовне, толи претсједничке власти, а по § 318 парбеног поступника, позивам са овог мјеста на ред и мир господина државног да не узбуњује и не спречава течај главне расправе, која се али данас води према прописима §§ 249, 251 и 254, точка ц, кажњеног законика!... Господине бранитељу, продужите и кажите што још нијесте у одбрану казали, а мислите казати.

— Вала, људи, Врепцу мјере нема! — диже се са дна суднице између слушаалаца тихан и једва чујан повик, и све се опет смири и утиша.

— Велеславна суданијо! — настави одбрану бранитељ без и најмање збуњености, са пуно мирноће и присебности у говору и држању. — Море се господин државни љутити и викати колико ће да је малопријашња моја ријеч грчкоисточна палитика, али ће остати увијек истина да су данас јазавци друкчији него што су били за турског суда и отоманске праве. Чим су, велеславна суданијо, осјетили да је Устрија одузела народу слободу и оружље, јазавци су се грдно избеобразили. Најприје су се почели врзати око њива и усјева, па онда ударати на стаје и амбарове, док се неке године двојица чак услободише и падоше на крсну славу Стојану Гатарићу из Локвара...

— Дошли људи на пиће! — добаци неко измеђ слушаалаца, и смијех се разли по читавој судници.

— Јест, дошли људи на пиће, — прихвати ријеч бранитељ — али се чудновати гости не свиђеше неком старом Белемезу, који се побоја да би могло омалити пића и јестива, па пограби с дрвљеника сикиру и погна их у планину, али у планини у'вати Белемеза са сикиром царски шумар и викну: „Сикиру овамо, ти си сје-к'о царску шуму!“ Послије га, на правди Бога, осудише на велику глобу и 'апс, па се и данас у народу каже, кад се коме што неправо и изненада догоди: „Прош'о ко стари Белемез кад је јазавце гонио са крсне славе Стојана Гатарића!“ ... Велеславна суданијо! С погледом на све речено, јест сигурно и освједочено и законито углављено да су јазавци, оваки какви су, могли бити и дапаче били су починитељи злочина од крађе у смислу §§ 249, 251 и 254, тођка ц, кажњивог законика ... Што се али пако тиче украденог јањета, свједочанство јединог свједока Мујаге Аџића из Горњег Шехера јест слабо и нетемељито. Горе по закону речени свједок јест течајем расправе само слијег'о раменима и у великој недоумици одговар'о на питања господина претсједника суданије. Његово се свједочанство не море никако уважити и од славне суданије попримити као темељито и законито. Али, ако би велеславни суд уважио и попримио — у што ја никако не могу повјеровати — исказ и свједочанство свједока Мујаге Аџића из Горњег Шехера, онда се ја, с погледом на Голему лесперину високославног ћесерокраљског генерала Јозипа Пилиповића позивам на царско-отоманске законе од 7 рамазана, од 15 мухарема, од 13 ху-сеина и 23 мујаге, који закони не гоне за крађу јањета, а по њима се и данас суди и они се и данас држе од славног суда у великој чести и штимању ... Велеславна окружна суданијо! С обзиром на све горе речено, у од-

брану и с позивом на све олакотне околности и прилике, прилажем да се оптуженик Ћирило Трубајић, у цивилу назван Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић, 40 година стар, родом и стојбином из Дугог Села, грчкоисточног вјерозакона, ожењен, отац седморо дјеце, неписмен, навозито непорочан, ријеши и пусти испод суђења, пошто он није али дана 18 липња 1907 године узео без знања и приволе, а своје користи ради, Луки Тулуму из Дугог Села јање из тора и двије качице сира из мљекара, чиме би био починио злочин од крађе у смислу §§ 249, 251 и 254, тођка ц, кажњеног законика. Али, ако би ипак велеславна суданија неким путем и начином дошла до свједочанства да при оптуженику има неке кривице — у што не би нико мог'о повјеровати послјије данашње расправе, — то молим велеславну окружну суданију да при суђењу упораби § 63, како не би недужна породица страдала, даље да узме у обзир дуги истражни затвор, неписменост и занемарени одгој оптуженика као олакотне околности и прилике — заврши одбрану бранитељ, сав блажен и узбуђен, са пуно вјере и увјерења да је казао све што је требало казати.

Претсједник суданије, као да се трже из дубоког размишљања, диже покуњену главу високо изнад дебелих судских списа, обухвати великим погледом читаву судницу и викну са пуно свечаности и званичности:

— Данашња главна царска расправа, која јест вођена по смислу §§ 249, 251 и 254, тођка ц, кажњеног законика против оптуженика Ћике, право Ћире Трубајића, званог Куљића, закључује се, и суданија се повлачи на вијећање и одлуку!

При пошљедњим ријечима лагано и одмјерено диже се претсједник суданије и покупи са стола читав

дењак списа. За њим се мирно и достојанствено дигоше и остали чланови суданије и окупише се уврх суднице, да вијећају.

Претсједник суданије сједе и згури се над једним сточићем, који је сав био прекривен дебелим списима, па се стаде мрштити и напрезати да по једној старој осуди састави главну Ћикине осуде. Око сточића су мирно и непомично, без гласа и даха, стајали суци и присједници са перовођом, очекујући да почне вијећање.

— Овђе се не може вијећати. Одвећ је тијесно и незгодно! — рече претсједник суданије врло зловољно. — Ми би се морали повратити на своја стара мјеста, а државни, бранитељ, оптуженик и сви остали слушаоци, требало би да изиђу напоље, док се не сврши вијећање и одлука. Само, ето, не знамо да ли се вратио керкермајстор са рапорта?...

— Молим Бога и славног суда, — чу се из гомиле слушаалаца глас Косте пуцера, који се неоклењ нађе у судници — ви се морете слободно повратити овамо доље на своја стара мјеста, а ми ћемо сви изићи напоље. Керкермајстор се вратио са рапорта и одвео све жене, осим Јелке чедоморке, на Врбас. Ону сушичаву кљусину, Јову кључара, задржали су јутрос у болници, и тако је ост'о и пост'о над Црном кућом једини господар наш добри кључар Николица. Он зна све, зна и да се суданија води, али шути и прави се невјешт. Ето га сједи на басамацима, пуши своју лушу, преговара се нешто са Јелком чедоморком, и вели: „Пјевај, Јелче, младост прође! Пјевај, нека се народ мало провесели под мојом управом и командом!“

Ријечи Косте пуцера изазваше бучно одушевљење и узбудљиве повике међу слушаоцима који су са стра-

хом пратили ток суданије, стрепећи да би могао сваки час изненада ударити тамничар или кључар Јово. Са њихових притиснутих и уздрхталих душа свали се сињи терет страховања, и сви, осим чланова суданије, похрлише напоље, водећи оптуженика између се као младу и пјевајући 'апсеничку пјесму:

Све субота по субота:
Мени дође осуда,
А ја тужан у тавници
Пјевам пјесму жалосну.

Жалобитна 'апсеничка пјесма, пјевана са много бола и прастаре човјекове туге за отетом слободом, оживје ледене тамничке зидове, затресе умртвљеним ћелијама и задахну и запљусну животом и свјежином Црну кућу с краја на крај, с врха до дна. Са свију страна и из свију ћелија прихватише 'апсеници пјесму која је у тамници спјевана и која се само у тамници пјева, и све узаврије у безмјерно узбудљивом и необузданом клицању и натпјевању. Кад се натпјевање и повици полагаано смирише, издишући у леденим зидинама, писну жалобитно глас Јелке чедоморке, чист и звонак као сребро:

Ај дуга дана, дуга дана
У зла господара!

— Нека Јелка чедоморка пјева и тугује — рече претсједник суданије више као за се, кад посједаше на стара мјеста — а ми ћемо вијећати. Да нам осуда буде права царска осуда, морамо некако и имена подесити. Ја ћу се у осуди писати Игњац Вребацовски, ти, први суче, Габријел Јаворовски, а ти, други суче, Јозип Лесиецки. Присједници Омеша Мустих и Лука Прамасунац могу у осуди остати к'о што и јесу. Перово-

ђа нека нам се зове Прањо Прањић, домаћи човјек, католик. Државног ћемо мало прекрстити и писаћемо га у осуди Грегор Злојутровски, а бранитеља Дане Димковић... Шта ви мислите, господине судбени тајниче Јаворовски — промијени претсједник суданије глас и држање, обраћајући се првом суцу — да ли јест оптуженик, с обзиром на проведену расправу, крив злочина из §§ 249, 251 и 254, тођка ц, кажњеног законика, и акопрем јест крив, колику онда кажњу да му по закону одмјеримо?

Први се судац дубоко замисли и, послије подужет размишљања, рече отсјечно:

— Недвојбено јест оптуженик у смислу закона крив у питању стојећег злочинства, и ја прилажем да му се одмјери кажња од четири године тешке тавнице, куће необичне.

Претсједник суданије, који је већ био за се створио осуду, забезекну се кад чу одговор првог судије и обрну се другом судији вотанту:

— Куда ваше мишљење и ваша памет дере, господине судбени приставе Лесиецки, у погледу кривње и кажње горе по закону реченог оптуженика?

Други се судија такође дубоко замисли. Послије дугог размишљања и ћутања, рече:

— Моје мишљење и моја памет јест али зато, да јест горе по закону речени оптуженик скривио злочин од крађе, и пошто недвојбено кажњени законик за така злођела прописује кажњу од једне до пет година, то прилажем да се оптуженик осуди на четири године тешке тавнице, куће необичне, оштро гвожђе, свако четрн'ест дана пост и свако седам дана тврди кревет.

Претсједник суданије још се више забезекну и изненади одговором другог судије вотанта, па се обрну првом присједнику и рече:

— Први присједниче, Омеша Мустићу, куда ваше мишљење и ваша памет шибала и дере у погледу кривње и кажње горе по закону именованог оптуженика Ђике, право Ђире Трубајића, званог Куљића?

Први присједник Омеша Мустић, који са пуно заједљивости посматраше оба суца, одговори одмах чврсто и отсјечно:

— И без размишљања и без ћутања, а по саслушању данашње расправе и свједока, ја к'о један први присједник суданије и судија народни не налазим никакве кривице при оптуженику, и прилажем да се оптуженик пусти одма' из затвора.

— А ви, други присједниче, Лука Прамасунче, шта ви уствари мислите и како ви по својој памети сматрате кривњу и кажњу горе по закону реченог оптуженика?

— Ја, к'о најстражнији у овој суданији и у овој земљи, у којој се све српско потискује и на крају меће...

— Буди муслиманац! — прекиде другог присједника први присједник Омеша Мустић. — Слави Курбанбајрам, а не шарај јаја на Црвену суботу, па нећеш бити најстражнији. Мука ти што нијеси први присједник и што се ти први не питаш!

— Нема ту, Омеша, никакве муке, већ сам ја шћео да речем само једну истину: да се наше српско у овој земљи, откад је Швабо заступио, гура на пошљедње мјесто. Само Швабо требало би се да се мало дозове памети, јер ми смо они и остајемо они који царствима животне жиле подгризамо!

Претсједник суданије плану као рис и грдно се развика:

— Молим, молим! У име закона забрањујем вам најоштрије да говорите о којекаким историјама, и позивам вас, с обзиром на уредовне прописе, да кажете да ли јест оптуженик крив, а акопрем јест крив, колика онда кажња да му се одмјери?

— Колико моје суђење и моја памет доноси, могу рећи, к'о један присједник и судац народни, да при оптуженику нема никакве кривице ни злочина — одговори мирно други присједник. — Сир су покрали сигурно јазавци, а појео га је оптуженик са својом женом и дјецом, а што је он и признао на данашњој главној расправи. Закон, колико моје знање доноси, кажњава оне који краду, а не оне који једу. Ни у овог цара нема, ваљда, у закону палиграпа о злочину једења!... За јање исто тако није доказано да је оптуженик укр'о, а да га је и укр'о, не може му се судити, јер га бране царски, отомански закони, који се и данас држе у великој чести и штимању, како то малоприје рече господин бранитељ.

Претсједник суданије обори очи, намршти се, набра тешко обрве и ушути се. Шутио је позадуго, испуњујући главу осуде и као нешто смишљајући. Наједном се трже из размишљања, удари обема рукама по списима, и рече хладно и одмјерено:

— Господо суци и присједници, ви се али много разилазите у погледу кривње и кажње горе по закону реченог оптуженика. Ви сте, господо суци, изrekli кривицу и велику кажњу од четири године тешке тавнице, куће необичне, а присједници су опет изrekli да при оптуженику не налазе никакве кривице, па да би га требало одма' пустити из затвора. К'о дугогодишњи

судац и претсједник данашње главне расправе могу рећи да ви, ни једни ни други, немате потпуно право. Горе по закону речени оптуженик није толико крив ни прав к'о што мисле присједници. Крив је можда више него што је прав, кривица му се али течајем главне расправе није могла доказати. Свједочанства свједока и ини судбени докази јесу слаби и нетемељити. С обзиром на то и с погледом на све прилике и околности овђе се мора у смислу недостатака доказа упоробити § 271, тођка 3, и ријешити оптуженик од оптужбе.

— И ми смо за недостатак доказа! — викну први судца, привлачећи уза се другог суца.

— Ми смо за § 271, тођка 3, и приступамо мишљењу господина претсједника суданије! — додаде други судца.

— Ми не приступамо никоме! — викну поносито први присједник Омеша Мустиф.

— Ко 'оће нека приступи нама! — дода још поноситије други присједник Лука Прамасунац.

— Ја сам и не'отице вама приступио — рече претсједник суданије, благо се осмјехујући. — Оптуженик се, даклен, с погледом на § 271, тођка 3, у недостатку доказа решава од оптужбе, а приватни се учесник Лука Ђулум из Дугог Села упућује са својим захтјевом оштете за двије качице сира на редовити пут грађанске правде. Изволите, господо суци и присједници, потписати записник осуде — рече званично претсједник, суданије, потури једну повећу хартију испред себе и викну мало јачим гласом: — Нека уђе господин државни, господин бранитељ, приватни учесник и оптуженик, да им се осуда прогласи!

Врата се на судници нагло отворише, и на вратима се први појави Коста пуцер. Иза њега уђоше „држав-

DACA
MACA

ни“, бранитељ, оптуженик и приватни учесник, а онда поврвише 'апсеници, и у тренутку се читава судница напуни. Бранитељ и „државни“ мрко се погледају. Оптуженик, преплашен, изнемогао и блијед као крпа једва се дотетура до оптуженичке клупе. Из његових лукавих, свјетлуцавих очију бије жива радозналост да са лица чланова суданија прочита и сазна своју судбину, али узаман! Лица су њихова мрачна и очајно званична. Његово мршаво и испошћено тијело обузе мртвачка немоћ и дрхтање, очи му се засвијетлише сузама, и он обори главу, јер 'апсеник, док стоји пред судом, не жели ни од кога да чује осуду своје кривице. У судници дрхташе дубока, гробна тишина, пуна очекивања и сустезања, и у тој треперавој, језивој тишини дигоше се мирно и достојанствено чланови суданије. И претсједник суданије, увијек срећен, одмјерен и свечан у говору и држању, држећи у рукама голему хартију, поче да дубоко званичним гласом чита осуду:

— Окружни суд у Бањој Луци јест данас сбнашао својом коли уредовном, толи судском власти под претсједништвом судбеног савјетника Игњаца Вребацовског и у присутности судбеног тајника Габријела Јаворовског и судбеног пристава Јосипа Леснецког као судаца, те Омеше Мустића и Луке Прамасунца као присједника, и Прање Прањића као перовође, ушљед оптужбе државног објесништва проти Ћике, право Ћире Трубајића, званог Куљића, због злочина из §§ 249, 251 и 254, тођка ц, кажњеног законика, подигнуте оптужницом од 20 вељаче 1908 године, број 2268, након наредбом од 2 свибња 1908 године наређене у присутности државног Грегора Злојутровског, приватног учесника Луке Ћулума из Дугог Села, оптуженика Ћике, право Ћире Трубајића, званог Куљића, бранитеља

Дане Димковића, дне 23 коловоза 1908 године обдржаване главне расправе на основу пријелога државног објесништва да се оптуженик кривим прогласи, за право изрећи:

Ћико, право Ћиро Трубајић, звани Куљић, 40 година стар, родом и стојбином из Дугог Села, грчко-источног вјерозакона, ожењен, отац седмеро дјеце, неписмен, ради престапа из §§ 425, 456, 478 и 483 са 10, односно 6, односно 30, односно 15 дана затвора кажњен, решава се по § 271, тођка 3, од оптужбе да јест дне 18 липња 1907 године узео без знања и приволе, а користи своје ради, Луки Ћулуму из Дугог Села јање из тора и двије качице сира из мљекара, чиме би али био починио злочин од крађе по §§ 249, 251 и 254, тођка ц, кажњеног законика...

— Молим Бога и славног суда! — уплахилено и као изван себе упаде у ријеч претсједнику суданије оптуженик, пун грозничаве уздрхталости и стрепње која обузима обично сваког оптуженика кад се чита страховито натегнута, збијена и замршена глава осуде. — То нешто одвећ замршено и на дугачко отишло, па не знам молим Бога и славног суда, да ли сам осуђен или нијесам?

— Бога ми, Ћико, и ми овамо доле не разумијемо добро — чу се повик са дна суднице. — Учевно је то удесио савјетник Вребац, јер тако ти је то исто и на швапском суду: докгођ солдат не тури баганету у корице, не мореш знати да ли си осуђен или ослобођен!

— Да сте ви живи и здрави, он је осуђен, али мало! — викну злурадо приватни оштећеник Лука Ћулум. — Стаћемо ми, Ћико, ускоро барабар и пред Врковну суданију, у којој неће судити Омеша Мустих.

— Не заноси се толико злобно, Ђулуме, није он осуђен нимало! — викну из гомиле слушалаца једна крупна и натмурена људина. — Још никог није унесређио и засужњио § 271. То је палиграп праве и милости. Добро ја то знам, јер на својим леђима носим терет од једно десет до петн'ест главније' расправа...

— Молим за мир и ред макар у часу проглашавања осуде! — викну оштро и љутито претсједник суданије, онда сједе са осталим члановима суда и поче да развија мирно и одмјерено разлоге осуде:

Разлози.

У ноћи на 18 липња 1907 године нестало јест Луки Ђулуму, старовнику из Дугог Села, без знања и приволе истог Луке Ђулума, а туђе користи ради, једно јање из тора и двије качице сира из мљекара. Знајући исти приватни оштећеник Лука Ђулум, да живи у једној земљи у којој али влада ред и закон, јест одмах покраћу пријавио царским оружницима с позивом на Царску декламацију од 28 коловоза 1878 године. Сумња је пала на једно лице, дотично особу, која више воли ноћ и мјесец, него дан и сунце. То јест био данашњи оптуженик Ђико, право Ђиро Трубајић, звани Куљић. И царски оружници Дане Кнежевић и Јосип Прокаска јесу одма' пошли кући горе по закону осумњичене особе, претражили су кућу и ине просторије и нашли су на мјесту лица двије празне качице, које су али власништво приватног учесника Луке Ђулума из Дугог Села. Код Мујаге Аџића, трговца из Горњег Шехера, јесу дапаче царски оружници пронашли и законито углавили и кожицу *навозито* украденог јањета Луке Ђулума, и у смислу изvida и истраге поднијели

су кажњену пријаву против Ћике, право Ћире Трубајића, званог Куљића, на високославно државно објесништво с погледом на §§ 249, 251 и 254, тођка ц, кажњеног законика против горе по закону осумњичене особе подигло оптужницу, на темељу које јест данас поведена и проведена главна расправа.

Течајем данашње сједнице заклетим свједоцима и иним судбеним доказима није се али могла кривица оптуженика у свима правцима и с обзиром на све околности доказати. Сумња је јака била, сумња је и остала, али по сумњи се не суди, него по истини и доказима. Истина је да су у кући горе по закону осумњичене особе нађене двије празне качице, које су али власништво Луке Ћулума из Дугог Села. Оптуженик се брани и вели да је од јазаваца са осталим стварима отео и двије качице сира, да га послѣ поједе са својом женом и седмеро дјете. То би му се могло и вјеровати и не вјеровати, готово прије вјеровати него не вјеровати, јер и из свједочанства приватног оштећеника Луке Ћулума наслућује се да би могло бити да су заиста јазавци провалили мљекару и починили злочин крађе на двије качице сира. Исти приватни оштећеник Лука Ћулум, упитан течајем данашње расправе као свједок, да ли од људске руке потиче јама под проваљеним мљекаром, одговорио је: „Е, то не могу узет’ на душу, јер је јама под проваљеним мљекаром некако чудновато дошла.“ По овим ријечима долази ова славна суданија до одлуке и вјеровања да не море доказно и законски утврдити да јест провалу и крађу починило људско лице у особи Ћике, право Ћире Трубајића, званог Куљића. Искази ћесерокраљског вакмајстора Дане Кнежевића и његова друга Јозипа Прокаска јесу слаби и нетемељити, и прошарани су погрдама, које све дру-

то доказују, само не кривицу горе по закону осумњичене особе и у питању стојећег оптуженика... Што се, али пако тиче навозито украденог јањета истог приватног учесника Мујаге Ћулума, свједочанство једног јединог свједока Мујаге Аџића из Горњег Шехера није могла ова велеславна суданија уважити и попримити као тођно ваљано и законски недвојбено. Исти свједок је једном исказао да је кожицу купио кад се оптуженик враћао с пазара, а други пут је рекао да је кожицу купио кад је оптуженик силазио на пазар. Осим тога, јест овај несигурни свједок течајем цијелог преслушавања одговарао у великој недоумици и само слијегао раменима. С погледом на то јест се суданија сагласила да се свједочанство овог свједока одбаца као ништавно и невјеродостојно.

Кад је велеславна суданија обнашла да је ово свједочанство о украденом јањету невјеродостојно и законски нетемељито, није имала разлога и темеља да и у овој прилици вијећа и просуђује царско-отоманске законе од 7 рамазана, од 15 мухарема, од 13 хусеина и 23 мујаге у свези са Големом лесперином високославног и краброг ћесерокраљског генерала Јозипа Пилиповића од 31 коловоза 1878 године, који закони говоре о крађи јањета и на које се дапаче течајем данашње главне расправе позвала одбрана.

Према свему горе реченом, и према посматрању и просуђивању свију прилика и околности, уважавајући како наводе славне оптужбе тако и наводе славне одбране, није могла ова велеславна суданија доћи до одлуке и вјеровања да је оптуженик починио злочин у смислу §§ 249, 251 и 254, точка ц, кажњеног законика који му се у гријех уписује. Имајући увијек на уму ону мудру народну ријеч, да је боље деведесет и де-

вет криваца пустити него једног праведника осудити, јест данашња велеславна суданија упорабила § 271, тођка 3, и, због недостатка доказа, ријешила од оптужбе горе по закону именованог оптуженика Ћику, право Ћиру Трубајића, званог Куљића. Пошто се је али течајем данашње главне расправе недвојбено и законски темељито доказало да је оптуженик заиста појео двије качице сира, то се приватни оштећеник Лука Ђулум из Дугог Села упућује са својим зактјевом оштете на редовити пут грађанске правде — заврши претсједник суданије отсјечно званичним и свечаним гласом своју ријеч, и читава судница, у којој за све вријеме разлагања осуде владаше дубока тишина и мукли тајац, прште у распаљиво клицање и радосне повике одобравање: „Живела правда! Живио претсједник суданије господин савјетник Вребац и његова памет и знање! Живио Омеша Мустиф и његова правда! Живио слаткореки бранитељ! Доље с државним, што на правди Бога људе гони!“

И у тој бескрајној граји и побјешњелом клицању диже се на миг претсједника суданија „државни“, сав збуњен и пометен, и једва изговори званично уздрхталим гласом:

— Уважавајући данашњу осуду, на закону али неутемељну, улажем против назочне осуде жалбу ништовну на високославно Врковно судишће!

ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ

*Ко искрено и сјрасно љуби И-
сјину, Слободу и Ошаџбину, слобо-
дан је и неусјрашив као Бог, а пре-
зрен и гладан као пас.*

П. Кочић.

Чиста, свијетла судница. По зидовима висе слике великих лич-
ности. На десној страни од врата, крај прозора, сто, на лијевој
такође сто. На столовима протоколи и некакве дебеле књи
журине.

Давид (мален низак, сув као грана, лаган као перце.
Лијева му је нога мало краћа од десне, те се гега кад иде.
Очи му се свијетле и преливају као у мачке из мрака. Сав
сијед, преко педесет година. Мијења глас. Умије заплакати као
мало дијете, залајати као пашче, а закукуријекати као пијетао.
Често пута удари згодно рукама о бедре као пијетао крилима
и закукуријече, те превари пијетлове, па се прије времена ра-
скукуријечу по селу. Зато га руже помлађе жене. Претвара се
и да је стидљив. Не вјерујте му. Улазећи у судницу, крсти се
и држи јазавца свезана у врећи. У јазавца вири само њушка из
вреће): Добар дан, главати господини!

Судац (на десној страни, крај прозора, загњурио главу
у књигу, па нешто мрмља).

Писарчић (на лијевој страни, погнуо се по столу, па
брзо и оштро пише).

Давид: Добар дан, главати, царски господини!... Е,
чекај, блентави Давиде! Што си посрљ'о к'о прасе у
сурутку? Зар не видиш да господини имају посла?
Ослони се на зид, па мало причекај. (Јазавцу). А ти,

лопове један, дош'о си ће треба! Истина Бог, 'вође нема куруза, али има нешто друго, јазо. Има палиграпа, дупли', кабасти' палиграпа, јазо! Јадна ли ти и прежалосна мајка твоја! Зар изјести читаву њиву куруза, па не засладити с палиграпом, е то би било Богу плакати!

Судац: Ко је то?!

Давид: Добар дан, главати и велевлажни царски господини! Слуга сам препокорна!... Ама, каква је ово кућа ће се ни Бог не прима?

Судац: Шути, марво једна!

Давид: Шути, марво једна! То је лако рећи. Ето и ја велим. Ама, то није у најмању руку у реду, да рече један, рећемо каз'ти, царски службеник.

Судац: Ти ћеш мене зар учити?

Давид: Не д'о Бог! То не би мог'о ни у сну сањати. Здраво сван'о, господине?

Судац: Ти да се са мношћу рукујеш и здравиш?!

Давид: Здраво смо, 'вала Богу! Како си ти, како је госпоја? Је л' она здраво?

Судац: Да теби не фали што? Јеси ли ти потпуно здрав?

Давид: И ми смо, 'вала Богу, сви здраво и мирно, а теби 'вала, који се ти распитујеш за ме, и за ме и за моју вамилију. (Окреће се писарчићу). Јеси ли ти здраво сван'о, дијете?

Судац: Ама, шта је теби, будало?! Оклен си? Како се зовеш?

Давид: Ја се зовем, славни суде, Давид Штрбац, село Мелина, котар Бања Лука, окружље Бања Лука, а земља, мислим, главати господине, да ће бити Босна. Кућна ми је лумера 47. Тако ме славни суд пише и тако ми позовке шаље.

Судац: Добро, добро, Давиде. Видим да знаш ред. А шта ти је то у тој... Но, како се то зове?

Давид: Врећа! Врећа се ово зове, а ово у врећи, ово се јазавац зове.

Судац: Јазавец! Шта ћеш с јазавцем овдје?

Давид: Тужим га славном суду, јер ми је изио читаву њиву куруза. Тужим га и тужићу га што се даље и теже море!

Судац: О-хо, људи, људи! Што још човјек неће доживјети у овој будаластој Босни! Јазавца тужити! Е, ово је права будала, будала над будалама. Ама, откуд ти је дошло у главу да јазавца тужиш?

Давид: Откуд ми је, велиш, дошло у главу да јазавца тужим? Није ниоткуд, већ знам данашњи ред и закон. Зар ти, болан, мислиш, да ја не знам да овај ваш цар има за свашто закон? Зна то Давид, зна. Немој мислити да не зна! У свашто се он по мало разбירה и увијек зна шта је по закону, а шта јопе' није.

Судац: Добро је то и лијепо све, Давиде, али јазавца тужити! То... то...

Давид: Ти мислиш, главати господине, ће сам ја рођен за турског суда, да не знам данашњег реда. Знам ја данашњи ред, знам. Истина Бог, много сам се и промучио, док сам то све у глави уредио и, рећемо каз'ти, средио... Шједнемо вако, ја и она моја бабетина, увече крај огњишта, па почнемо, што 'но ви велите, штудијерати: ово је, жено, по закону, ово, јопе' није; ово би могло бити по 'вом палиграпу, ово јопе' не би. И тако до неко доба ноћи штудијерамо.

Судац: Баш тако штудијерате?

Давид: Да, дуго и много штудијерамо.

Судац: Па зна ли ти баба што?

Давид: Моја је, велевлажни господине, па се бо-

јим да ћеш помислити да је 'валим, а не 'валим је, већ ти по правди кажем: да се почем турски земан поврати, она би могла са својом памети наред Бање Луке кадија бити. Ја велим: кадија. Какав кадија! На моју душу, да зна само још писати, могла би ти мирне душе рећи: „Устани са те царске столице, да ја народу правду дијелим!“ Тако је то паметна и учевна жена!

Судац: Баш тако учевна?

Давид: О, не питај, господине, то је чудо једно! Да ти се, којом срећом, јутрос било оклен прикрасти, па да чујеш њезине памети и науке: „Ти идеш, вели, Давиде?“ „Па видиш, жено, да сам пош'о.“ „Како ти идеш суду?“ „Па идем к'о и остали свијет, на двије ноге.“ „Добро, каже, ама јеси ли ти средио у глави како ћеш тог јолпаза тужити?“ „Јесам. Тужићу га што се даље и теже море.“ „У који мислиш суд?“ „Па ја млим, жено, у окружни, јер је штета велика.“ „Ето, Бог те не убио!“ врисну она, к'о да је нешто уједе за срце. „Увијек се 'валиш: ја ово, ја оно; паметан сам. учеван сам, знам закон! Јадна ти твоја наука и знање!“ „Чекај, жено, научи ме, слушаћу те. У који ти мислиш суд да би требало ићи?“ „Најприје 'ајде доље у 'нај наш, мали сељачки суд, будало једна будаласта! Како би тражио суда преко суда? Знаш ли ти, болан, да би се замјерио царској господи? Најприје, велим ти, 'ајде у наш мали, сељачки суд, па ако га туј не осуде, онда, истом онда 'ајде на округли суд. Ако и туј ништа не буде, одма' се врати, па ћемо видети шта ћемо радити. Видим ја, вели, да ће то доћи и до самог цара.“ — „Ама, жено, оклен ти толика памет, крст ти твој љубим?!“ чудим се ја, главати господине. „Па како ћеш одати чест царској господи?“ пита ме и испитује к'о поп на исповиједи. „Па казаћу: Помози Бог, царски

суди, на Бањој Луци!“ „Ето, ето, ето! О, јадна ти сам ја и чемерна с тобом! О, јадна ти сам ја и чемерна с тобом по сто пута!“ стаде вриштати к'о бијесна и чупати косе. „Слушај, Бог те убио, како ћеш одати царској господи чест. Кад ућеш у наш мали, сељачки суд, викни: Добар дан, главати господини! А кад ућеш у велики, округли суд, дубоко се поклони...“ „Није-сам ја, жено, млада, па да се поклањам. Шта је теби? Да ти нећеш прећерати с том твојом науком!“ велим јој ја. „Шути, сунце те небеско спржило, кад ништа не знаш! Слушај: кад ућеш у округли суд, дубоко се поклони и одма', с врата, 'нако из дубљине подвикни: Добар дан, велевлажни господини! А не би, вели, згорег било кад би у малом суду и једно и друго рек'о: „Добар дан, главати и велевлажни господини!“ и дод'о: „Слуга сам препокорна!“ Таки је данас ред, и тако се царским службеницима одаје чест.“ „Ама, жено, оклен ти толика памет и наука, постове ти твоје љубим!“ запањио се ја од чуда. *9069e*

Судац: Бога ми, Давиде, баш ти је учевна жена. А гдје научи она толику науку?

Давид: Ђаво би је знао, главати господине! Дружи се много с кнежевом женом, и иду тамо жандарској касарни, па ја не знам... Море бити да је научила и од царски оружника и од књегине, а кнегиња је баш зорли, кабасто учевна жена. Кршна, наочита, млада к'о кап, па је царски оружници од драгости на рукама носе, а све због њезине памети и науке! А моја стара шјела наред касарне, извалила се на царске душеке, па пије, пуши и прима науку. Боже мој, Боже, чудне љепоте у нашега цара! Боже мој, Боже, ала ви усрећисте нашу земљу! Свијет се лијепо умртно од некаква добра и милине, па једва дише. Свак вес'о, за-

довољан, свако пјева, само се пјесма није не чује. Једини сам ја (плаче) незадовољан, јадан и чемеран.

Судац: Шта ти је, Давиде? Што плачеш? Шта је теби криво и неправо у овој земљи?

Давид: Није ми ништа криво на славни суд, већ на тог проклетог лопова, шјеме су се умело! (Туче јазавца по њушци). Да Бог да ти, душманине и злотворе мој, вјешала омастио, к'о што ћеш и' и омастити, ако у тој земљи буде још и мало правде и закона!

Судац: Што га толико тучеш и кунеш? Шта ти је учинио?

Давид: Зар ти нијесам малоприје каз'о? ... Изволи, господине, да га повргнем на земљу? Тежак је ко млински камен, сапрела га моја крвава мука и сиротиња! Изволи, господине?

Судац: Изволим, изволим, Давиде. Спусти га.

Давид: Како би било, главати господине, да га извадим из вреће, па да га привежем за једну ногу од астала, да видите мог злотвора и душманина, кости му у Зеници сагњиле! Изволи, велевлажни господине?

Судац: Изволим де, привежи га.

Давид (вади јазавца из вреће): Чувајте се, господини моји, јер, ако ми се измакне, зло ће бити. За рђаво, да простите, мјесто јазавца лети. Чекај, лопове један, што се толико отимаш и копрцаш! Још сам ја снажан, иако сам се родио некако кад се први пут почела трећина од народа купити; још ја имам снаге и кувета, иако се већ двадесет година немам чим ни на Ускрс омрсити. Вала царевини, нашој премилостивој Земљаној влади и славном суду, што сам и ово мало снаге очув'о! Вала им ће чули и не чули! ... Види га, господине, види како њуши: шуште ли оклен курузи. О.

небо те (удара га по њушци) убило! (Врисне). Чувајте се, господини моји, измаче ми се! О, јадан ти сам, шта учини! (Јазавац се заостријо, наостријешо, па трчи кроз судницу. Сад полети једном прозору, сад другом, сад се затрчи под један сто, сад под други; сад опет полети вратима, сад опет међу ноге). ...Ето га управ међу краке! Чувај се, господине! Јој, јадан ти сам, ако ти што буде, никад ти госпоји ни ја ни ти нећемо смјети изићи пред очи! (Једва га ухватише и свезаше).

Писарчић (сав блијед): Што си га пустио, магарче?

Давид: Ко ме ти то велиш, магарче?

Судац: Што си га дријешо, будало?

Давид (смије се): Ама, чекајте, људи, да се мало приберем! Ја сам тебе пит'о: „Изволи, господине?“ Ти кажеш: „Изволим, изволим, Давиде.“ Е, ко је сад крив? Ја, бели, нијесам, јер слушам што старији изволи и нареди.

Судац: Ти си, Давиде, и будала, и ниси будала.

Давид: 'Вала ти на таквој ријечи к'о старијем и учевнијем!

Судац: Што си водио овог лопова пред суд? Што га ниси одма' на њиви убио?

Давид: Како сам будаласт, море бити да би и то учинио, да не знам данашњег реда и закона. Ама, што би ти, главати господине, дуљио, отез'о и натез'о: знам закон, па нећу преко закона. Нећу преко закона, па уби ме!... Неке године, док још нисам био свјештио вашег закона, убио сам у тој истој њивици једног јазавца. Биће, ваљда, брат овог лопова. У'вати ме царски шумар и оглоби с пет воринти. Кад метну паре у цел, оштро ми запријети: „Не смијеш то више чинити, јер и јазавца данашњи закон брани.“ Е, кад га брани, нек му и суди, кад штету почини!... Само, имам оно

нешто крезубе бабетине, и ту њивицу куруза што сам им'о, па ми овај лопов сатра и са земљом сравни. Осушили се јадни курузи, па кад прођем покрај њивице обузме ме туга и жалост. О, како тужно шуште чемерни, сломљени курузи! Рек'о би чојек да уздишу за осветом и правдом... Само (плаче), само сам ту њивицу куруза им'о, па...

Писарчић (заједљиво): А како ти се зове њивица? То треба славни суд да зна.

Давид (таре сузе): Чудновато се, дијете, зове њивица. Зове се: *Ни Давидова, ни царска, ни спа'иска*. Тако јој је име и тако је, чини ми се, и 'вође у суду записато.

Судац (смије се): У тебе, Давиде, све то некако запетљано. Како се то зове њивица: *Ни Давидова, ни царска, ни спа'иска*? Како то?

Давид: Е, лако, господини моји. Све ћу вам казати по реду и закону. То је њивица крчевина. Ја сам је искрчио, па велим: моја је. Око те њиве царска шума. На крај њивице, управо кад се пође доље Маркановом Точку, стоји дирјек, убоден у земљу, с оне двије к'о кантарске куке (С. Š.). То веле к'о пише: царска шума. Боже мој, Боже, чудне љепоте у вашег цара! Боже мој, Боже, сваком ли се данас одаје чест: царска шума! За турског суда: свачија, ничија шума, а данас царска шума. Па кажем вам, око те је њивице царска шума, те грунтовник вели: „Истина, Давиде, ти си је искрчио, али то је царска шума. Пошто си искрчио царску шуму, остала је царска земља. Шума је царска, па и земља мора бити царска.“ Сад долази спа'ија: „Лажеш, Влаше! Ниси је искрчио, већ је то, бивакарце, од давнина зиратна земља, а сваки комадић зиратне земље мој је!“ На чијој је страни права.

не знам. Само знам да зато свијет ту њивицу зове Ни Давидова, ни царска, ни спа'иска. А ја би' рек'о да свијет у једну руку има и право, јер та њивица, како сте чули, није ни моја, ни царска, ни спа'иска, већ овог проклетог лопова и брезаконика. Док-се ми 'вамо свађамо и препиремо чија је, а он се поистија слади и дебља, што 'но веле, к'о шокачки пратар. Зато вас молим и преклињем да га што теже осудите. Мени је овај славни суд много добра учинио. Од многе ме је биједе и невоље ослободио...

Судац: Баш од многе те невоље ослободио? Како то?

Давид: Да, да, од многе ме је биједе и напасти ослободио. Све ћу вам, господини моји, казати по реду и закону. Им'о сам сина. Снажно, младо и витко момче к'о јела. Није био ни мало на ме налик. Бацио се био на ђеда, мога оца, што је у пошљедњој буни у Црним Потоцима погин'о. Снажно и витко момче, али наопако и злочесто, да Бог милостиви сачува! Узеше га у војску, послаше га у Грац и ја дану' душом. Лани, око Часни' верига, донесе ми кнез црну књигу и три воринта: „Давиде, умро ти син, па ти царство шаље три воринта. То ти је награда“. „О, добре царевине, крст јој љубим!“ лијепо ја јаукну' од радости, а жена и дјеца заплакаше. „Брате, кнеже, врати ти та три воринта царевини. Право ће бити и Богу и људ'ма да то царевина узме себи к'о, рећемо каз'ти, неку награду, јер она је мене од напасти ослободила“. — Онда сам им'о једну краву, добру, дебелу краву. Од уста сам своји' откид'о, па сам њој дав'о. Кажемо вам, добра, дебела крава, али зијанћараста, да Бог заклони! Прескочи ти преко плота и ограде куд занесе! Сатра ми сваке године љетину. Дочу то некако славни суд. Ето ти једног

дана оног шикуције што купи мирију и порез: „Давиде, вели, дочуо суд да те снашла биједа, па ме је посл'о да... Како би било да ми ту несретну краву претеслимимо царевини, па нек се она тамо ш њом мучи и девера?“ „Вала, велим ја, царевини која се толико за ме брине! Води, брате, води одма!“ — Онда сам им'о чет'ри козе. За турског суда мирне к'о овчице, а кад заступи укопација, ошјетише и оне слободу, Бог и' убио, па се не дају сносити! Почне и' она моја крезуба бабетина мусту, а пошљедња ногом у каб'о, па пролије варенику. Дочу јопе' некако царевина. Ето ти шикуције: „Помози Бог, Давиде! Здравно, мирно?“ „Добро, вала Богу, како си ти?“ Туј се упитасмо за здравље, док шикуција поче: „Тебе, Давиде, зар јопе' снашла напаст: немирне ти козе, па пролијевају варенику? Како би било да и' предамо порезном уреду, па нек се он ш њима мучи?“ „О, да добре царевине, милостиви Боже!“ занес'о се ја и лијепо јавну од некакве силне милине, а жена и дјеца од велике радости зајецаше. „Гони, брате, љубим ти стопе твоје, гони!“ И, Бога ми, човјек вала му, вала и њему и премилостивој царевини! Оћера несретнице и опрости ме напасти. — Од свега мала и имаћа остаде ми још један прасац, добар, деб'о прасац, али зијанћараст и несрећа једна! Потра кукурузе, поједе тикве и мисираче, све поједе и пождра, да опростите, к'о какав шикуција. Направим му јармац и метнем 'вако к'о сад теби (склапа руке и показује на писарчићу), не буди примијењено, око врата, али не помаже. Скочио свијет на ме к'о на бијелу врану: „Твој прасац, Давиде, упропасти и тебе и нас!“ Од уста до уста, док и царевина не дочу. Ето ти шикуције: „Е, баш си, вели, Давиде, баксуз! Ни у чем ти се не да!“ „Доста, брате!

Знам!“ викну’ ја, па га загрли’ и пољуби. „Доста! Го-
ни! Вала ти вала и теби и премилостивој царе-
вини која се она за ме толико брине? Вала вам ће
чули и не чули!“

Писарчић: Не знате ви, господине, још ових босан-
ских сељака. Данас овај Давид хвали и узноси царе-
вину до неба, а сјутра би се, онако сакат дига’ у буну
и поша’ против овог славног суда. Знамо се, Давиде,
знамо. Сви сте ви једнаки.

Давид (уноси се писарчићу у очи): Ко?! Ко, болан, Зар
да се ја дигнем у буну?! Драго моје дијете, видим, па-
метан си и учеван си, али немој ме, тако ти царског
крува, мусаведити и биједити код овог царског суда
Зар да се ја дигнем у буну? Болан, болан ја би’ главу
своју положио за ’вај суд!... Него преклињем те, гла-
вати господине, да овог лопова што теже осудиш. Све-
га ме упропастио. Скини ми га с врата, тако ти царске
службе! Нас је, сељаке, кажем вам, овај славни суд од
много чега ослободио. Не ричу нам више са пландишта
задригали бакови нити нам боду чељади; не тару нам
више силне волованице плотова и ушјева к’о у онс
старо, блентаво, турско вријеме. Данас не мереш ви-
ђети у свијета жировне и баковите сермије. Што нам
је славни суд оставио, то је мирно, ћудевно, паметно;
истина, мало иршаво и слабо, али за нас, блентаве Бо-
шњаке, и није друго!...

Писарчић: Е, та ти је, Давиде, на мјесту.

Давид: Свака је моја, дијете, на мјесту, свака! Не-
мој мислити да није. Него, кажите ви мени, ’оћете ли
већ почети овог брезаконика осуђивати или нећете, да
знам на чему сам?

Судац: Ти си, Штрбац, права правцата будала. Ја-
завца осуђивати! Ти си луд, божји човече!

Давид (као увријеђен, љутито): Немој ти, господине, гако! Док јадни тежак свјешти ваш ред и закон, а ви одма': ти си луд, ти си будала...

Судац: Ти то, Давиде, показујеш руком на ме? Пази-де се!...

Давид (наставља мирно): Да сам ја луд, ја би' био у лудој кући, а не би се данас разговар'о с царским људима. Ама, зар није тако? Него ви њега осудите. Ако га не осудите, скочићу у Врбас, јер жени не смијем на очи.

Судац: Зар ти је тако жена наопака?

Давид: Е, мој господине, не д'о ти Бог ш њом живити! Ништа ти нема горе, главати господине, него кад се удовица распали, да Бог милостиви сачува! Кадра ти је и једну, што 'но веле, царевину задрмати. Ама, не знам, главати и велевлажни господине, који ме ђаво натента да се удовицом оженим. И најпослије доћи ће ми главе.

Писарчић: Зар си удовицу оженио?

Давид: Како рече?

Писарчић: Зар си удовицу оженио, питам те?

Давид: Тако ти младости, дијете, не уплећи се у разговор кад ништа не знаш. „Зар си удовицу оженио?...“

Судац: Вас се двојица не разумијете. Мене ћеш ти боље разумјети. Је ли те та твоја жена, на име садашња, оженила као удовица или као дјевојка? Ваљда сад разумијеш?

Давид: (зачуђено): Али, господине, немој ти барем бити будала! Како ће мене моја рођена жена оженити?!

Писарчић (напреже се озбиљно да разјасни Давиду): Је ли та твоја жена, на име коју сад имаш, је ли, питамо те, била прије оженита?

Давид: Жена оженита! (Крсти се зачуђено и хода по себи). Жена оженита! Ама, зар се у вашој земљи жене жене?

Судац (дуго размишља): Колико је стара та твоја жена?

Давид: Па има једно тридесет година с једне стране, а...

Писарчић: Но, млада је још.

Давид: Дабогме да је млада. Још јој предњи зуби нијесу падали.

Писарчић: Па добро, кад је тако млада, онда си је мора' дјевојком оженити.

Давид (упрепастио се од чуда): Ама, шта је теби?! Како ћу ја жену дјевојком оженити? Шта би то онда било? Бога ми, дијете, ја би рек'о да ти нијеси саставио око лијеске... Што ћу ја жени дјевојку доводити!

Судац (трже се): А, сад знам! Јеси ли је довео као удовицу или као цуру?

Давид: Е, сад и ја знам! Дово' сам је као удовицу. Три пута се удавала. Ја сам је чак из треће руке добио. (Сви се смеју. Судац нешто биљежи). Па кажем ти, главати господине, напѣка је, злочеста, цандрљива, а, нема вајде крити, од поповске је лозе, па је и паметна и зорли учевна жена. Кад почне некакве царске палиграпе набрајати, мени стане памет. Али љута је, да Бог милостиви сачува!

Судац: Што се не потужиш пароху, па нек је изгрди?

Давид: Ко ме рече да се потужим?

Судац: Пароху дотичном?

Давид: Шта је сад, јопе', парох?

Писарчић: Поп, поп, Давиде.

Давид: А, поп! Жалио сам се два, три пута, па

поп вели „Давиде, каже, пошто није вјенчана, не спада под црквењске палиграпе. Тужи је, вели, суду. Наћи ће се ваљда и за њу који палиграп, јер овај њи'ов цар има за свашто закон“.

Судац А што је ниси вјенчао?

Давид: Иште поп много за вјенчање.

Судац: Колико?

Давид: Иште, болан, четрдесет воринти, а сва она моја крезубача у темељ не ваља пет воринти!

Судац: Е, кад је тако љута, а није вјенчана, отје рај је. Слободно је мореш отјерати, Давиде.

Давид: Давно би' ја то учинио, али ми се не да Жао ми је. Нешто би ти каз'о, ама ме је срамота..

Судац: Ништа се ти не стиди.

Давид: Ти кажеш, да је оћерам. Како ћу је оћерати, кад ми је да простиш, слатка и драга, Бог је не убио! Чујеш, главати и велевлажни господине, невјенчана је, прошћеш, жена и слађа и дража од вјенчане. Е, то сам ја 'нако свјештио и у својој глави, што 'но ви велите, проштудијер'о. Нема вајде крити, драга ми је и слатка, али неки пут разљути се, па 'оће да ме удави. Да ми лањске године о Лучин-дану не даде свјет један царски оружник горе на Кадиној Води, не би' се ја данас с вама разговар'о, већ би трун'о у леденом гробу. Напуни ми чојек лулу дувана — вала му! — па ће на поласку: Давиде, вели, паметан си и бистар домаћин..

Писарчић (заједљиво се осмехујући): Е, баш си бистар и паметан!

Давид: Дијете, молим те к'о што се Бог и старији моле, не прекидај ме у ријечи! Не прекидај ме у ријечи, тако ти царског крува!... „Паметан си, вели, и бистар домаћин, али ћу ти јопе' дати један савјет. Кад ти гођ, каже, дође до густог, било код људи, било на

суду, ће било, вели, да било, ти само подвикни 'нако од срца: Живила наша премилостива Земљана влада! Немај бриге, све ће на добро окренути". Поче ме жена једном тући. У'вати ме за грло, да ме удави. Сјети' се ја свјета: Живила наша премилостива Земљана влада! Остави, жено, Бог те убио. Живила наша премилостива Земљана влада! Остави, жено, Ристос те убио. Живила, продера се из свег грла, наша премилостива Земљана влада у Сарајеву!" Она сва поблиједи, руке јој обамријеше и ја се спасо'. А да не би свјета, одо' ти ја под црну земљу. Јутрос ми је запријетила! „Ако ми, вели, не донесеш од суда написмено да су тог јолпаза осудили на вјешала или у Зеницу, не иди ми на очи жив!" Па сад вас молим и преклињем да га што теже осудите...

Судац: Ја овом човјеку не знам ништа!

Давид: Што, господине, што сам ја скривио нашој премилостивој Земљаној влади и славном суду, па да им је дражи овај брезаконик и одметник од мене? Он не признаје ни суда, ни закона, ни палиграпа, па јопе' му суд, видим, иде на руку. Каква је то правда?! Немојте, господини моји, гледати што сам ја чојек сиромаша' сељак, већ судите по правди и закону. Ми смо сељаци с овим судом досад задовољни били, па би жељели и отсад. Не дижимо се, не бунимо се, не тражимо од Земљане владе никакве праве к'о газде.

Судац: А какву праву траже газде?...

Давид: Нешто сам начукн'о неки дан доље у чаршији, да ове наше газде...

Писарчић (пакосно): А, шта знају те ваше газде?

Давид (љутиито): Дијете, очњег ти вида и царског крува, не прекидај ме у ријечи! Ама шта је теби данас?! „А, шта знају те ваше газде!" А шта ти знаш,

вузле једно вузласто, осим тог царског чина на теби?! Зелен си, дијете, зелен к'о зелена грана у гори зеленој.

Писарчић: Глупи су они, Давиде, ка' глуво доба. Не знају они ништа, ама баш они ништа не знају!

Давид (још љући, пакоснији): Баш ништа не знају? А ко оно зна, вузле једно вузласто, осим тог царског чина на теби, направити од аршина аршин и по, од оке поке, а од поке оку — како кад, а?! Е, де-де сад кажи, немој врдати! Е, мој синко! Зелен си, зелен к'о зелена грана у гори зеленој.

Писарчић (зацрвенио се): Ја сам контâ нешто друго, а и та ти је на мјесту.

Давид: Свака је моја, дијете, на мјесту, свака. Немој мислити да није.

Судац (хода по соби, трља руку о руку и смијући се): Шта си ти то, Давиде, начукнуо доље у чаршији? Какву праву траже газде?

Давид: Знате ви то боље него ја. Видим ја, ви к'о ћерате шегу са мнош.

Судац: Не знамо, вјере ми, Давиде.

Давид: Баш не знате? Не мере бити да не знате?

Судац: Не знамо, не знамо.

Давид: Ама, како то да не знате? Е, 'оћете ли осудити овог јолпаза, па ћу вам казати? Каз'о ја вама не каз'о, ви њега по закону морате осудити.

Судац: Хоћемо, осудићемо га, само нам кажи све што си начукнуо.

Давид: Изволи, господине, да шједнем? Баш сам се много уморио. Изволи, господине?

Судац: Изволим, изволим, Давиде. Сједи, па нам кажи какву праву траже газде.

Давид (сједа): Чудновату праву, главати господине, траже газде. Не знам ти ни казати. То ти је некаква

варица, нешто шарено, нешто буди Бог с нами! Траже од Земљане владе да нам изволи да се више не зовемо само Србови, к'о до Косова, већ српски, прекославни, школски, црквенски и ато-но-то... Ову пошљедњу ријеч не могу изговорити, па убиј ме!... Ето, тако Србови да будемо. То они траже, чујем доље у чаршији, већ пуни' шест година, па не могу да нађу.

Писарчић: Помрчина, Давиде, помрчина, па не видје од очију.

Давид: Море и то бити... Неки ме дан, баш ће бити у прошли пазар, пита газда Стево: „Признајеш ти, Давиде, да си српски, прекославни, школски, црквењски и ато-но-то...“ О, тешке ријечи, крст јој љубим! Прије би' сломио језик него што би је изговорио... „Јеси ти, Давиде, тако Срб?“ „Шта је то, газда? Каква је то сад нова вјера настала? Да ви нас, газде, нећете примити? Није вам вјеровати, газде сте. Ја сам Срб, а тако Срб, Боже сачувај и заклони!“ Он се разљути, па подврисну: „То је наша, газдашка права што тражимо од Земљане владе! И ко тако Србин није — није ни Србин, већ Швабо, Шокац, шпијун, издајник!“ Ја сам богме, велим, газда, мислио да ви тражите да царевина укине ову проклету трећину и десетину, а ви почели некакве будалаштине збијати.

Судац: Па ти кажеш, Давиде, да сте ви сељаци задовољни?

Давид: О, ми смо задовољни! Притиснуло нас добро са свију страна; од некакве силне смо се милине умртвили, па једва дишемо... Али ми је врло тешко што ми газде кажу да нијесам Срб. Ја нијесам Срб! (Устаје са столице, и живо сијева и стријеља очима суца). Погледај ме, господине, добро ме сад погледај; мјерио сам се на два царска кантара, на турском кантару и на

кантару овог вашег цара, па ни драм мање ни драм више од двадесет и пет ока! А кад се Срб у мени напири и надме, нема тог царског кантара на 'вом свијету који би ме мог'о измјерити!!!

Судац (у себи): Ово је чудноват створ.

Давид: Тако је то код мене све тешко, оловно, чврсто... Још сам ја нешто начукн'о. Газда Стево каже да сам издајник, е па кад сам издајник, ја ћу и то издати.

Судац: Шта је то, Давиде? Де-де нам кажи.

Давид (устеже се): Бога ми, не смијем. Не смијем, господине, убиће ме газде.

Судац (живо облијеће око њега): Кажи, не бој се ништа.

Писарчић: Кажи, Давиде, кажи. Не бој се, кад ти господин судац...

Давид: Крсног ми имена, не смијем. Не смијем, људи! Још ви не знате што су наше газде. Паметни сте, учевни сте да се даље не мере, али...

Судац (још живље): Кажи, не бој се ништа!

Давид: Ама, казаћу, па нек иде глава!... Има ли у вас школа што се зове терезијанска?

Судац (говори с писарчићем њемачки).

Давид (скочи са столице као опарен, стаде између њих и поче махати кажипрстом). Никс, никс! Никс, ништа то не припознајем! То се мени о глави ради! А, никс.

Судац (умирује га): Не бој се ти ништа. Нешто сам заборавио, па питам господина... Има, Давиде, има та ка школа у нас.

Давид: Па баш има у вас та'ка школа терезијанска што се зове?

Судац: Има, има.

Давид: У тој се школи вашој, терезијанска што се рекне, уче барунски, грововски, а један ми газда рече да се туј и царски синови уче?

Судац (у себи): Шта ће ово сада да буде? ... Истина је то све, Давиде, па шта онда?

Давид: А знате ли ви чији се синови још у тој вашој школи, терезијанска што јој се вели, уче?

Судац: Не знамо.

Давид: Не мере бити да не знате! Како ви то не би знали? Ја сам, болан, начукн'о доље у чаршији да се у тој школи уче дјеца највјернији' службеника вашег цара, која ће послѣје, кад одрасту, управљати и дрмати цијелом вашом царевином. А у тој истој школи, можда под туђим именом, уче се синови најдуплијег газде у цијелој Босни и 'Ерцеговини.

Судац: Добро је то, Давиде, за нашу царевину.

Давид: Е, мој господине, ја сам мислио, да си ти паметнији и вјернији своме цару. Зар ти не знаш, болан, да се њи'ов отац диг'о против царевине, али с врло мало мозга у башуни. Паметан је, истина, толико да зна од оке направити пѳке, али то је мало, врло мало, кажу газде. Зато је синове и посл'о, код толики' наши' школа, у ту вашу школу, терезијанска што се зове, па кад та дјеца, мајчин сине, поприме вашу учевину, по'ватају ваше планове, списе и протокуре, па се онда врате у очеве дворе, тешко вами! Оде Босна; оде вала, к'о да је нијесте никад ни имали! Тако ће бити, кунем вам се Богом живим, и моје вам сузе неће помоћи! Болан, болан, ја би' крви своје уточио овом суду и нашој премилостивој Земљаној влади, па зато вам ово и кажем. Не-го ви одма', овог часа, ударите тел на царство, да се та дјеца отстране из те ваше школе, терезијанска што јој се вели.

Судац: Ја овог човјека не разумијем.

Писарчић: Ја би река', господин судац, да је он бена.

Давид (гледа га презриво): А ја би јопе' река' да он није бена! Како ти, болан, мореш рећи да сам ја бена? Ја за тебе нијесам никад чуо нити сам те до данас својим очима видио. па' јопе' знам како ти је име. Оћеш да се окладимо; о главу да се окладимо?

Судац: Ви сте, господине, јуче дошли овамо?

Писарчић: Да, јуче сам доша'.

Судац: Никад нисте видјели овог човјека, нити он пак вас?

Писарчић: Никад! Никад га нисам видио, а ни он мене.

Судац: Е, Давиде, како је име господину? Ако погодиш, одмах ћемо јазавца осудити, ако не погодиш, губи се!

Давид: Погодио ја, не погодио, ви овог лопова по закону морате осудити. Ја само 'оћу да кажем овом дјетету да нијесам ни бена ни будала.

Судац: Е, добро је, Давиде; пристајем и на то. Само ти кажем, ако погодиш како је господину име, теже ћу тог лопова осудити. Дакле, како је име господину?

Давид (устаде, устаче капу, опет је скиде и пружи руку

Судац Здравом мирно, господине Дане, или... писарчићу): (изненађен): Сакрамент! Погоди!

Писарчић: А, враг му баби, погоди!

Давид (поносито и мало заједљиво): Бога ми и 'погоди!

Судац: Е, овај ми је човјек потпуно загонетан. Ама, откуд ти знаш да је господину име Дане? То ти је морао неко казати, или си од неког чуо?

Давид: Много сам ја, господини моји, свијета прош'о, из много вуруна крува ио, са много врела воде се напио. Одајући по свијету и народу, на свашто сам па-

зио и ово сам уверчио: Пођеш ли доље кроз Лијевче, испод Бање Луке, сваком је готово другом човјеку име Ћетоје или Недо. Пођеш ли горе Гламочу, па сретнеш чојека, вичи: „Помози Бог, Сава!“ Горе ти је све голи Сава. Нанесе ли те пут тамо врлетној и каменитој Лици, скидај капу и вичи: „Добар дан, Дане!“ или „Добар дан, Мане!“ Нећеш погријешити. По говору видим да је ово дијете из Лике, па ето откуд знам како му је име.

Писарчић: А, враг га однио, тако је! Мом је брату, што је у жандарима, име Мане, а у самом нашем мјесту има пет, шест Дана и Мана.

Судац: Па ти, Давиде, ниси, како видим, будала?

Давид: Ко каже да сам будала?

Судац: Не каже нико, него... Како ти можеш, бојји човјече, тужити јазавца?

Давид: А како ти мене јопе' мореш тако питати? Зар ти мислиш, болан, да ја не знам да овај ваш цар има за свашто закон? Знам ја то, знам; добро ја то знам. Немој мислити да не знам!

Судац: Ама, ето, Давиде, да речемо да има закон и за јазавце, опет је то некако незгодно. Бистар си и паметан човјек, промисли се... Ти знаш, кад суд неког осуђује, треба да зна колико је стар, је ли ожењен, има ли дјеце, како говори, које је вјере. Све је то потребно суду. Ето, које је вјере тај твој несрећник?

Давид: Никакве! Да је икакве вјере, не би дир'о у моју сиротињу.

Судац (смијуљи се): Је ли ожењен?

Давид: Јест, ожењен је.

Судац: По чем знаш?

Давид: Знам вамо по нечем. То не треба славни

суд да зна. Срамотно је то 'вође и помислити, а камо ли изрећи. Ожењен је, ожењен!

Судац: Има ли дјеце, враг га однио, кад је ожењен?

Давид: Има. О, да му видиш дјеце и вамилије! Пуна и' долина више оне моје јадне и једине њивице што се зове *Ни Давидова, ни царска, ни спа'иска*.

Судац: Како говори, Давиде, тај лопов; којим језиком?

Давид: То ти, главати господине, 'нако посигурно не умијем казати. Бркљачи к'о и ти и ово дијете, кад сте се нешто малоприје договарали. Забркљачи-де, господине, мало на њег', да видим 'оће ли...

Судац (смије се, говори нешто и удара јазавца по њушци).

Давид: Види, господине, види како диже њушку, како те разумије! Види курвина сина како се к'о ђоја ражалостио. Не претварај се, лопове један! Иако говориш господиновим језиком, то ти неће помоћи. Слободно, немој се претварати.

Судац: Кад је рођен, колико је стар овај твој лопов, Давиде?

Давид: Није он ни стар. Млад је он још.

Судац: Не питам те то, већ бих рад знати колико му је година. И то ми је потребно.

Давид: А колико има година откад сте ви дошли у Босну?

Судац Па има тако двадесет и три, и четири године.

Давид: О, много, по Богу брате! Збиља, кад ћете ви већ... Е, толико је година, отприлике, и овом лопову, шјеме му се затрло!

Судац: Како ти то знаш?

Давид: Знам 'вамо по нечем. Пиши ти слободно, толико му је.

Судац: „Пиши ти слободно, толико му је!“ Ти то мени као да заповиједаш, а? Ухватили смо те, Давиде! Не знаш!

Давид: Ама, пиши, господине кад ти кажем, толико му је.

Судац: Ама није то тако! Мораш казати по чем то знаш.

Давид: Е, кад 'оћеш да кажем, казаћу ти: дира у туђу сиротињу, па ја мислим, да је баш за вашег земана рођен. Ето по чем знам!

Судац: Како, како?

Давид: Све полако... Опрости, господине, помео сам се. Опрости, господине, молимо те, збунио сам се, па не знам ни шта говорим. Кад гођ уђем у славни суд, чини ми се да ме из свију ћошкова боду у очи оне несретне, палиграпске куке. Жена ме је, Бог је убио, устрашила, она моја крезуба бабетина !

Писарчић: Ја бих река', господин судац, да се овај човјек претвара.

Давид (у себи): Е, мој синко, зар си ти то сад видио?... Не гријеши, дијете, душе. Не биједи ме код славног суда!... Ето, господине, каз'о сам све што си ме пит'о. Сад морете тог лопова по закону осудити.

Судац: А име?

Давид: Име му је Јолпаз Давидов. Тако га свијет зове, а тако ће му и славни суд позовке писати, ако га данас не осудите на вјешала. Село му се зове Мелина, котар Бања Лука, окружље Бања Лука, а земља, мислим, главати господине, да ће и њему бити Босна. Кућна му је лумера, каже кнез, оне двије кантарске куке (С. Ђ.).

Судац (устаде): Давиде, чуј сад! Закон осуђује...

Давид: А камо оно: У Име Његово? А, не, госпо-

дине! То ништа не признајем! Ја се држим реда и закона! Да сам 'ћио радити преко закона, ја би њега сам у шуми убио. Знам закон, па преко закона не дам ни свом рођеном оцу!... Ви њега морете, ако закон допушта, и у свилу и у кадиву обући, па га онда пусти-ти, нек се шеће по чаршији, не буди примијењено, к'о какав пријестолник. Нећете ли по реду и закону, има у овој земљи и Окружни суд, има наша премилостива Земљана влада, а овај исти Давид, с овом истом својом блентавом главом, и с овим истим лоповом, мог'о би једног јутра и у Бечу осванути. Немојте ви мислити шта мислите! Ако не чујем оно: У Име Његово, одма' идем на Окружни суд.

Судац: Па ето, Давиде, у име његово закон осуђује Јолпаза Давидова на двадесет...

Давид (претрже га): Молим те, главати господине, к'о што се Бог и старији моле, држ' се само реда и закона! Није тако, већ 'вако: Славни суд у Име Његово осуђује Јолпаза Давидова из села Мелине, котара Бање Луке, окружља Бање Луке, земље... (окреће се писарчићу): Шта би ти рек'о, дијете, је ли и њему земља Босна, или је с вама дош'о уз ову пошљедну буну?

Писарчић: Из Босне је он, Давиде.

Давид: Ако није дош'о из ваше земље, окотио се 'вође за вашег земана, па јопе' је свеједно. Де-де, господине, настави, да чујемо!

Судац: Славни суд у име његово осуђује Јолпаза Давидова, стара двадесет и двије године...

Давид: Е, 'вала ви за то! Сад видим да си чојек од реда и закона. Ја сам заборавио малоприје казати колико му је година. Чојек нек иде по реду и закону, па да је црни Циганин, он ти је одма' код мене добар. Е, 'вала ти за то! Де-де, господине, даље.

Судац: Славни суд у име његово осуђује Јолпаза Давидова, стара двадесет и двије године, ожењена...

Давид: И за то ти 'вала. И то сам заборавио казати. Ожењен је, кости му у Зеници сагњиле! Ама, не знам што се и уплећем у послове славног суда? Ја знам тужити, али не знам судити. Није ме Бог за то створио, па ет'! Де-де, господине, да чујемо.

Судац: Славни суд у име његово осуђује Јолпаза Давидова, стара двадесет и двије године, ожењена, из села Мелине, котара Бање Луке, окружја Бање Луке, земље Босне, а кућне нумере оне као двије кантарске куке (С. Š.), на двадесет година тешке тамнице у Зеници...

Давид (скаче од радости и удара јазавца по њушци): О-о, јазо! Чуј-де, јазо! 'Оћеш још мало куруза, јазо? Јазо! Јазо, болан, што не говориш?! Јадна ли ти и прежалосна мајка твоја! Има, има и за тебе закона у вој земљи; немој мислити да нема!

Судац (наставља): Исти је Јолпаз Давидов упропастио Давиду Штрпцу читаву њиву куруза...

Давид: ...која се зове *Ни Давидова, ни царска, ни спа'иска*. Само, молимо по реду и закону!

Судац: ...која се зове *Ни Давидова, ни царска, ни спа'иска*, на основу чега је горња осуда и изречена. Јеси ли сад задовољан Давиде?

Давид: 'Вала славном суду! Ја сам задовољан осудом. Само још ово, 'нако испред мене, додај: Давид Штрбац из села Мелине, котара Бање Луке, окружља Бање Луке, земље Босне, а кућне лумере четрдесет седме, захваљује се царевини, нашој премилостивој Земљаној влади и славном суду, што су га од свега ослободили и, што 'но веле, к'о прст оголили. 'Вала им, ће чули и не чули! То ти додај, 'нако испред мене,

а у име моје... А сад вас питам по реду и закону, кће мени штету платити што је овај лопов починио. Из царске је шуме, па ја млим...

Судац (смијући се и пружа му мало новаца): Ево ти Давиде, за штету, а овај ће лопов сјутра у Зеницу.

Давид: Је ли то из царске касе? Да то није каква милостиња, кад је тако мало? Ако је милостиња, не примам!

Судац (даје му још): Није милостиња. Новци су из царске касе. Плаћа ти се штета.

Давид (меће новце у кесу): Е, 'вала царевини, нашој премилостивој Земљаној влади и славном суду! Болаи болаи, ја би' крви своје, иако је снажна и отровна к'о змиски ијед, уточио нашој премилостивој Земљаној влади...

Судац: Како, како?

Давид: Све полако...

Судац: Човјече, не разумијем те!

Давид: Мука је мене и разумјети, јер сам врло ћошкаст чојек. Чуо сам ће говоре људи да су дворци некаквог чивутског цара Соломона били на дван'ест ћошкова, а ја би' се смио својом дјецом заклети да на мени има двадесет и четири ћошка. Ја нијесам крив што ме драги Бог так'ог створио да у једном сату двадесет говора започнем, а ниједног не довршим. Мука, жива мука је мене, главати господине, разумјети!

Судац: Ја те не разумијем, али ће те разумјети један други господин. Причекај ти, Давиде, сад ћу се ја вратити (излази).

Давид (забринуто): Куд ово оде главати господин судац?

Писарчић: Сад ће господин доћи.

Давид (у себи): Не слути ово на добро! А, у мој

сирац! (одмахну руком и стаде се шетати по судници и разгледати слике). Види, дијете, како се и ја знам шајцати. На моју душу, умио би се шајцати к'о и сваки царски службеник. Само ми је лијева нога мало краћа од десне, па се много гегуцам... Чија је ово штрампа, дијете?

Писарчић: То је цар.

Давид: Зар ово ваш цар?

Писарчић: И наш и ваш.

Давид: Није, брате, богме наш. Је ли ово твој шкрљак?

Писарчић: Јест.

Давид: Па како ће бити мој? Е, моје дијете, да је ово наш цар, ја би' од радости заплак'о. Наши цареви, што 'нз веле, бише и преминуше. Него сам начук'о, да ми, Србови, имамо једног краља и једног књаза. Дај ми кажи, тако ти царског крува, а видим паметан си и учеван си: би ли се икако, икако мог'о од тог нашег краља и књаза истесати макар један осредњи цар, јер смо се ми, Србови, одавно зажељели царева?

Писарчић: Дobar је вама и наш цар.

Давид (у себи): Из Лике си, дијете, али не наве на танак лед!... Не велим ништа, господине. Да је. Само још да укине трећину, десетину и, ре каз'ти, ове глобе — никад бољег цара!

Писарчић: Онда би био и ваш?

Давид: Е, то ти сигурно не умијем казати. — се не мере сваком рећи: Царе Лазо, честито кољо Јок, господине, то се сваком не говори!... А чија је ово штрампа?

Писарчић: То је оно што ви, сељаци, зовете ^{зе-}мљана влада.

Давид: О, чекај, љубим је, да је видим! (пфе се на столицу, надјоси руку над очи и дуго, дуго гледа). О, зар

ћорава*) наша Земљана влада, гд јој њезин! (паде са столице). Зато нами, грдна рано, све ћораво и иде у овој земљи!

Судац (улази с доктором): Шта је то?!

Давид (диже се): Ништа, главати господине!... Е, људи моји, да сам јуче умро, не би' знао да је наша премилостива Земљана влада ћорава!

Судац: То је тај сељак што тужи јазавца. Молим вас, господине докторе, да га прегледате. Сад ми се чини будала над будалама, сад опет врло бистар и паметан. Чудновато и загонетно створење!

Доктор (с неке висине): Њ први поглед то буде би-ла будала, blödsinniger Kerl, Scharf! (Давиду). Како се буде звала?

Давид: Чекај, чоче, да се к'о људи најдорије ули-тамо за здравље, па онда... Здравно, мирно, господи-не? Како си? Како је госпоја? Је л' она здраво сванула?

Доктор: Но, како име, како се буде звала?

Давид: Господине доктуре, није пукло, већ је ни-кло...

Доктор (љутито): Но, како се буде звала?

Давид: Ја се буде звала, 'ајд кад 'оћеш тако, Бог био, Давид Штрбац, село Мелина, котар Бања Лу-окружље Бања Лука, земља Босна, кућна ми је 47. Тако ме славни суд пише и тако ми позов-је.

Доктор (царска се): Тај си уобразио да граф јест! што то јест? То велик име и тител како код један-аф имала ти?

Давид: А, ја се држим реда и закона к'о и сваки
ГВ!

* Поглавица Земаљске владе за Босну и Херцеговину, Ње-говз Треузвнченост, господин барон Јохан фон Апел, изгубио је, вада негдје у рату, једно око.

Содержание

1. Таслант	5	сайран
2. Кроз мотову	16	"
3. Кроз слашке душе	8	"
4. Пешак	3	"
5. Кроз моту	8	"
6. Лрѣуда	7	"
7. Црагојски урочиш	9	"
8. Кроз свештјосей	6	"
9. Зудуи Свешта Јака	8	"
10. Сланишти зудуи Свешта Јака	8	"
11. Ракоја мотко	35	"
12. Судуја	75	"
13. Језову фег судуи	27	"

VERIS

Садржај:

Јаблан	9	5
Кроз метаву	14	16
Гроб слајке Лује	30	8
Беток	38	3
Кроз напну	41	8
Мрзуда	49	7
Крагајски цртов	56	4
Кроз свјетлости	65	6
Зулум Синеуна Јака	71	8
Истинити зулум Синеуна Јака	79	8
Ракија наје	87	35

удача — — — — — 122-7.

заваз пред судом — — — 197-2.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.163.41-32

КОЧИЋ П.

Изабране приповетке

ДЕСКОВАЦ

000012663

COBISS e